

**Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка**

**Надія Дудник, Світлана Гірняк,
Олександра Свйонтик**

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Навчально-методичний посібник

Дрогобич, 2023

УДК 37.091.3(072)

Д 81

Рекомендовано до друку вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол № 4 від 23.03.2023 р.)

Відповідальна за випуск:

Невмержицька О.В. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти.

Рецензенти:

Чепіль М.М. – доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка;

Логвиненко Т.О. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Дудник Н., Гірняк С., Свійонтик О.

Д 81 Педагогічні технології : навчально-методичний посібник для студентів першого (бакалаврського) рівня освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта. Дрогобич : ДДПУ ім. Івана Франка, 2023. 156 с.

Завдання для підготовки до семінарських занять складено відповідно до програми навчальної дисципліни «Педагогічні технології» (укладач Н.З. Дудник). У навчальному посібнику відображено основні положення із законодавчих документів, які регулюють діяльність педагогів, визначено зміст, методи використання сучасних педагогічних технологій, проаналізовано шляхи реалізації освітніх завдань для вдосконалення професійної діяльності. Рекомендована література дає змогу розширити знання із суміжних дисциплін для аналізу й використання під час педагогічної практики.

Посібник може стати корисним для широкого кола педагогів, небайдужих до досліджень та продуктивного впровадження новацій, їх творчого використання.

© Н. Дудник, С. Гірняк, О. Свійонтик, 2023

© Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2023

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Зміст самостійної роботи студентів з курсу	
«Педагогічні технології»	7
Тема 1. Предмет і завдання дисципліни	
«Педагогічні технології»	10
Тема 2. Інноваційні тенденції розвитку сучасної освіти	23
Тема 3. Технології педагогічного проєктування	38
Тема 4. Особистісно орієнтовані педагогічні технології	61
Тема 5. Технології творчого мислення	78
Тема 6. Технології виховання	108
Тема 7. Технології розумового розвитку	128
Індивідуальні завдання	147
Питання для підсумкового контролю	150

ВСТУП

Педагогіка як наука, що виконує замовлення суспільства у виробленні стратегії виховання, способах навчання, послуговується досягненнями суміжних наук, розвивається на засадах використання кращого вітчизняного та європейського досвіду. Педагогіка має на меті вдосконалити шляхи передачі знань людства підростаючому поколінню, визначати можливості розвитку ціннісних орієнтацій, індивідуального розвитку задатків кожної особистості в умовах освітніх закладів. Якісна підготовка фахівця, який навчається на першому (бакалаврському) рівні освіти, передбачає оволодіння новими знаннями про тенденції розвитку науки у галузі психолого-педагогічних дисциплін, ознайомлення із сучасними практичними дослідженнями застосування новацій, що вимагає ознайомлення з кращими здобутками зарубіжних та українських педагогів. Для окреслення власного вектора професійного зростання майбутній фахівець визначає основні завдання сучасних законодавчих документів, освітніх програм, методик, де пріоритетним є завдання особистісно орієнтованого виховання, створення сприятливої емоційної атмосфери, врахування індивідуальних особливостей розвитку дитини раннього та дошкільного віку.

Ознайомлення з філософськими засадами, психолого-педагогічними передумовами виникнення нових педагогічних систем, методик, виховних практик, які слугують прогресивним змінам освітньої системи, дають змогу студентам першого (бакалаврського) рівня підготовки сформувати компетенції у професійному зростанні. Комплексні знання з людинознавчих дисциплін, раціональне використання досягнень технологічного та інформаційного прогресу дають змогу стимулювати критичне мислення у формуванні аналітичного, творчого, інноваційного розвитку. Підготовка фахівців до продуктивної діяльності в закладах дошкільної освіти в Україні передбачає засвоєння низки педагогічних дисциплін, серед яких «Педагогічні технології»

займають провідне місце у способі теоретичної та методичної підготовки у використанні новацій.

Мета викладання навчальної дисципліни полягає у теоретико-методичній підготовці майбутніх педагогів вищої школи до професійної діяльності; ознайомлення з кращими надбаннями вітчизняної і світової педагогіки; розуміння змісту педагогічних категорій та понять; ознайомлення з новими технологіями, освітніми програмами, методиками; вироблення вмінь застосування інноваційних форм, засобів організації освітньої діяльності; визначення методів науково-педагогічного дослідження; формування психологічної готовності до впровадження новацій; удосконалення професійних якостей сучасного педагога у прагненні до саморозвитку.

У результаті вивчення дисципліни «Педагогічні технології» у студентів повинні сформуватися **компетентності**:

загальні:

- оволодіння психолого-педагогічними знаннями з основ сучасних людинознавчих дисциплін;
- здатність вчитися: ознайомлюватися з тематичними, методичними новаціями, критично мислити;
- проявляти ініціативу до пошуку інформації з професійного зростання, знати власні переваги у професійному самовираженні й генерувати нові ідеї;
- використовувати методи науково-педагогічних досліджень у визначенні основної мети та завдань освітнього процесу в культурно-антропологічних вимірах та аксіологічній скерованості;
- усвідомлювати цілісність освітнього процесу і вибудовувати його на засадах гуманізму, демократизму, з усвідомленням цінностей української культури;

фахові:

- здатність до організації освітнього процесу у закладах дошкільної освіти із застосуванням науково обґрунтованих, традиційних та інноваційних засобів, методів, прийомів, технологій;

– здатність до раціонального використання матеріально-технічної бази закладу освіти, створення розвивального середовища для особистісно орієнтованого розвитку дитини (студента);

– здатність до інноваційної діяльності, організації науково-методичної співтворчості;

– здатність до професійного саморозвитку, освоєння нових освітніх програм, технологій, методик;

– здатність до використання новацій в організації індивідуального підходу в особистісному розвитку дитини (студента);

– здатність до психолого-педагогічної діагностики й складання проєкту співпраці суб'єктів освітнього процесу.

Навчально-методичний посібник «Педагогічні технології» ґрунтується на теорії поглиблення знань, вироблення умінь та творчого осмислення передового педагогічного досвіду у діяльнісному підході підготовки фахівців для діяльності у ЗДО. Навчальна дисципліна передбачає проблемний підхід та використання практичного досвіду студентів в ознайомленні зі змістом лекцій для дослідницького вивчення змісту організації роботи в освітніх закладах, удосконалення вмінь та навичок з професійної майстерності, пошуку шляхів саморозвитку в педагогічному зростанні.

Посібник побудований відповідно до програми дисципліни «Педагогічні технології» (2023 р., автор – Надія Дудник) і має наступність у подальшому вивченні навчальних дисциплін за спеціальністю 012 Дошкільна освіта у закладах вищої освіти. Теми логічно укладені відповідно до освітньої програми, творчі та дослідницькі завдання поглиблюють знання і дають змогу розв'язувати проблемні завдання.

ЗМІСТ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ З КУРСУ «ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ»

Важливим завданням вищої освіти в Україні є розробка стандартів вищої освіти, безперервне оновлення її змісту на основі новітніх досягнень, впровадження інноваційних технологій в освітній процес. Сучасні кризові умови функціонування української освіти спонукають до розширення способів отримання студентами знань та умінь у режимі дистанційної освіти, що підвищує значимість самостійної роботи.

Самостійна робота є обов'язковою формою організації навчання у вищій школі і побудована за принципами гуманізації та демократизації взаємин учасників освітнього процесу, виховання особистої відповідальності студента у якості засвоєння навчального матеріалу, а також індивідуального підходу до здійснення контролю з боку викладача. Теми у посібнику для ознайомлення з дисципліни «Педагогічні технології» викладені у формі тез, література для ознайомлення студентів є сучасною, представлена підручниками, посібниками, публікаціями у фахових виданнях, а також містить посилання на Інтернет-джерела, що є зручним при віддаленій формі навчання. Палітра завдань для самостійного опрацювання подана до кожної теми констатувальних твердженнях, пошукових та творчих проблемних запитаннях, що допомагає студенту самостійно визначити поле інтересів та визначити рівень засвоєння знань.

Відповідно до змісту освітньої програми спеціальності 012 Дошкільна освіта, дисципліна «Педагогічні технології» читається у третьому семестрі після вивчення таких дисциплін, як «Дитяча психологія», «Дошкільна педагогіка», «Основи медичних знань», «Філософія освіти». В системі організації освітнього процесу дисципліна віднесена до вибіркової, тому самостійний вибір студентами цього предмету для вивчення робить перспективу для їх плідної співпраці з педагогом, передбачає діяльність із використанням творчості з метою якісної підготовки до

проходження педагогічної практики та наступної професійної діяльності майбутніх вихователів.

Самостійна діяльність як цілеспрямований процес удосконалення знань та отримання нових, розширення вмінь застосування інноваційних технологій охоплює увесь комплекс самостійних занять, пов'язаних з навчальною, науково-дослідницькою роботою студентів. Головним завданням вбачаємо засвоєння нових знань і перетворення на особистий досвід, розширення наукових інтересів, утвердження ціннісних орієнтацій, збагачення методичних надбань, здобуття умінь у побудові перспектив професійної діяльності, підготовка до проходження практики в закладах дошкільної освіти.

Організація самостійності у здобутті знань передбачає оволодіння методологічною основою наукових знань (зміст, мета, завдання), усвідомлення необхідності застосування критичного мислення для самоосвіти, знання способів активізації пізнавальної та перетворювальної діяльності, творчого пошуку. Самостійна діяльність моделює перспективність особистого зростання через вдосконалення кращих рис характеру (відповідальність, організованість, допитливість, витримка, толерантність, пізнавальна активність, творча ініціатива тощо).

Перше ознайомлення студентів з методикою самостійної роботи відбувається на лекційних заняттях, де подається основний матеріал, який потрібно проаналізувати, педагогом формулюються проблемні питання для аналізу та вироблення власних суджень, завдання для самоперевірки якості отриманих теоретичних знань, рекомендується для дискусійних вправ і поглиблених знань основна й додаткова література. А це вимагає від студента вмінь організації самостійної навчально-дослідницької роботи. Досягнуті результати презентуються на семінарських заняттях. Формами навчання є представлення думок та короткого викладу суті питань для обговорення, вміння аналізувати інформацію, отриману у процесі ознайомлення із кращими здобутками зарубіжних та вітчизняних дослідників процесу організації освітнього процесу. Студент охарактеризовує сутність педагогічних технологій відповідно до

програмних завдань розумового, соціального, культурологічного, валеологічного розвитку дітей раннього та дошкільного віку.

Самостійна робота студента поєднує різні види діяльності: робота з навчальними та навчально-методичними посібниками, першоджерелами, новими освітніми програмами; опрацювання лекційних конспектів, ознайомлення з матеріалами освітніх Інтернет-сайтів; розв'язання навчальних задач, виконання методичних вправ; підготовка доповідей, наукових повідомлень, ведення дискусій щодо проблемних питань, виконання індивідуальних завдань. Студент повинен володіти вміннями і навичками самостійної роботи у підборі й аналізі навчальної літератури, виконувати групові та індивідуальні дослідницькі завдання, володіти знаннями теоретичного та методичного змісту з дисципліни «Педагогічні технології».

Мета посібника – допомогти майбутнім педагогам у засвоєнні ключових положень та виробити вміння критично аналізувати отримані теоретичні знання, використовувати їх на семінарських заняттях, застосовувати під час практики; націлити на формування власного ставлення до сприймання та застосування новацій, сформувані вміння працювати індивідуально і в малих групах, презентувати пошукові завдання, творчі здобутки; спроектувати модель особистісної траєкторії саморозвитку; визначити сильні й проблемні сторони власного характеру для подолання психологічних бар'єрів та розвитку кращих рис характеру.

Навчально-методичний посібник «Педагогічні технології» ґрунтується на теорії діяльнісного підходу до організації освітнього процесу, передбачає оволодіння знаннями та вміннями їх використовувати у педагогічній взаємодії на засадах педагогіки партнерства. Основна увага приділяється виробленню вміння критично мислити для підвищення якості освітнього процесу під час педагогічної практики з дітьми раннього та дошкільного віку відповідно до вимог базової програми «Я у Світі», активно використовувати педагогічні новації, моделювати саморозвиток.

Тема 1. Предмет і завдання дисципліни «Педагогічні технології»

План

1. Актуальність, мета і завдання навчальної дисципліни.
2. Філософські засади як передумова виникнення новацій.
3. Класифікація педагогічних технологій.
4. Процес впровадження новацій в систему педагогічної практики.
5. Готовність педагога до використання новацій в освітньому процесі

Основна література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти. Нова редакція від 22 січня 2021 <https://ezavdnz.mcfre.ua/book?bid=37876>
2. Бех І.Д. Особливості особистісно-зорієнтованого виховання : наук.-метод. посіб. Київ : ІЗМН, 1998. 204 с.
3. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.
4. Дудник Н. Сучасні технології дошкільного виховання : навч.-метод. посіб. (курс лекцій). Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2013. 208 с.
5. Закон України Про освіту (оновлений 12.10.21) http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/II06190A.html
6. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; за заг. ред. В.Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2016. 448 с.
7. Чепіль М. Педагогічні технології : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Академвидав, 2012. 224 с.

Додаткова література:

8. Великий тлумачний словник української мови в 20-ти т. Київ : Наукова думка, 2012. Т. 2. 976 с.

9. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 366 с.
10. Малафіїк І. Структура і динаміка розвитку освітніх інноваційних процесів <https://textbooks.net.ua/content/view/6046/49/>
11. Нова Українська Школа <https://mankiv.osv.org.ua/nova-ukrain-ska-shkola-12-51-19-20-01-2021/>
12. Педагогічні технології: теорія та практика : навч.-метод. посіб. / за ред. проф. М.В. Гриньової ; Полт. держ. пед. ун-т ім. В.Г. Короленка. Полтава : АСМІ, 2006. 230 с.
13. Підласий І.П. Практична педагогіка або три технології : інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2004. 616 с.
14. Піроженко Т.О., Ладивір С.О., Карасьова К.В. та ін. Дитина у сучасному соціопросторі : навч. посіб. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 272 с.
15. Сметанський М. Історичні джерела сучасних концепцій виховання. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 53.* Херсон : Видавництво ХДУ, 2009. С. 32–37.
16. Сто порад учителеві. В.О. Сухомлинський. *Вибрані твори в п'яти томах.* Київ : «Радянська школа», 1976. Т. 2. 670 с.
17. Scribner S., Cole M. The psychology of literacy. Cambridge, MA : Harvard University Press. Paperback edition, 1986. 335 s.

ТЕЗИ

Виклики сучасного життя, коли політичні, економічні, соціальні зміни несуть швидкоплинні зміни, вимагають від особистості глибоких інтелектуальних знань, громадянської і національної свідомості, технологічної й інформаційної ерудиції, соціальної активності, встановлення гармонії взаємин людини та природи, реалізації власних талантів і розвитку здібностей. Такі глобальні проблеми та освітні завдання високої новизни й складності починають вирішуватися з періоду дошкільного дитинства. Адже особистість формується поступально, на кожному

шаблі зростання отримує інформацію, розвиває вміння, здобуває досвід, спостерігає та моделює поведінку.

Сучасне українське суспільство має потребу в особистостях, які вміють відповідально ставитися до соціальних та природоохоронних завдань, володіють гнучким мисленням, ініціативні, творчі, самостійні, ерудовані, вільні й національно свідомі. Пріоритетними залишаються освітні тенденції в розробці освітніх стратегій щодо організації гармонійного суспільного співіснування на основі ідей гуманізму, демократії, громадянської свідомості, національної культури. Відкритість технологічним та інформаційним новаціям створює перспективу активної комунікації, відкритості у спілкуванні й обміні професійними здобутками. Науковці та практики експериментують, діляться відкриттями, розробляють стратегії, відчуючи потреби часу, задовольняють вимоги суспільства у наданні освітніх послуг.

Динаміка виникнення педагогічних технологій постійно зростає з урахуванням, суспільних потреб, регіональних напрямів розвитку економіки, особливостей залучення дітей з певними освітніми потребами, способах залучення технологічних, інформаційних засобів у презентації нового для вироблення у дітей зацікавленості, активності, задоволення соціальних запитів батьків та громадськості у широкій презентації засобів для здобуття дітьми знань про світ, вмінь у його освоєнні, способах самореалізації. Диференціацією педагогічних технологій займаються українські науковці: М. Гриньова, Н. Дичківська, Л. Прокопів, О. Пехота, І. Підласий, М. Чепіль та ін.

Педагогічні технології мають гуманістичне спрямування, теоретично їх обґрунтували: І. Бех, М. Боришевський, О. Запорожець, О. Квас, В. Штерн, В. Вундт, К. Роджерс, М. Монтесорі, Е. Кей, М. Доналдсон, Г. Доман, Ж. Піаже, Р. Штайнер, К. Ушинський, Ш. Амонашвілі, В. Сухомлинський та ін.

Оновлюється зміст освітньої парадигми (грец. *paradeigma* – приклад, взірець), яка сповідує кредо: «Навчання впродовж життя». Це вимагає від педагогів уваги до процесу самоосвіти, розвитку

знань і умінь, зацікавлення новаціями у сфері педагогіки та психології, щоб освіта для дошкільнят мала актуальний характер, відповідала перспективам і прогресивним змінам у соціальній, громадянській, технологічній та економічній сферах. На державному рівні одним із перших законодавчих актів незалежної України в 1991 р. був закон «Про освіту», в якому декларувалися засади особистісно орієнтованої педагогіки: «Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору...» [5].

У доповіді В. Кременя, присвяченій стану та перспективам розвитку сучасної української освіти, зазначено: «В основному створено функціонуючу та самодостатню національну систему освіти, що зберегла прогресивні традиції минулого, водночас стала краще відповідати новим суспільним відносинам і накопичила інноваційний потенціал подальшого розвитку. Розпочатий з прийняття в 1991 р. законів про освіту та наукову і науково-технічну діяльність період завершився переосмисленням змісту освітніх програм, виробленням нових стратегічних напрямів національного виховання і прийняттям Національної доктрини розвитку освіти», проте є і проблеми, зокрема, «у національній освіті накопичувалися невідповідності передовій європейській і світовій практиці» [6, с. 4]. Реформи Нової української школи дають перспективу для налагодження співпраці усіх ланок та рівнів освіти, де «Головна мета – створити школу, в якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, як це відбувається зараз, а й уміння застосовувати їх у повсякденному житті. НУШ – це школа, до якої приємно ходити учням. Тут прислухаються до їхньої думки, вчать критично мислити, не бояться висловлювати власну думку та бути відповідальними громадянами» [11]. Дошкільня освіта як перша ланка повної загальної середньої освіти викристалізовує завдання, де формування компетенції визначають завдання педагогів, щоб «забезпечити умови, за яких кожна дитина

ростиме щасливою та стане успішною..., адже кожна дитина – особлива, тож потребує індивідуального підходу, орієнтованого на її здібності, потреби та інтереси» [1].

Розвиток філософії дитячого буття, виховання шляхетних рис характеру, формування самостійності вимагають від педагога слідкувати за процесом презентації нових розробок у педагогічних технологіях, методиках, творчих розвідках осучаснення освітнього процесу. Вітчизняні дослідники адаптують теоретичні напрацювання психологів, педагогів, медиків, інших спеціалістів, які вивчають процеси дитячого розвитку до практики використання у педагогічні технології. Вони мають свої ознаки, освітні завдання, способи організації. Педагогічні технології відображають тактику реалізації системи навчання і виховання у взаємодії: педагог – матеріальне середовище – дитина (вихованець, учень, студент) в певних освітніх умовах, де навчання є індивідуальне – групове – колективне – масове, а виховання має ознаки сприяючої педагогіки, організованої на засадах гуманізму. Педагогічним технологіям притаманні загальні ознаки та закономірності в процесі підготовки спеціалістів та передбачають алгоритми в організації освітнього процесу.

Педагогічні технології з середини ХХ ст. стають окремою галуззю знань у педагогіці, бо визначають мету, предмет, об'єкт діяльності педагога, несуть системність у реалізації процесу освіти. Одним із важливих завдань є прогресивні зміни в якості знань, умінь та навичок дитини (учня, студента), які відповідають інноваційним процесам в соціальній та економічній сферах життя суспільства, перебуває у постійному пошуку раціональних шляхів їх модифікації. Результатом є вплив на процес освіти дитини, яка має бути готовою до наступного щабля освіти, володіти компетенціями самостійного здобуття знань, успішної самореалізації, соціальної активності, творчої діяльності, прояву своїх талантів.

Основні поняття: *«Педагогічні технології – це галузь педагогіки, зосереджена на вивченні взаємодії учасників педагогічного*

процесу і розробленні інструментарію з метою її оптимізації» [8, с. 418].

«*Новація*» – це зміна, оновлення. У теорії педагогіки це вчення про створення системних чи методичних педагогічних нововведень для удосконалення освітнього й управлінського процесу. У практичному використанні передбачає на основі філософського вчення апробацію нового, методично обґрунтованого алгоритму дій педагога чи колективу для задоволення потреб та запитів у сучасного суспільства.

«*Інновація*» – нововведення, яке перебуває на стадії апробації, експерименту [12, с. 118].

«*Педагогічна інноватика*» – це процес створення, поширення та використання нових засобів і методів (нововведень) для розв'язання педагогічних проблем [3, с. 25]. Як теоретична складова, – це система знань з філософії освіти, загальної та спеціальної педагогіки, дитячої психології, соціології у диференціації знань для розробки загальної методології з метою експериментальної роботи та практичного застосування в освітній практиці.

Педагогічні технології розкривають загальну стратегію розвитку освіти як цілісного розумового, валеологічного, психологічного, фізичного, культурологічного процесу в поступі особистості. Реалізація освітньої технології має матеріальні, методичні умови застосування за їх призначенням. Алгоритм дії педагога є проєктувальним.

Прикладами таких технологій в сучасних умовах розвитку освіти виступають нові концепції, освітні системи, методики організації навчання та виховання. Наприклад, модель особистісно орієнтованого соціального виховання, раннього розвитку, розвивального навчання, модульного навчання, проблемного навчання тощо. Педагогічна технологія у своїй меті задовольняє сучасні запити суспільства, побудована як модель в освітній діяльності у змісті, формах і засобах організації педагогічної взаємодії учасників. Варіативність і адаптованість певної педагогічної технології передбачає наукового та практичного дослідження, коли обирають-

ся форм педагогічного впливу з урахуванням індивідуальних можливостей вихованців (учнів, студентів), визначається зміст і методи навчання (виховання). Прикладом педагогічних технологій є тренінгове навчання, модульне навчання, інтегроване та предметне навчання, система опорних схем, ігрові технології розвитку дитини, арт-терапія, культурологічний розвиток через навчання епохами, дистанційне навчання та ін.

Зусиллями теоретиків та практиків створюється нова сучасна демократична за сутністю та управлінням, гуманістично обумовлена в способі організації система освіти, характерною ознакою якої є *інноваційність* як постійна здатність до оновлення, як швидкий відгук на суспільні запити.

Поняття «педагогічна інновація» науковці використовують в окресленні *форми організації* інноваційної діяльності; як *системну авторську сукупність професійних дій* педагога, що має результативність у розв'язанні актуальних проблем освіти; як *методика реалізації виховних завдань* на засадах врахування індивідуальних потреб дитини (особистісно орієнтований принцип); як *спосіб використання* оновлених чи принципово нових засобів педагогічного впливу на дитину в освітньому процесі. Процес становлення нової педагогічної технології має *етапи реалізації*: виникнення запиту чи суспільної потреби – цілісні філософські, психологічні, педагогічні дослідження – врахування практичного досвіду педагогів-новаторів, практичних психологів, соціальних педагогів – раціональне застосування досягнень інформаційних та технологічних новацій – апробація новацій, методик, технологій в умовах освітнього процесу – оновлення освітніх програм, співпраця зі спеціальними установами, причетними до матеріального та технологічного переобладнання освітнього простору, навчання педагогів та інших допоміжних працівників – широка популяризація і практична реалізація нововведення.

Теорія спрямованості особистості на пізнання світу і себе в ньому перебуває в онтогенезі фізичного, психічного, морального, соціального розвитку, бо «підсвідоме, так як і свідоме сприймання

дитиною світу мають значимість у процесі особистісного розвитку і відображають індивідуальний спосіб мислення та емоційної сприйнятливості» [15, с. 33]. К. Роджерс стверджує, що тільки розуміння і прийняття педагогом вихованця таким, яким він є, забезпечить умови для подальшої конструктивної діяльності у напрямі педагогічного впливу без тиску та прояву авторитарності. «За таких умов відбувається зближення «Я» реального і «Я» ідеального – того, до якого прагне дитина з огляду на актуальні соціальні цінності й норми» [17].

У сучасній дошкільній освіті є широка презентація педагогічних технологій, які вирізняються віковими, інтелектуальними, культурологічними, комунікаційними характеристиками, тому науковці їх *класифікують*:

За рівнем та масштабом застосування:

– загальнопедагогічні, які охоплюють увесь процес освіти на всіх рівнях і мають спільну концепцію: Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття) (1993), програми НУШ за авторством О. Савченко чи Р. Шияна (2016), «Інтелект України» І. Гавриш (2015), Вальдорфська школа (2015);

– предметні, які призначені для здобуття компетенції у певній галузі знань (валеологія, українознавство, фізична культура, ранній розвиток). У дошкільній освіті це освітні програми певного спрямування: «Вчимося жити разом» (соціальна компетентність) Т. Піроженко, О. Хартман (2016), «Впевнений старт» (інтелектуальний розвиток старших дошкільників) Т. Піроженко (2017), «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях» (виховання моральних цінностей) А. Богуш (2019), «Україна – моя батьківщина» (патріотичне і народознавче виховання) О. Каплуновська (2016), «Розвивайка» (ранній інтелектуальний розвиток) Х. Ковкрак (2018);

– локальні та модульні, які передбачають часткові зміни педагогічних явищ, доповнюють їх функціональними освітніми методиками: навчання читання з раннього віку (М. Монтесорі, М. Зайцев), логіко-математичного мислення (Б. Нікітін, М. Зайцев,

Дж. Кюізенер, З. Дьєнеш, ментальна арифметика, ейдетика для малюків О. Пащенко), оздоровчі комплексні заходи зі збереження правильної постави (М. Єфименко, Г. Беленька, «бейбі-йога», психогімнастика) тощо.

Класифікація педагогічних технологій за основу бере акцентуацію на одному із чинників психічного розвитку дитини:

– біогенні (визначальними є вродженні здібності, особливості мислення, будови організму, спадковість у розвитку задатків);

– соціогенні (виховне середовище є визначальним у культурі поведінки, моральних цінностях, наслідування поведінки значимих дорослих);

– психогенні (схильність у домінуванні психічних реакцій, особливості прояву темпераменту, стійкість реакції на подразники, відсторонення тощо);

– ідеалістичні (визначальною є теорія первинності Духу, а вторинності матеріального світу, де дитина розглядається як духовно цінна особистість, «створена за образом та подобою Божою» (християнство), «найкращим є той, хто творить найбільше добра людям» (ісламізм), «шляхетні вчинки допомагають самоствердитися і досягнути щастя» (буддизм) тощо) [4].

За філософськими концепціями, педагогічні технології мають за основу матеріалістичні (виховання за законами світської моралі, «Людина» – творець світу) та ідеалістичні (віра у Вищий ідеал, Бога і божественну суть усіх речей; християнське виховання); інтеріоризаторські (поступальність розвитку дитини, коли відбувається перехід зовнішньої діяльності на осмислення і вироблення внутрішніх моральних цінностей та потреб), і біхевіористські (перевага стимулів у формуванні навичок, наслідувальна поведінка, підкріплення добрих вчинків винагородою); гуманістичні (інтереси дитини та її особливості є визначальними в освітньому процесі) й авторитарні (переважання дидактоцентричних законів у освітньому процесі); антропософські (поєднання мудрості у законах пізнання світу й усвідомлення значимості людини як суб'єкта діяльності) і сугестивні (навчання й виховання на основі навіювання в процесі

перебування в емоційно збудливому стані); гештальттехнології (навчання цілісної форми, образу, способу поведінки через навіювання, яке має психотерапевтичний вплив) і асоціативно-рефлекторні (на основі знань та умінь через асоціації зрозумілих понять за допомогою логічної послідовності вибудовується алгоритм діяльності у схожих ситуаціях) та ін.

Ідеї соціалізаторської педагогіки – цілеспрямованого (за певним зразком) формування особистості методами цілеспрямованого вихованого впливу; *ідеї біологізаторської педагогіки* – концепція розвитку природних задатків і профілактика негативних проявів поведінки за допомогою діагностики темпераменту, творчих здібностей, розвивати вроджені природні задатки, апелювати у вихованні до позитивних проявів дитини в соціумі; *ідеї гуманістичної педагогіки* виходять з вродженої доброти дитини, переважають методи навіювання, створення ситуації самостійного вибору при розмежуванні доброго та поганого вчинку, вислуховується завжди думка дитини, враховуються її вікові потреби, бажання, з'ясовуємо мотивацію вчинків. Сучасна педагогіка використовує теоретико-методологічні розробки дослідників у сфері суспільного, технологічного, соціального для вибудовування філософських концепцій освітніх технологій. Численні доробки як світових, так і вітчизняних педагогів-новаторів потребують апробації та широкого використання при умові задоволення потреб вихованців та громадськості.

Інноваційна діяльність педагога потребує особистісної готовності до прийняття нового, без упереджень та критики, а з позитивним, конструктивним мисленням. І. Малафіїк пропонує визначати педагогів щодо сприйнятливості процесу новацій: «Новатори. Ранні реалізатори. Рання більшість. Пізня більшість. Ті, що вагаються» [13]. Для першої групи характерна схильність до постійного оновлення, зацікавленість до вивчення, освоєння нових способів, засобів в освітній практиці. Їх не влаштовує одноманітність, вони готові творити, експериментувати, ризикувати у межах розумного і надихатися новим із суміжних галузей наук.

Друга група об'єднує досвідчених педагогів-лідерів, які системно оновлюють добре апробовані технології, методики, навчаючись на курсах, семінарах, тренінгах, отримавши ґрунтовний досвід. Вони відкриті в обміні досвідом, взаємодіють з колегами у презентації новаторських ідей, допомагають порадами й консультаціями. Вони найчастіше очолюють творчі групи, стають тренерами для молодих спеціалістів, займають позицію лідерів у впровадженні нововведень. До третьої групи належать педагоги, які інтенсивно взаємодіють в інноваційному процесі, активно навчаються, але займають місце виконавців, наслідувачів, послідовників. Вони потребують точних методик, управління або консультування з боку лідерів. Такі новатори легко сприймають нове, дотримуються етапності та точності у виконанні алгоритму впровадження, однак рідко запроваджують щось своє, авторське. Четверту категорію новаторів становлять скептики, які критично ставляться до новацій, але розуміють необхідність оновлення освітнього процесу, відчуваючи вимогу часу, технічного прогресу, запиту суспільства. Вони освоюють нове, запроваджують елементи або методики переважно в парі з колегами, потребують наставництва, консультацій. Здійснюють новацію для професійної самореалізації. П'ята група належить до консервативних за світоглядом педагогів, які опираються до останнього нововведенням, ратують за традиційні методи. Вони лояльні у ставленні до нововведень колег, але є спостерігачами, критиками. Вони вимушено долучаються до впровадження новацій, формально їх використовують, але можуть звикнути до постійного стимулювання у колективі педагогів попередніх груп.

Освітня практика потребує застосування нових методик, технологій в освітньому процесі. Професійне зростання педагога і розуміння та прийняття інноваційних змін неможливі без високої ерудиції, творчого прийняття нового, самовизначення у способі реалізації, критичного мислення. У законі «Про освіту» зазначено: «Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних,

творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» [5].

Завдання і питання для самопідготовки:

1. Охарактеризуйте основні принципи, на основі яких побудована теорія педагогічних технологій. Проаналізуйте способи реалізації принципу індивідуального підходу в організації освітнього процесу.

2. Чому новації є необхідним процесом розвитку педагогіки? Які передумови розробки інновацій в педагогіці?

3. Проаналізуйте зміст понять «інноваційність», «новаторство», «педагогічний досвід», «педагогічна творчість», «педагогічна майстерність», «володіння аудиторією педагогом». Розв'язують педагоги-новатори.

4. Охарактеризуйте способи класифікації педагогічних технологій.

5. Назвіть особливості концептуальних відмінностей соціологізаторських та біологізаторських теорій розвитку особистості.

6. Визначте провідні ідеї гуманної педагогіки В. Сухомлинського.

7. Чи доречним є довільне впровадження педагогом новацій без узгодження з керівником закладу освіти, батьками вихованців? Відповідь обґрунтуйте.

8. Охарактеризуйте компоненти готовності педагога до інноваційної діяльності (мотиваційний, когнітивний, творчий, рефлексивний).

9. Назвіть шляхи професійного зростання майбутнього педагога.

Творчі завдання:

1. Підготуйте презентацію новації з використанням додаткових технічних засобів, які включають музику, образотворче мистецтво, фізкультуру, літературу, мультфільми.

2. Проведіть дискусію на тему: «Користь та шкідливість впливу гаджетів на процес розвитку дитини під час навчання»

3. Проаналізуйте теорію гуманної педагогіки і способи її реалізації в процесі виховання дитини.

4. Опишіть характерні риси педагога, який здатний впроваджувати інновації в освітній практиці.

5. Складіть порівняльну таблицю проявів професійних якостей педагога-новатора і педагога-консерватора.

6. Виконайте проблемне завдання:

Молодий педагог хоче зарекомендувати себе в новому колективі як ініціативний, творчий. Чи варто йому знайомитися з досвідом досвідчених педагогів, досягненнями колективу цього закладу? Можливо, для інноваційної діяльності не потрібно наслідувати чужу систему і намагатися відтворювати діяльність інших, а шукати свій шлях розвитку, пропонувати свою модель діяльності, нову методику? Відповідь аргументуйте.

7. Педагоги-новатори С. Ладивір та С. Кулачківська розглядають дитину як суб'єкта творчого процесу, виокремлюючи гуманістичні принципи в педагогічній організації взаємодії: «Світ дітей і світ дорослих розглядається як дві рівноправні складові частини людства. Дорослий не над дитиною, а поряд, разом з дитиною. Пріоритет діалогу дитини з дорослим, в якому забезпечується повноцінна участь дитини, до думки дитини відносяться як до думки дорослого» [14, с. 34].

Завдання: спроектуйте діалог з дитиною як педагог, окресливши її вік, потреби, уподобання, використавши вищезгадані засади. Розробіть запитання, опишіть допоміжні засоби для діалогу, умови проведення.

Тема 2. Інноваційні тенденції розвитку сучасної освіти

План

1. Історія розвитку педагогічних новацій.
2. Впровадження педагогічних новацій в дошкільних закладах України.
3. Використання інформаційних педагогічних технологій як процес прогресивних освітніх змін.
4. Комплексний підхід до реалізації нововведень. Педагогіка співробітництва у налагодженні взаємин вихователя з батьками вихованців.
5. Способи підвищення кваліфікації освітніх працівників дошкільних закладів.

Основна література:

1. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.
2. Інновації в освіті: інтеграція науки і практики : збірник науково-методичних праць / за заг. ред. О.А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2014. 492 с
3. Історія виховання : навч.-метод. посіб. / Кемінь В.П., Квас О.В., Невмержицька О.В. Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. Івана Франка, 2013. Т. 2: Від ХІХ ст. до наших днів. 195 с.
4. Новік І. Проектування навчальних комп'ютерних ігор в освітньому процесі дошкільного навчального закладу <https://www.psyh.kiev.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BA>
5. Підласий І.П. Практична педагогіка або три технології: інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2004. 616 с.
6. Філософія для дітей : цікаві уроки для молодших школярів : навч.-метод. посіб. / Н.В. Гавриш, О.О. Лінник. Київ : Видавничий дім «Слово», 2014. 232 с.

Додаткова література:

7. «Безмежний світ гри з LEGO»: програма розвитку дитини від 2 до 6 років та методичні рекомендації / О.Ю. Рома, В.Ю. Близнюк, О.П. Борук. 2016. 140 с. <http://nv-internat.org.ua/wp-content/uploads/2017/10/%D0%9B%D0%95%D0%93%D0%9E.pdf>

8. Закон України «Про освіту» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

9. Казки і фарби: парціальна програма розвитку творчих здібностей дітей 4–6 років на заняттях із малювання з використанням елементів медіаосвіти / Т.М. Чашка ; за заг. ред. О.В. Волошенюк, Г.А. Дегтярьової, В.Ф. Іванова. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2018. 204 с.

10. Мацкевич Н.М. Формування готовності майбутніх учителів початкової школи до роботи з фізичного виховання : дис. ... канд. наук з фіз. виховання та спорту: 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» / Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2001. 248 с.

11. Паламарчук В.Ф. Інноваційні процеси в педагогіці. *Педагогічні інновації в сучасній школі*. Київ : Освіта, 1994. С. 5–9.

12. Русова С. Вибрані педагогічні твори : у 2 кн. Кн. 1 / за ред. Є.І. Коноваленко. Київ : Либідь, 1997. 272 с.

13. Ступарик Б.М. Шкільництво Галичини (1772–1939) / М-во освіти України, Прикарпатський ун-т імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 1994. 143 с.

14. Чепіль М. Педагогічні технології : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Академвидав, 2012. 224 с.

15. Я розповім вам казку... Філософія для дітей / Василь Сухомлинський ; уклад. Сухомлинська О.В. Харків : ВД «ШКОЛА», 2018. 576 с.

ТЕЗИ

Особистісно орієнтована педагогіка активно впроваджується в освітню практику українських ЗДО. Вона включає досвід кращих

європейських і американських педагогів (М. Монтесорі, Ф. Фребель, Е. Кей, Г. Доман, П. Епстейн, Р. Штайнер, Ж.-О. Декролі, С. Френе та ін.), а також розробки українських дослідників (А. Богущ, О. Лінник, Н. Гавриш, К. Крутій, О. Хартман, Т. Пеккер, Г. Дегтярьова, М. Єфименко та ін.). Цікавою останніми роками виявилася і азійська педагогічна система в інноваційних виявах, адже успіхи виховання і навчання вражають у темпах технологічного, економічного й соціального прогресу цих країн. Дослідники (І. Дичківська, А. Сбруєва, О. Заболотна, С. Максимюк, М. Чепіль та ін.) звертають увагу на інноваційну модель у вихованні, яка створює «рай для дітей-дослідників», яким створюють сприятливі умови для освоєння світу через діяльність, де не існує прямих заборон. С. Максимюк зазначає, що японська педагогіка поєднує прагматичні ідеї філософії Дж. Дьюї (проблемність, інтерактивність) у підготовці дітей до життя у спеціально організованому середовищі для активності, експериментування, спостереження, задовольняючи допитливість дітей, спонукаючи до «винайдення велосипеда», щоб на підсвідомому рівні закладати основи мислення у певних закономірностях самостійного моделювання.

Наукова педагогіка пропонує загальноприйняті закономірності і пропонує стандартні (нормативні документи, програми) шляхи організації дидактичного і виховного процесу. Новаторські школи відповідають кінцевому запиту: підготовка дитини до школи, але застосовують авторські системи, розробляють спеціальні шляхи, засоби впливу на дитину, філософію освіти, що творить особливу, унікальну педагогічну технологію: вальдорфська педагогіка (антропософське вчення Р. Штайнера), педагогіка М. Монтесорі (теорія саморозвитку дитини і практика створення спеціального розвивального середовища), технологія раннього навчання Г. Домана (картки Домана з доступним науковим матеріалом про світ), технологія раннього навчання читання та лічби М. Зайцева (навчальні кубики, таблиці, полички, лічильні смужки), технологія розв'язання винахідницьких завдань та розвитку творчої особистості (ТРВЗ) Г. Альтшуллера (проблемні завдання, асоціативні

вправи, логічні і творчі ігри тощо), «Школа радості і успіху» С. Френе (практичні і дослідницькі майстерні, індивідуальні правила заохочення та ін.).

Мішель Монтень (1533–1592) як філософ в період Просвітництва зазначає, що особистісний підхід у вихованні підростаючого покоління повинен зосереджуватися не на нагромадженні знань, а на самостійності суджень для *побудови власної філософії буття*. Критичне мислення, роздуми у формуванні гармонії матеріального та духовного начала людини відображені у педагогічних працях вченого.

Джон Локк (1632–1704) описує теорію виховання «джентльмена», де фізичне виховання, гартування волі, виховання характеру з дитячих років стає домінантою у системі європейської освіти. Вимоги до мети як стратегії виховної практики школи і підготовка з дитячих років дитини до суспільних вимог буття.

Йоган Генріх Песталоцці (1746–1827) пропонує в педагогіці *системний «механізм освіти»*, де акцентовано увагу на підготовці професійних кадрів. Педагог як гуманіст заслуговує довіру дитини і веде цілеспрямоване виховання в дисципліні, розвиваючи працелюбність як основу моральності. Роботу вихователя мислитель порівнює з працею садівника, який повинен не придушувати природний пізнавальний інтерес дитини, а усувати негативні впливи на неї.

Йоганн Фрідріх Герберт (1776–1841) висловлює думки включення естетики як важливого засобу розвитку дитини, а *мистецтво вважає провідним чинником виховання*. Навчати дитину треба з урахуванням психічних особливостей мислення і формувати моральність, звертаючись до духовності. Педагог повинен в освітньому процесі прагнути гармонії, ознайомлювати дітей з інформацією виразно (доступно), вибудовувати систему знань (наступність і послідовність), формувати самостійність думки (творчий підхід).

Видатний французький філософ і педагог Жан-Жак Руссо (1712–1778) основою розвитку особистості вважав ідею вільного

виховання, за якою «дитина живе в радості», *самотійно вчиться відчувати світ*, виробляє філософію світорозуміння, спостерігаючи за природою, взаєминами людей. Рушійною силою пізнавальної активності дитини дошкільного віку є внутрішня мотивація пошуку, дослідження, творчості.

Роберт Оуен (1771–1858) акцентує увагу у вихованні на соціальному впливі і створює систему колективного виховання дітей з урахуванням потреб суспільства. На засадах демократії з урахуванням природних задатків педагог пропонує *систему громадського виховання* з дитячого віку. Організований ним авторський освітній заклад ставив за мету виховання характеру. Установа об'єднувала дітей віком з 2 до 12 років: ясла (2–3 р.), дошкільний заклад (4–6 р.), початкову школу та майданчики для вільної гри. Створені Р. Оуеном нового типу заклади (до 300 дітей!) мали на меті організувати дітей у спільноти і навчати їх основ соціальної моралі, плекати чесноти, які узгоджують інтереси індивіда відповідно до вимог колективу. Основні заняття: читання, співи, танці, фізична активність, мовленнєві вправи, а також апелювання до основ моральності у соціальних взаєминах, формування поваги до праці і посильна у ній участь.

Теорії І. Канта, Й. Фіхте, виняткову роль виховання надають розвитку особистості з дитячих років. Німецький педагог Фрідріх Вільгельм Август Фребель (1782–1852), перебуваючи під впливом ідей гуманної педагогіки Й. Песталоцці й колективного системного виховання Р. Оуена, відкрив у 1837 р. у Тюрінгії «Заклад для ігор і занять дітей молодшого шкільного віку», на основі роботи якого він згодом розробив свою систему, в якій як новатор звернувся до організації освіти дітей дошкільного виховання.

Авторську педагогіку освітнього розвитку дітей дошкільного та початкового шкільного віку розробила відома італійська педагогиня Марія Монтесорі (1870–1952). Її система і в сучасній освітній практиці вважається однією з найуспішніших! Новаціями є ідеї саморозвитку дитини у спеціально створеному середовищі, плекання свободи в дисципліні (повага до діяльності інших і вміння

працювати самостійно), об'єднання дітей у різновікові групи (взаємонавчання, наслідування, апробація власних знань та умінь), зонування простору (тематичні набори, дитячі меблі, емоційне налаштування на певну діяльність), використання методу спостереження для створення умов та засобів розвитку здібностей дитини і корекції поведінки. Спеціальна підготовка педагога до діяльності в Монтессорі-школі сповідує філософію гуманістичного індивідуального підходу в процесі створення сприяючої атмосфери та розвивального середовища для самонавчання і виховання у дітей кращих рис характеру.

Австрійський педагог, філософ Рудольф Штайнер (1861–1925) започаткував інноваційну систему навчання та виховання дітей – вальдорфську школу. До загальної системи освіти включено дітей віком з раннього дитинства до повноліття. Вальдорфська педагогіка сповідує антропософську філософію, звертає увагу на формування особистості в природодоцільному середовищі, активно долучає малюків до естетики, розвитку вмінь у рукоділлі, вихованні на кращих зразках літературних творів, дослідженні світу і розумінні необхідності збереження гармонії природи та життя у ній людини. Система вальдорфської педагогіки є авторською, успішно працює впродовж століття, має широку мережу навчальних закладів в Європі й Америці.

Проблема оновлення освіти і створення дошкільної мали місце у вітчизняній педагогіці кінця XIX – початку XX ст. Ще у 1861 р. Тарас Шевченко (1814–1861) створює для навчання грамоти в недільних школах українських дітей «Буквар Южнорускій», який подає абетку, склади, цифри і тексти для читання – зразки творів з фольклору й власні твори автора. Над розв'язанням проблеми освіти для сільських дітей працювали Микола Пирогов (1810–1881), Леонід Глібов (1827–1893), Іван Франко (1856–1916), Леся Українка (1871–1913). Ідею системного заснування національного дошкільного виховання вперше висловила у 1891 р. українська письменниця Наталя Кобринська (1850–1920) на Жіночому вічу у м. Стрий. Сподвижництвом шкільництва на Великій Україні

займалися С. Русова, Б. Грінченко, Г. Ващенко, І. Огієнко, М. Костомаров, М. Корф, І. Василенко, Я. Новицький, С. Миропольський, Т. Лубенець, Н. Лубенець, Я. Чепіга та ін.

Микола Костомаров (1818–1885) обґрунтував провідну роль освіти у розвитку культури українського народу, значну увагу відводив рідній мові, етнопедагогіці та етнопсихології. Новацією Миколи Корфа (1834–1883) була апробація авторської системи навчання рідної мови за звуковим синтетичним методом, де враховувалися спадковість і виховання, застосовувалася творчість педагога у виховній діяльності. Костянтин Ушинський (1824–1870) обґрунтовує ідею народності, що передбачає виховання дітей з дошкільного дитинства у рідномовному просторі, а засобами української культури рекомендує плекати народні традиції.

Національне і духовне у вихованні галицьких дітей має бути суголосним, бо формує патріотизм і глибоку віру в Бога. Г. Ващенко (1878–1967) визначив основний ідеал національного виховання: служіння Богові та Україні. Головні історичні події і факти систематизував академік Б. Ступарик, виокремивши етапи становлення ідей гуманної педагогіки в національній системі освіти: від періоду активного пошуку світоглядних засад до формування гуманної педагогіки, від ідей народності до полікультурної свідомості [13].

Політика тоталітарного режиму в середині ХХ ст. змінила пріоритети з національного виховання, демократичних засад до виховання колективної свідомості, конформізму. Значний вплив на становлення нових ідей цього періоду мала експериментальна педагогіка А. Макаренка (1888–1939). Педагог уважав, що виховний процес має бути цілеспрямований, організований наставником та контрольований, а діяльність дитини повинна обмежуватися наслідуванням прикладу й прагненням дотримуватися вимог. Такі тенденції мали відображення вимог часу в ідеях авторитарної педагогіки. Проте новаторськими вважаються досягнення А. Макаренка у способах виховання працею, саморозвитку особистості умовах колективної взаємодії. Друга половина ХХ ст. характе-

ризується експериментальною педагогікою, запроваджуються розробки технології розвивального навчання (Д. Ельконін, В. Давидов, Л. Занков), де спосіб здобуття знань мав тенденцію від загального до конкретного, актуалізуючи «зону найближчого» розвитку відносно вікових та розумових можливостей дитини у співпраці з дорослим. Розробляється концепція особистісно орієнтованого виховання (І. Бех), де фізіологічні можливості, мисленнєві процеси та умови соціального розвитку набувають суб'єктивності в організації освіти і об'єктивізуються в умовах колективного диференційованого навчання.

Значним у процес впровадження новацій в педагогіку на різних етапах розвитку гуманістичних засад, демократичного підходу, національної свідомості, громадянської активності був внесок відомих педагогів та психологів (А. Алексюк, Г. Балл, І. Бех, Л. Виготський, А. Богущ, О. Запорожець, В. Кемінь, Г. Костюк, О. Кононко, М. Левківський, М. Сметанський, В. Онищук, В. Паламарчук, І. Підласий, Т. Поніманська, О. Савченко, О. Сухомлинська та ін.) У другій половині ХХ ст. характерними ознаками наукових та практичних пошуків були проблеми уніфікації системи педагогічних наук, поглиблення теоретичних напрацювань, вишкіл наукових кадрів для виконання завдань у ранній диференціації знань та визначення можливостей підростаючого покоління для профорієнтації. Видатним і революційним у процесі цілісної інноваційної системи виховання вважаємо систему освітньої практики Василя Сухомлинського (1918–1970) у Павлиській школі. Вона виявилася життєздатною і актуальною для сучасного педагога, бо була гуманістичною, орієнтувалася «на Людину, її почуття, переживання, емоції, на Людину, яка була рівною у правах та обов'язках з іншими, на Людину, як найвищу цінність». В. Сухомлинський використовував ідеї народної етнопедагогіки, в якій образ матері посів значне місце. Співпрацю школи у роботі з батьками педагог вибудовував на спільній праці, морально-етичних бесідах, об'єднанні навколо діяльнісних проєктів (закладання саду, побудова альтанок для занять на природі, створення мініферми, вирощування

зерна тощо), де у дітей з малого віку утверджувалися поняття, пов'язані з громадянською активністю, возвеличувалися люди праці, цінувалися моральні чесноти (співчуття, поваги, відповідальності, працелюбності). В. Сухомлинський писав: «Маленька зернина, посіяна в людській душі у роки раннього дитинства, стає в зрілі роки могутнім деревом. Усе залежить від того, яку зернину посіяно і в який ґрунт» [15, с. 6]. Педагог пише низку творів для наймолодших вихованців «Казки під голубим небом», сповнює виховний процес «культурою почуттів», «культурою бажань» краси і любові, пишучи «філософію для дітей».

Специфічними особливостями інформаційних технологій в освітньому процесі є відкритість майбутньому, перспектива саморозвитку, налаштованість на комунікацію та обмін досвідом. В освіті процес використання комп'ютерних засобів, оволодіння знаннями з Інтернет-мереж, критичний аналіз змісту вимагають від педагога професійного розвитку, прагнення до самоосвіти. Реалії сучасного буття освітянина ставить виклики у подоланні економічних, психологічних труднощів (пандемія, війна в країні). Важливо як педагогам, так і батькам вихованців шукати нові способи раціонального використання засобів медійного зв'язку, навчитися диференціювати корисний та шкідливий Інтернет-контент, долучатися і взаємодіяти з освітянською спільнотою на професійних сайтах. Адже сучасній людині потрібно бути в курсі швидкоплинних змін, слідкувати за інформаційним простором, щоб технології працювали на задоволення пізнання, служили засобом формування самостійного мислення.

Сучасні педагоги ЗДО вирішують такі завдання на шляху оновлення професійної компетенції у галузі інформаційних технологій:

- підвищення рівня знань та вмінь у процесі використання засобів інформаційного зв'язку для розширення способів комунікації (ознайомлення у дистанційному режимі з новими освітніми програмами, перегляд презентацій інновацій);

- удосконалення способів отримання нової інформації, підвищення якості саморозвитку через уможливлення дистанційної осві-

ти (вебінари, інтернет-конференції, курси підвищення кваліфікації в онлайн-режимі);

- створення нових способів зворотного зв'язку у співпраці педагогів та батьків вихованців з використанням веб-сторінок, вайбер-груп у розв'язанні освітніх завдань;

- популяризація нововведень, створення нового онлайн-продукту як реклами діяльності ЗДО у широкому колі користувачів Інтернет платформ;

- обмін новачками у групах за інтересами в режимі Інтернет спілкування, можливість вести професійні дискусії у пошуку істини для удосконалення власних знань та умінь.

Розвиток інформаційної цивілізації впливає на всі сторони суспільного життя. Освіта людини стає мобільною, різновекторною у плані комунікації, отримання інформації, популяризації, оприлюднення тощо. Діти з раннього віку ростуть у тісному контакті з комп'ютерними пристроями, інформація поглинає їхню увагу. Виникає проблема розвитку мислення, так зване, кліпове мислення, коли особистість не вміє логічно мислити, послідовно вести думку, висловлювати почуття і враження поширеними реченнями. Педагоги спостерігають затримку розвитку усного мовлення, логопеди констатують часті порушення у дітей звуковимови. Такі факти частих порушень мисленнєвого і комунікативного процесу психологи та педагоги пов'язують з надмірним використанням та масовим підсвідомим впливом численних гаджетів, завантаженістю навколишнього світу інформаційним впливом. Важливою стає проблема дозування та раціонального використання комп'ютерних ресурсів, інформаційних програм, гаджетів у житті дошкільника. Виникли поняття «інформаційна гігієна», «комп'ютерна залежність», які потребують уваги з боку педагогів, психологів та батьків у процесі дозування та раціональності використання інформаційних технологій у роботі з дітьми дошкільного віку. Проте знайомство з гаджетами у задоволенні пізнавального інтересу, демонстрація розвивальної онлайн-інформації, надання змоги самостійної роботи з гаджетом над розв'язанням розумової задачі є

необхідною складовою сучасного споживача Інтернет-контенту. А діти є частиною світу, який сьогодні неможливий без Інтернету, інформаційних технологій. Педагог повинен володіти можливостями використання комп'ютера; володіти знаннями про його використання з метою задоволення потреб дитини.

Сучасні дослідники інформаційних технологій та їх педагогічного впливу (Н. Бабкіна, І. Васильєва, С. Василюк, Ю. Горвиць, О. Рома, Б. Хантер, Т. Чашка, Н. Шалда та ін.) підкреслюють раціональні сторони використання телебачення, комп'ютерів, сенсорних пристроїв у дошкільній освіті, щоб осучаснювати способи пізнання, задовольняти потребу дитини у нових способах здобуття знань. Позитивним вважаємо і новизну подачі інформації, яку надає світ комп'ютерних технологій, і позитивний виховний вплив, що формує навички самостійної діяльності, створює емоційно позитивний настрій, тренує увагу, розвиває наполегливість.

Дидактичними функціями комп'ютерних ігор є:

- допомога дітям у засвоєнні нових знань, розширенні і уточненні вже відомої інформації;
- візуалізація фактів, події, розвиток уяви, встановлення взаємозв'язку подій, процесів;
- забезпечують досягнення дітьми впевненості у власних силах через відкриття нового, заповнення прогалин у знаннях,
- емоційно позитивне налаштування на проведення часу у пізнанні нового, розвитку можливостей дитини;
- виховання кращих рис характеру (наполегливість, вміння долати труднощі, прагнення досягти поставленої мети).

Важливим є моральний аспект технологізації освіти. Психологи наголошують на необхідності урівноваження використання інформаційних технологій, соціальної компетенції у виховному процесі дошкільника, адже закладають основи моральності, нейфональної свідомості, громадянської активності, шляхетності у соціальному співжитті. Педагоги підкреслюють методологічну основу використання гуманності як необхідність збереження «педагогічної чистоти у взаєминах між педагогом, вихованцем,

батьками» (О. Пехота), «створення моральної безпеки, духовної екологічності в налагодженні комунікації, висловленні думки, прийнятті людей різних віросповідань, національних традицій, кольору шкіри тощо» (Г. Васянович). Важливо, щоб в основу цих понять було покладено комплексний підхід у реалізації принципу гуманістичного світогляду педагога, який виховує дошкільників на засадах єдності природи і людини, розуміння індивідуальних особливостей кожного, шанобливого ставлення до думки іншого, усвідомлення цінності власної культури, домінування у взаєминах моральних і духовних цінностей соціуму тощо.

І. Підласий у праці «Три технології» розглядає педагогічні інновації як найбільш поширені модифікації освітнього процесу за філософією розвитку людини (предметно зорієнтовані, особистісно зорієнтовані й педагогіка партнерства) [5].

Предметно орієнтована технологія. Чільне місце в ній посідає розумовий та соціальний розвиток для отримання дитиною компетенцій, акцент робиться на ранній діагностиці обдарованості, розвитку талантів та створенні умов розвивального середовища для інтелектуального поступу. Батьки хочуть сформувати «генія», не упустити сприятливий сезитивний період, коли дитині на рівні підсвідомого засвоєння знань про світ доступно поглинати велику кількість інформації, яка згодом буде використана в освітньому процесі шкільного навчання (технології раннього розвитку, педагогіка М. Монтесорі).

Особистісно орієнтована технологія. У центрі уваги – збереження емоційно-психологічної рівноваги дитини. Встановлення позитивних міжособистісних взаємин, організація освітнього простору з увагою на потреби дитячої субкультури, ігрової діяльності, свободи вибору, відсутність примусу. Навчання відводиться додаткова функція як опосередкованого процесу підготовки до школи через вправи сенсорного розвитку, комунікативних навичок, прагнення до дослідження й експериментування у процесі пізнання світу (модель вальдорфської освіти, програма О. Винницької «Лицем до дитини»).

Партнерська технологія (співпраці). Педагог зберігає актуальними всі лінії розвитку дитини (психологічний комфорт, розумова активність, соціальна взаємодія, валеологічні цінності, ігрова діяльність тощо), але в організації взаємин враховує особливості розвитку кожного вихованця, сприяє виробленню умінь діалогічного мовлення, соціальної культури, етики комунікації. Виховуємо розуміння власного «Я», вироблення оцінних суджень, закладання моральних норм, вироблення культурологічних понять у налагодженні взаємин, формування особистісних якостей. Програма навчання за технологією співробітництва багатопланова, бо вимагає використання технологій розумового розвитку і створення емоційно позитивної демократичної гуманної атмосфери, застосування основ сприяючої педагогіки (В. Сухомлинський, Я. Корчак, Ш. Амонашвілі).

За Н. Мацкевич поняття «готовність» – це наслідок професійної підготовки у напрямі здобуття освіти за спеціальністю в освітніх закладах, коли теорія та практика поєднані у процесі поетапної підготовки студентів до професійної діяльності. Адже особливість «педагогічної діяльності у домінуванні соціальних взаємин, що вимагає моральної готовності (володіння такими якостями, як відповідальність, порядність, чесність, справедливість), психологічної (емпатії, вміння комунікувати, розуміти особливості процесів розвитку дитини), прагнення до особистісного зростання у професійній діяльності (зацікавленість інноваціями, здатність до саморозвитку, володіння творчими здібностями)» [10, с. 8]. Окреслені автором вимоги прогнозують нові завдання у підготовці фахівців у закладах вищої освіти. Результатом якості педагогічної діяльності є здатність до підготовки фахівців, які здатні до професійного саморозвитку і виконання важливої місії у суспільстві – виховання підростаючого покоління.

Завдання і питання для самопідготовки:

1. Охарактеризуйте тенденції розвитку педагогічних технологій в освіті у хронології історичних подій.

2. Назвіть основних провідних українських діячів поч. ХХ ст. та їх внесок у розвиток вітчизняної педагогіки.

3. Опишіть технологію розвивального навчання (Ельконіна-Давидова) як новацію у середині ХХ ст.

4. Які освітні програми формують інформаційну компетентність? У чому їх важливість?

5. Назвіть переваги та небезпеки частого використання інформаційних технологій у роботі з дітьми.

6. Якими знаннями та вміннями повинен володіти педагог-новатор, щоб бути сучасним (єрудованим, методично грамотним, творчим, готовим до змін та ін.). Визначте найважливішу здатність і проаналізуйте.

7. Охарактеризуйте цікаві освітні платформи для дітей (студентів), які сприяють професійному зростанню. У чому їх розвивальні функції?

8. Опишіть шляхи саморозвитку сучасного вихователя.

Творчі завдання:

1. Схематично зобразіть етапи розвитку української освіти. Назвіть провідних діячів і їх внесок.

2. Дослідіть процес становлення розвивального навчання і підготуйте доповідь. Зазначте, як використовується технологія розвивального навчання під час пізнавальної діяльності на заняттях зі старшими дошкільниками?

3. Робота в малих групах. Підготуватися до мініконференції з обговоренням теми: «Процес становлення особистості дитини», розглянувши системи провідних педагогів (Р. Штайнер, М. Монтессорі, Ф. Фребель).

4. Проаналізуйте валеологічні вимоги до процесу використання інформаційних технологій у саморозвитку студента, ознайомившись з порадином. Визначте важливі, на вашу думку, завдання, прокоментуйте їх актуальність у становленні педагога-новатора:

- Стежте за новачіями щодо вашої майбутньої професії і збирайте їх у «педагогічну скриньку».
- Збирайте наукову та методичну літературу, накопичуйте дидактичний матеріал, що стосується вашої професійної діяльності: друкована продукція, Інтернет-матеріал, творчі завдання, конспекти занять, дидактичні засоби, тести.
- Ведіть щоденник власного професійного спостереження, в якому будуть описані удачі, перемоги, цікаві здобутки впродовж теоретичного та практичного навчання як студента. Окрему рубрику відведіть аналізу невдач та сумнівів.

5. Опишіть структуру, зміст, проблематику одного із часописів, визначте теми, присвячені проблемам виховання («Технології в школі», «Розкажіть онуку», «Джміль», «Барвінок», «Обдарована дитина» тощо). Презентуйте статтю на одну із виховних тем.

6. Складіть пам'ятку саморозвитку сучасного педагога в умовах технологічного й інформаційного прогресу.

Тема 3. Технології педагогічного проєктування

План

1. Філософські основи гармонійного розвитку особистості у педагогічних технологіях.
2. Врахування індивідуальних особливостей розвитку особистості в процесі освітньої діяльності.
3. Діагностика етапів та способів реалізації проєктних технологій. Метод проєктів (Дж. Дьюї, У. Кілпатрік).
4. Зміст технології психолого-педагогічного проєктування «Радість розвитку» С. Ладивір, Т. Піроженко.
5. Організація педагогів та батьків в освітній взаємодії.

Основна література:

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» / наук. ред. та упоряд. О. Кононко. 2-ге вид., випр. Київ : Світич, 2008. 430 с.
2. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.
3. Дудник Н. Сучасні технології дошкільного виховання : навч.-метод. посіб. : курс лекцій. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2013. 208 с.
4. Дуткевич Т.В. Дошкільна психологія : навчальний посібник. Київ : ЦНЛ, 2007. 392 с.
5. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) : навч. посіб. для вищ. навч. закладів. Київ : Освіта, 1998. 255 с.
6. Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід). Київ : Стилос, 2000. 336 с.
7. Крутій К. Діагностика мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Запоріжжя : ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2005. 208 с.
8. Ладивір С.О. Особистість дошкільника: надії та перспективи розвитку : науково-методичний посібник. Житомир : Інституту

психології ім. Г. Костюка АПН України, Житомирський обласний інститут післядипломної пед. освіти, 2003. 175 с.

9. Метод проектів у діяльності дошкільного навчального закладу / уклад. Л.А. Швайка. Харків : Основа, 2010. 203 с.

10. Новий стандарт Дошкільної освіти, 28 січня 2021. <https://nus.org.ua/questions/novyj-standart-doshkilnoyi-osvity-vidpovid-na-golovni-zapytannya>

11. Основи практичної психології : підручник. Вид. 2-ге, стереотип. / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелєва та ін. Київ : Либідь, 2001. 536 с.

12. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін. ; за ред. О.М. Пехоти. Київ : А.С.К., 2004. 256 с.

13. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» : у двох частинах / наук. кер. О. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР Україна», 2014. Ч. I. 204 с.

14. Піроженко Т.О. Особистість дошкільника: перспективи розвитку : науково-методичний посібник. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 140 с. (Серія «Дитина замовляє розвиток»).

15. Тоцька Т.П. Філософія для дітей та дорослих за літературними творами В. Сухомлинського. Київ : Шк. світ, 2010. 128 с.

Додаткова література:

16. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.

17. Клименко В.В. Механізми розвитку творчості. *Обдарована дитина*. 2003. № 1. С. 2–11.

18. Кулачківська С.Є., Ладивір С.О. Я – дошкільник (вікові та індивідуальні аспекти психологічного розвитку). Київ : Нора-прінт, 2006. 108 с.

19. Павелків Р., Цигипало О. Дитяча психологія : навчальний посібник для самостійної роботи студента. Київ : Академвидав, 2011. С. 219–232.

20. Піроженко Т.О. Психічний розвиток дитини дошкільного віку : досвід роботи сучасного дошкільного навчального закладу. Запоріжжя : «ЛПС» ЛТД, 2003. 168 с.

21. Плануємо залюбки : орієнтовні матеріали до тематичних циклів. П'ятий рік життя / авт.-упор. Ю.С. Манилюк. Тернопіль : Мандрівець, 2009. 438 с.

22. Особистість у розвитку: психологічна теорія і практика : монографія / за ред. С.Д. Максименка, В.Л. Зливкова, С.Б. Кузікової. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2015. 430 с.

23. Романовська М.Б. Метод проектів у навчальному процесі. Харків : Веста, Ранок, 2007. 160 с.

24. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : посіб. : у 2-х ч. / З.П. Кияниця, Ж.В. Петрочко. Київ : Обнова Компані, 2017. Ч. I : Сучасні орієнтири та ключові технології. 256 с.

25. Сучасне заняття в дошкільному закладі : навчально-метод. посіб. / за ред. Н.В. Гавриш, О.О. Лінник, Н.В. Губанова. Луганськ : Альма-матер, 2007. 496 с.

26. Терно С. Теорія розвитку критичного мислення : посібник для вчителя. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2011. 105 с.

ТЕЗИ

Дослідженням дитячого мислення займалися психологи З. Фройд, К. Юнг, К. Ізард, С. Рубінштейн, Л. Виготський, розробкою теорії розвитку інтелекту присвячені праці В. Вундт, Дж. Гілфорд, Р. Павелків, М. Дяченко, О. Кононко, проблеми формування соціальних взаємин досліджували Г. Спенсер, К. Роджерс, О. Запорожець, К. Ланге, С. Кулачківська, Т. Піроженко та ін. Зокрема, психолог С. Кулачківська зазначає, «дослідження сучасної психологічної науки свідчать, що модель поведінки дорослої людини має ознаки впливу значущих у дитинстві людей, тобто прийшли з ранніми емоційними спогадами, переживаннями і стали вже частиною особистості» [18, с. 31]. У процесі розумового розвитку

дитини дошкільного віку відбувається прогрес у мисленні: від наочно-дієвого до образного, від понятійного до логічного, а логіка формується на основі аналізу, зіставлення, досвіду, експериментів. Мислення набуває автономності у дітей старшого дошкільного віку у засвоєнні правил, логічними стають судження, що призводить до зростання ініціативності, самостійності, активності. Високий пізнавальний інтерес, бажання бути значимим у висловлюваннях та моделюванні припущень характеризують дитину як оригінального мислителя. Формування думок та висловлювання дитини, її переживання і почуття набувають ціннісних ознак, закладаються риси характеру.

Розвиток пам'яті, уваги, уяви, аналіз та синтез знань відбувається у дошкільників із залученням емоційних переживань (радість пізнання, відкриття нового, вияв умінь) і вимагає від педагога підтримки. Прояв занадто сильних емоцій (навіть позитивних) дезорганізує дитину, відволікає від основної діяльності мисленнєвої, може бути зумовлений активною реакцією суб'єкта відповідно до ситуації. Наприкінці ХХ ст. було введено нове поняття «емоційний інтелект», яке включає розвиток емоцій людини у процесі набуття життєвого досвіду, професійного зростання, служить стимулом для особистих успіхів, сприяє позитивному розвитку нервової системи, поліпшує фізичний стан організму.

Емоційний інтелект – сукупність здібностей до розуміння і управління власними емоціями, розуміння та керування емоціями інших людей (за Дж Маєром); це здатність до розуміння своїх та чужих емоцій та керуванню ними (за Д. Люсінім). На шляху до розвитку емоційного інтелекту стоять виховні завдання у саморегуляції власних відчуттів та розуміння відчуттів інших людей, що сприяє формуванню основ моральності. Розуміння емоційних станів дає змогу порівнювати інформацію щодо емоцій інших людей чи це герої улюблених літературних творів, кінофільмів, мультиплікаційних серіалів. Аналіз і формування емпатії сприяють розвитку моральної чутливості, стають основою

вироблення ціннісних орієнтирів у старшого дошкільника, коли зароджуються та формуються засади моральної поведінки.

Педагоги, практичні психологи розробляють технологію психолого-педагогічного проєктування (С. Ладивір, Т. Піроженко), за якою навчають педагогів та батьків враховувати індивідуальні психо-соматичні особливості дошкільників, рівень домагань, сформованість комунікативних здібностей, проєктувати майбутню діяльність, вирішувати освітні проблеми. Інформація, спосіб її передачі, емоційна атмосфера, пізнавальні інтереси малюка, вміння керувати власною поведінкою враховуються педагогом під час організації освітнього процесу. Згодом, коли дитина вчиться регулювати емоційні реакції а інтелектуальний вплив педагога має методично грамотну організацію, формується *«емоційна компетентність»* (за Д. Гоулманом). Новоутворення має протяжність у часі і передбачає вміння диференціювати власні відчуття, емоції, виробляти поведінкову стресостійкість у критичних ситуаціях,

Сучасні українські дослідники Н. Гавриш, Т. Дуткевич, О. Кононко, С. Ладивір, В. Панок, Т. Титаренко, Р. Павелків, О. Цигипало вивчають соціальні процеси розвитку дитини, досліджують процеси передачі знань людства про взаємини в суспільному бутті у педагогічно керованому просторі. Т. Титаренко розвиває думку про те, що «однією із важливих умов розвитку в дошкільника мисленневих процесів у саморегуляції є розвиток внутрішніх емоційних уявлень про те, яким би він хотів себе бачити в моральній ситуації незалежно від контролю та зовнішніх санкцій» [11, с. 34]. За С. Ладивір, в дитинстві особистість набуває знань не тільки про світ, а й закладає основи власної емоційної культури спілкування. Емоції як переживання мають спосіб регулювання. «Різноманітні переживання, що виникають у дитини в численних життєвих ситуаціях уже в перші роки життя, взаємодіючи, створюють своєрідне емоційне світосприймання. Внаслідок систематичних повторень закладається так званий емоційний фундамент духовного буття дитячої особистості, який водночас є важливим додатком до джерела всіх проявів її розумової активності» [8, с. 5].

О. Кононко підкреслює: «Дошкільний вік – період формування у малюка потреби, а з часом і здатності встановлювати і підтримувати контакти з оточуючими людьми, дорожити ними набуття дошкільником соціального досвіду, що здійснюється через діяльність, спрямовану на орієнтування в ситуації пристосування до навколишнього, перетворення живої і неживої природи, власного «Я» [13, с. 14].

Дитина починає закладати світогляд, формувати ставлення до світу, себе в ньому. Ж. Піаже, стверджував, що «дітям молодшого, середнього і навіть старшого дошкільного віку властиві автономна мораль, некритичне ставлення до вимог дорослих, а власні вчинки дошкільники оцінюють переважно за результатом» [6]. Такі знання не потребують логічних тлумачень, бо на цьому життєвому етапі усвідомлюється лише загальна тенденція: бути турботливим, чесним – це добре, закладаючи основи моралі.

Природна потреба у налагодженні взаємин з ровесниками має активну фазу прояву в молодшому дошкільному віці: соціалізація, самопізнання, встановлення контактів, порівняння, мовленнєві спроби порозуміння тощо. Згідно з дослідженнями В. Панка: «На третьому році життя у дитини починає формуватися потреба в спілкуванні з однолітком. Протягом дошкільного віку потреба в спілкуванні з однолітками зростає, і вже для старшого дошкільника одноліток стає більш привабливим соціальним партнером, як особа із спільними інтересами, пізнавальними властивостями, знаннями тощо» [16, с. 19].

Психологи виокремлюють період завершення раннього віку і рекомендують у спілкуванні з дитиною дотримуватися правил коректності щодо визнання її самостійності у вияві суб'єктності, поваги та уважності до розуміння намірів діяльності, бо потреба дитини діяти самостійно залежить від позиції, яку займає дорослий у взаємодії з дитиною. Типові помилки дорослих: незнання психологічних передумов необхідності формування самодіяльності дитини з раннього віку (криза трьох років), ігнорування дитячої ініціативи, висміювання сміливих дитячих пропозицій, нівелювання

думки малюка щодо проблеми, надмірна опіка як спосіб збереження здоров'я. Реакція дітей: протест у вигляді прямого обурення, замкнутість, діяльність дитини поза батьківським наглядом, що призводить до виникнення конфліктів, відстороненості, надмірних переживань дитини, формуючи непевність у власних силах, безвідповідальність, занижену самооцінку.

У дошкільника молодшого віку ще відсутні навички виконання багатьох дій, проте бажання вивчати світ навколо і вчитися маніпулювати з предметами домінує. Дитяча самодіяльність проявляється в активності, допитливості, дорослі не втручаються, створюють безпечне розвивальне середовище з дидактичними матеріалами, презентують дію з предметами, які зацікавили дитину. Педагог Л. Фесюкова зазначає, що не результат важливий, а процес пізнання речей, наслідків діяльності, тому важливі вільна діяльність малюка, спостереження педагога без надмірного втручання у дослідження дитиною світу. «Батьки переключають увагу дитини з певної діяльності через відсутність у неї вмінь на більш доречну і відповідну віку, на їхню думку, що пригнічує ініціативність і загальмує розвиток самостійності, яка тільки зароджується» [39, с. 28].

У середньому дошкільному віці розвивається другий рівень самостійності, який має ознаки цілеспрямованості, емоційності, захопленості справою, діяльність набуває результативності, увага дитини стає концентрованою на певній обраній дії, хоча вмінь ще буде недостатньо. Дорослий демонструє алгоритм дій, пояснює словесно, але не наполягає на миттєвому відтворенні. Час для осмислення, дослідження предмета, дій з ним залишаються у виборі за дитиною. Ініціатива повинна виходити від дошкільника. Вияви самоорганізації (одягання, гігієнічні процедури, прийом їжі) стають цікавими у самостійному виконанні як вияв дорослості дитини. В ігровій діяльності виробляємо правило: предмети – на сталих місцях, маніпулювання з речовинами – у спеціальних зонах, час вільної гри – сталий у часовому проміжку дня (переважно – друга половина дня). Дошкільник набуває вмінь, увага має

центрованість, проте є нестійкою, результати діяльності зіставляються з метою, потреба у схваленні від значимих дорослих. Педагогічні завдання дорослих: спостерігати і за потреби (дитина звертається по допомогу) на певному етапі залучатися, підсумувати результати дитячої діяльності, підкреслювати важливість діяльності. Навіть якщо діяльність дитини не мала результативного кінцевого продукту, потрібно позитивно оцінити ті успіхи, які вже здобуті у спробах та намаганнях як певних етапах до успіху.

У старшому дошкільному віці дитина може об'єктивно оцінювати результати своєї діяльності, з'являється функція самоконтролю. І хоча це лише перший крок у виробленні самостійності як зрілої якості характеру, він важливий у механізмі педагогічного керівництва та підтримки з боку дорослих, бо формує майбутнього суб'єкта життєдіяльності. Зі зміною провідної діяльності (від гри до навчання) будуть вдосконалюватися навички самостійності як у самоорганізації буття, так і в грі, виробленні суджень, розумінні власної соціальної значущості. Р. Павелків зазначає: «Якщо у три роки дошкільник успішно опанував самостійну дію з предметними у цілеспрямованій роботі, це ще не означає, що він буде успішно навчатися в школі, проте вірогідність проявів його активності та наполегливості буде вищою, що є запорукою якісної навчальної успішності» [28, с. 111].

Наприкінці старшого дошкільного віку у дитини вже сформований достатній досвід індивідуальної діяльності та соціальної комунікації, усвідомлення самості (Я-образ), самооцінка, розвиток *здатності діяти свідомо, згідно з поставленою усвідомленою мотивованою метою*; установка на досягнення бажаного результату в мисленневих процесах, визначення системи внутрішніх мотивів, де провідні, найбільш значимі для досягнення успіху в діяльності, набувають діяльнісного характеру, розвивається здатність дитини *до свідомого морального вибору*, що дає їй змогу приймати рішення самостійно; формується *здатність до емпатії, рефлексії*, передбачення можливих дій та оцінок з боку інших, проектування тієї чи тієї ситуації. Означені новоутворення приводять до позитивних

зрушень у розвитку всіх психічних процесів – сприймання, пам'яті, уяви, мислення та ін. Значно збільшується обсяг знань завдяки нагромадженню дитиною життєвого досвіду. Сприймаються предмети та явища на рівні аналітичного процесу мислення (у ранньому дитинстві – предметно-дієве, згодом – абстрактне).

Феномен дитинства як унікального періоду формування людини є особливим у способах пізнання світу, тому має «індивідуальні комбінації у способах мислення, так званий своєрідний калейдоскоп відчуттів, понять, суджень, припущень» (за М. Монтессорі) і об'єднує певні способи комбінування знань як критичного мислення та вияву творчої уяви. К. Крутії зазначає, що розширення поля пізнавального інтересу здійснюється як у природний спосіб, так і має бути педагогічно керованим, щоб стати, «стартовим майданчиком у набутті науково вірної, практично перевіреної інформації для дитини, щоб пізнання нового становило цілісний світогляд зв'язків, залежностей, закономірностей у світлі речей, природи, людей» [10, с. 112]. Дорослі організують процес пізнання, щоб він був легким і бажаним. Прогрес у налагодженні вербальної та невербальної комунікації, взаємодія, вияв емпатії в умовах ЗДО здійснюється у процесі спостереження педагога, який організовує розвивальне середовище. Існують три типові моделі спілкування дошкільників: емоційно-практична (2–4 роки), ситуативно-ділова (4–6 років), позаситуативно-ділова (6–7 років).

Визначальною у налагодженні взаємин є гра з однолітками, де діти вчаться висловлювати думки, регулювати поведінку, усвідомлювати моральність вчинків. Способи організації та зміст ігрової діяльності мають тенденцію поступово ускладнюватися, набувати свідомого використання цінностей, знань, вмінь. Прикладом застосування розвивальних ситуацій у грі як педагогічній технології є «ЛЕГО-конструювання». Самостійне мислення у дошкільників формується під час організованої діяльності, де вирішуються проблемні завдання. За В. Сухомлинським, «Дітям не треба багато говорити, не слід багато їм розповідати, слово – не цяцька, а словесне перенасичення – одне з найшкідливіших перенасичень.

Дитині треба не тільки слухати слово вихователя, але й мовчати; в цю мить вона думає, осмислює почуте та побачене» [22, с. 71]. Педагогу важливо бути творчим, легким на вигадку, жарт, а діти, наслідуючи спосіб свободи, відчуваючи емоційно позитивну атмосферу, розвиватимуть мислення. Якщо вигадка чи смішинка була невдалою у висловлюванні дитини, підтримайте її. Невдач у творчості не буває, буває невдалий момент, недоречна форма, спосіб виступу, заохочуйте до подальших спроб! А «дивні» ідеї дитини обігруйте на їхню користь, хваліть за сміливість, порівнюйте з відомими митцями. Потім розповідайте історії з життя відомих творчих людей – дітям це приносить задоволення! Розвиток творчості, критичного мислення як здатності до самостійних узагальнень, висновків, виокремлення властивостей предметів та пояснення подій формують уяву дитини дошкільного віку, яка ще не зашорена шкільними правилами та аксіомами.

Актуальним є завдання розвитку професійних якостей і методичної підготовки вихователів до впровадження нових технологій у способах розвитку самостійного мислення дітей дошкільного віку. Самостійність як передумова розвитку особистості має здатність до розвитку з раннього віку, прояву особливостей вікового розвитку, набуває усвідомленого змісту і впливає на формування важливих соціальних, розумових здібностей, виховує позитивні риси характеру. Педагогічний супровід допомагає дитині поступово переходити від діяльності поряд до діяльності разом, від наслідування до самовираження, від суб'єктивного світорозуміння до об'єктивного аналізу своєї діяльності. Розширення соціальної взаємодії, участь в іграх, спільній діяльності, комунікація, створюють передумови успішного простору у створенні психологічної позитивної атмосфери, довірливих стосунків, сприяють налагодженню особистісних контактів у розширенні кола спілкування. Позитивна динаміка розвитку самостійності демократизує взаємини дорослого й дитини, закладаючи базові якості характеру особистості.

Педагоги-новатори С. Ладивір та С. Кулачківська в умовах сьогодення розглядають *дитину як суб'єкта творчого процесу* і

відповідно рекомендують її діяльність організовувати на засадах демократизму: «Світ дітей і світ дорослих розглядається як дві рівноправні складові частини людства; дорослий не над дитиною, а поряд, разом з дитиною; пріоритет діалогу дитини з дорослим, в якому забезпечується повноцінна участь дитини, до думки якої прислуховуються» [27, с. 40]. Індивідуальні відмінності дитини дошкільного віку – це вікові особливості, що відрізняють її у фізичному, розумовому, психологічному, емоційно-вольовому, соціальному розвитку й відображаються в ігровій, навчальній, комунікативній, трудовій діяльності. Педагог прогнозує перспективу розвитку дитини, створює «зону актуального розвитку», заохочуючи до самовираження. Педагоги та педіатри визначають вікові параметри (зріст, вага, пропорції тіла, сенсорні реакції, комунікативні навички, розумові здібності, темперамент).

Відповідно до індивідуальних особливостей, педагоги залучають дітей до участі в проєктній діяльності. Врахування пріоритетності родинного виховання створює умови для співпраці з батьками в освітньому процесі. Вивчення традицій сімейного виховання дає змогу педагогам продовжувати (ідея наступності) лінії виховання у національних, духовних, моральних орієнтирах, підкреслювати «сильні сторони» у знаннях дітей під час виконання проблемних завдань на заняттях, заохочувати до творчості з перспективою вироблення рекомендацій в напрямках гурткової та додаткової розвивальної діяльності.

Проєктна модель організації освітнього процесу набула поширення в ЗДО, адже вирішує різновекторні завдання (виховання, комунікації, співпраці, інтеграції знань, виявлення задатків, розширення поля зацікавлення вихованців), має протяжність в часі, що важливо для дошкільників, в яких увага не стійка, тому занурення в діяльність є нетривалою в часі. Життєвий досвід набувається в умовах розв'язання проблем, а проєкт має мету, етапи вирішення, прогнозування результату. В основу проєктної технології лягли прагматична педагогіка Дж. Дьюї (1859–1952), де важливим стає досягнення результату в освітній практиці на основі визначення

мети, завдань, розподілу посильних дій для роботи в групі із використанням індивідуальних можливостей кожного, й практичний досвід Вільяма Кілпатрика (1871–1965), який вдосконалив методикку організації процесу. З 20-х рр. ХХ ст. активно популяризується проєктна технологія в Європі й Америці, в Україні означена система набула поширення у 90-х рр.

Дослідники визначають такі етапи організації проєкту: пошуковий (вибір актуальної теми проєкту, визначення проблеми чи завдань для вирішення, мета), аналітичний (пошук та опрацювання інформації, визначення оптимального способу досягнення мети, вироблення алгоритму дій і розподіл завдань за планом), практичний (виконання окремими учасниками чи групами завдань), презентаційний (демонстрація результатів пошуку, відео презентація матеріалів, наступність ідей подальшого пошуку), підсумковий (аналіз результатів діяльності, врахування успішних моментів для подальшої роботи). «Дитина найкраще розвивається тоді, коли має конкретну мету, бере участь у суспільно та особистісно значущій діяльності, долає труднощі, переступає через своє «не можу», вчиться виправляти власні помилки, взаємодіяти з іншими, переживає спільну радість від успіху, тобто відбувається активне особистісно мотивоване навчання» [17, с. 112].

Освітній проєкт – це «обґрунтована та усвідомлена діяльність, що спрямована на формування у дітей певної системи інтелектуальних і практичних умінь» (С. Гончаренко).

Виховний вплив проєктної технології науковці та практики поширили на діяльність в ЗДО з метою залучення до освітнього процесу ширшого кола учасників (батьків, різновікових груп вихованців) у виконанні виховного чи дослідного завдання. Термін «проєкт» – це «задум», «кинутий вперед» як самостійний пошук і презентація результату, де реалізується мета, презентується чи демонструється результат соціально важливого продукту. Педагоги засобом підтримки створюють психологічно позитивну атмосферу, заохочують дітей через подачу цікавих ідей чи підведення до бажання розв'язати проблему. Учасники проєкту висловлюють думки,

дають пропозиції як у виборі теми, так і в способі виконання завдань. Педагоги підтримують дитячі ініціативи, не критикуючи пропозиції.

Специфікою проєктів у ЗДО є інтеграція знань, застосування короткотривалих проєктів з визначеною близькою досяжною для розуміння дітей метою. Проєктна діяльність з дошкільниками має ігрову форму. Популярні теми: «Екологічна стежина», «Великодні традиції», «Новорічне свято», «Дари осені», «Свято Матері», Зустріч весни», «Птахи взимку», «Здорове харчування» тощо.

Сучасне планування за темами тижня дають змогу реалізовувати як короткотривалі, так і довготривалі проєкти. Передувати проєкту можуть цикли тематичних занять для поглиблення знань дітей, екскурсії й цілеспрямовані спостереження, враження від прочитаного. Важливо створювати ситуацію успіху для зацікавлення дітей, актуалізації виховних завдань у формуванні цінностей, в освоєнні певних вмінь для освоєння нових технік (наприклад, нетрадиційні способи малювання), ознайомлення з властивостями навколишнього світу (наприклад, дослідження властивостей води). Л. Свирська пише: «Союз, взаєморозуміння педагогів і батьків, їхня взаємна довіра можливі лише в тому випадку, якщо педагог виключає в роботі з батьками дидактизм, не повчає, а радить, міркує разом з ними, домовляється про спільні дії, тактовно підводить їх до розуміння необхідності педагогічних знань» [21, с. 31]. Проєкти організовує педагог відповідно до завдань Базової програми, застосовує інноваційні форми, способи діяльності з дітьми, активізуючи пізнавальну, самостійну, творчу діяльність зі збереженням основної мети, роз'яснює батькам переваги такої технології.

У практиці застосування у ЗДО метод проєктів – «це особливий вид навчально-пізнавальної діяльності вихованців, що спрямована на розв'язання проблеми, пов'язаної зі створенням освітнього продукту, що має суб'єктивну або об'єктивну цінність і може розглядатися як спосіб організації такої діяльності» [14, с. 14]. Проєктна технологія застосовується в ЗДО за умов: вмілої організації співпраці педагогів та батьків вихованців; методичної

підготовки педагога до запровадження інноватики; врахування потреб кожного учасника в процесі реалізації; підготовленого розвивального середовища; організації презентації результатів проектної діяльності. Педагоги консультують батьків щодо переваг та цілей проєктів, їх виховних і навчальних завдань.

Метод проєктів відкриває можливості реалізації творчості, змоги самостійно досліджувати світ, врегульовувати проблемну ситуацію, застосовуючи метод спроб і помилок. Природна допитливість дитини спонукає її до пошуку, пізнання нового, прагнення створювати власний продукт, застосовувати свій спосіб дослідження. Вибір теми, зацікавленість новим, а головне можливість практичних дій робить метод проєктів розвивальним в організації роботи з дошкільниками. А можливість виконувати завдання в індивідуальному темпі, який не обмежений часом проведення заняття, створює умови для реалізації можливостей дитини відносно рівня розвитку її вмінь, скористатися допомогою чи консультацією інших. Проєктна технологія містить сукупність дослідницьких, пошукових, пізнавальних, практичних прийомів, способів організації діяльності дітей як індивідуально, так і в малих групах за інтересами.

Завдання вихователя полягає у виборі теми, створенні проблемної ситуації, наданні дітям ініціативи у пошуках шляхів вирішення, спільне визначення способів розв'язання проблеми, розподіл на групи за інтересами діяльності. Мета розвивальної діяльності дитини, яка працює за проектною методикою, – знайти відповіді на цікаві для неї запитання, застосувати способи дії для виконання завдання, взяти участь у створенні продукту, презентувати нове, спроектувати наступні пошукові завдання. Останній етап – рефлексія, підбиття підсумків проєкту, де учасники оцінюють успіхи та невдачі, прогнозують подальші завдання, окреслюють наступні теми.

Педагогічна підтримка появляється у процесі спостереження за діяльністю дітей і має позитивний характер в оцінці діяльності та активної поведінки дитини як у бажанні діяти, так і в поетапному

процесі виконання проєкту. Педагог надає допомогу в таких ситуаціях, в яких дитина об'єктивно не може знайти самостійно оптимально прийняттого рішення.

Професіональна компетентність педагога в якісній організації проєктної діяльності виявляється в гнучкості мислення, творчій інтерпретації нових ідей. *Професійні якості педагога*, які важливі для успішної реалізації проєктної діяльності, включають відкритість до сприймання нового, впевненість у власних знаннях та практичних можливостях взаємодії з дошкільниками, володіння компетенціями у теоретичних знаннях як широкий кругозір, гнучкість у способах налагодження міжособистісних взаємин, здатність визначати свої успіхи та невдачі, адекватно і оптимістично їх виправляти, працювати на перспективу.

Проєкт у дошкільній педагогіці – це мета, що прийнята й актуалізована дітьми, розміщується у «зоні найближчого розвитку»; дитяча допитливість, сміливість у висловлюваннях, віра в те, що вони «художники», «спортсмени», «актори», створює атмосферу творчості в особистісній самопрезентації; метод педагогічно організований у засвоєнні дитиною знань та розвиток умінь в життєдіяльності; система знань, умінь та навичок служить зразком (алгоритмом) у побудові наступної дослідницької роботи.

Самостійно дошкільник не здатний знайти відповіді на більшість цікавинок, йому доводиться звертатися до більш досвідчених – педагогів, батьків, старших братів чи сестер. Тому залучення до освітнього процесу через вибудовування пошуку нового повинен мати характер побудови за проєктним принципом: проблема, з'ясування відомого та виокремлення проблемного чи невідомого, поетапність планування пошуку нової інформації, засобів дій, відкриття невідомого, нового, радість пізнання, вироблення вмінь, демонстрація результатів, плани на подальшу діяльність. Використовуючи методи проблемного навчання, які містять питання, що розвивають логічне мислення, моделюючи проблемні ситуації, експериментально-дослідницьку діяльність, розв'язання кросвордів,

шарад, головоломок, педагог пробуджує у дітей творче, критичне мислення.

Сьогодні у закладі дошкільної освіти інтегрований метод подачі інформації сприяє об'єднанню тем, часто використовується творчими педагогами для поєднання однієї проєктної діяльності з іншою, адже компетентності знання та вміння найкраще формуються на практиці і впродовж циклічних повторень та осмислення корисності попередньої діяльності для побудови наступних планів.

Проєктна діяльність спрямована на розвиток особистості дитини, її пізнавальних та індивідуальних здібностей. Вихователі практикують проведення серій занять, які об'єднані однією проблемою або темою. Наприклад, вихователь, розробляючи проєкт з теми «Діяльність людини в певні періоди року», дає дітям повне уявлення про зміст діяльності людей в полі, на городі, в саду, в лісі, поетапно занурюючись у пізнавальну інформацію на заняттях із розвитку мовлення, також діти, займаючись образотворчою діяльністю, повертаються до даної теми, знайомляться з кращими творами мистецтва, на заняттях танців відображають у танцювальних рухах тваринний світ, погодні умови, творчо інтерпретують власні емоції, висловлюють свої судження та ставлять запитання, які викликають цікавість для подальшої співпраці з педагогом та батьками.

Варіативність використання інтегрованого методу є досить широкою і планується вихователем відповідно до віку, здібностей, активності дитячої групи. Метод проєктної діяльності особливо важливо використовувати в роботі старших дошкільників та батьків вихованців. Цей віковий етап характеризується найстійкішою увагою, спостережливістю, здатністю до початку аналізу, синтезу, самооцінки, а також прагненням до спільної діяльності. У проєкті можна об'єднати пізнавальну активність дітей з практикою діяльності та розвитком творчості з різних галузей знань, крім того, виникають можливості для організації взаємодії дошкільників, педагогів та батьків у розвитку комунікативних умінь.

Метод проєктів актуальний та дуже ефективний у розвитку, позаяк дає можливість дитині поглиблювати власні знання, експериментувати, практично застосовувати вміння, розвивати самостійне мислення, проявляти творчі здібності в співпраці, а це допомагає успішно адаптуватися до майбутнього шкільного навчання. А спільна діяльність дітей з батьками над завданням проєкту зближує інтереси ЗДО та родини вихованців, створює умови для подальшої продуктивної взаємодії. У процесі співпраці закладу дошкільної освіти з батьками та іншими старшими членами родини навколо дітей створюється творча атмосфера пошуку, обговорення, підтримки, взаєморозуміння, втілення творчих ідей.

Психолого-педагогічне проєктування за методикою С. Ладивірта Т. Піроженко складається з шести етапів, які мають умовний поділ і становлять цілісний процес. Це – мотиваційний, інформаційний, репродуктивний, узагальнювальний, творчий, рефлексивно-оцінювальний [4, с. 94].

I. Мотиваційний етап основним завданням має заохотити дітей до діяльності з певною метою – створити спільний проєкт. Педагог «підкидає» дітям проблему або підводить до вибору цікавих тем. Констатує факти, запитує про відомі їм дані, визначає невідоме. Наприклад, розповідає про важливість бережливого ставлення до власного здоров'я, про користь певних харчових продуктів і шкідливість інших. Дітям ставляться запитання про їх улюблені страви, назви корисних овочів та фруктів тощо. З метою опору на предметний світ пропонує розібрати картинки із зображенням здорової їжі та шкідливої, описати смак, форму, спосіб дозрівання овочів місцевих та екзотичних. Підводить дітей до бажання визначити в реальних умовах смаки та дізнатися більше про корисну їжу, способи вживання тощо. Радиться з дітьми, де можна дізнатися про невідомі факти, визначає способи пошуку нової інформації. Педагог пробуджує інтерес дітей до висловлювань: не завжди правильно називає деякі продукти, овочі, фрукти (метод умисної помилки). У такий спосіб вихователь виявляє відомі дітям факти, створює ситуацію рівності, бо помилитися у визначенні назви чи опису

ознаки продуктів можуть усі. Висловлює пропозицію: розібратися в користі та шкідливості продуктів харчування, дослідити склад продуктів у домашніх холодильниках (перспективність продовження теми дослідження), долучаючи до проєкту батьків. Педагог зацікавлює, включає до розмови, надає сенсорні матеріали для предметної розмови (справжні продукти чи макети, картинки із зображенням), формулює проблемні запитання, просить допомогти розібратися, скоординує завдання подальшого дослідження. Може спланувати завдання: зображеннями на сенсорній дошці чи магнітній за допомогою наочності. Конкретизує завдання, разом з дітьми визначає місця пошуку інформації, способи досліджень.

II. Інформаційний етап має на меті розширити знання, виробити вміння у діяльності, яка пов'язана з виконанням певних дій, які вирішують завдання проєкту. Педагог на цьому етапі повинен: формувати вміння дітей аналізувати, користуватися відомим і шукати нове, здобувати знання самостійно чи за допомогою родичів; спроектувати шляхи здобуття інформації для формування вмінь у дослідній роботі, диференціювати відоме та нове, корисне і шкідливе. У дошкільників урізноманітнюється використання форм, методів та прийомів роботи, активізується пізнавальна діяльність, розвиваються пошукові вміння, критичне й аналітичне мислення. Діти слухають, ставлять запитання, збирають інформацію, уточнюють знання, розвивають кругозір. Комунікативні навички набувають практичних форм, діти проявляють допитливість у пошуково-дослідницькій роботі. Наприклад, для збору інформації про корисні продукти запитують у батьків про назви страв, їх склад, користь овочів, фруктів. Дорослі думають над формулюванням відповідей, читають енциклопедії, книги для приготування страв, спільно переглядають популярні передачі про приготування здорової їжі. Визначають назви овочів та фруктів, описують смакові ознаки, дорослі надають інформацію про корисність та способи їх приготування. Критично оцінюють набір продуктів у домашніх умовах.

III. Репродуктивний етап передбачає практичне застосування набутих знань. Педагог створює умови і готує розвивальне середовище для діяльнісного процесу. Дітей ділять на малі групи (3–4 особи) або пропонують для старших дошкільників самотійно провести презентацію знань на практиці. Наприклад, розповісти, як готувати корисну страву, назвати продукти, розповісти про їх користь для здоров'я людини. Якщо діти середнього дошкільного віку, проєкт може стосуватися аналізу овочів та фруктів, які часто споживаються, поясненням про місце їх вирощування; діти обирають один-два і розповідають.

IV. Узагальнювальний етап підсумовує знання та вміння їх практично застосовувати дітьми у життєдіяльності. Педагог звертається до досвіду застосування нового, визначає, чи є зацікавлення у поглибленні й практичному продовженні теми дослідження, підсумовує вже відоме з попередніх етапів. Залишкові знання, практичні навички спільної діяльності в малих групах, емоційні враження від діяльності діти обговорюють. Педагог дає узагальнювальні запитання, просить висловитися дітей, з ким вони готували матеріал, хто в домашніх умовах застосував нові вміння тощо. Наприклад, які овочі та фрукти ввійшли до раціону харчування, які корисні продукти споживаємо під час прийому їжі в садочку, вдома. Педагог може доповнити ігровими прийомами: загадки, віршики, створити виставу («Ходить гарбуз по городу»). З пропонуванних продуктів (корисних та шкідливих) обираємо ті, що потрібні. Для ігрового прийому пропонуємо дітям одягнути маски (відібрати картинки) з овочами та фруктами, самотійно обравши улюблені, розповісти про них. Знайти аналогію з кольором, смаком, розміром з іншими предметами, продуктами.

V. Творчий етап передбачає роботу над емоційними враженнями, які підсилюють творчі прагнення дітей. Педагог пропонує свої роздуми над темою, які мають незвичайний, несподіваний момент (жарт, пісню, танець). Діти долучаються до творчого процесу і висловлюють нестандартні думки, дотепні жарти, розповідають про смішні моменти проведення дослідження з родичами. Для

дітей пропонують творчі атрибути (маскарадні костюми, кольорові фарби, крейду, папір для аплікації тощо). Діти обирають матеріал для діяльності за темою проєкту. Самостійно створюють роботи і презентують групі. Педагог з дозволу вихованців створює виставку для батьків їх робіт, знімає відео показу театральних постановок.

VI. Рефлексивно-оцінювальний етап підводить підсумок теми проєкту. Аналізує знання, вміння дошкільників, визначає успішні моменти і перспективу подальшого розвитку вихованців. Діти висловлюються про власні емоційні враження, описують цікаві моменти роботи. Педагог планує подальшу роботу, визначає продуктивні педагогічні методи і прийоми, які дали розвивальний ефект, викликали інтерес дітей. З'являються пропозиції дітей та педагога щодо нових проєктів.

Етапи мають умовний поділ і можуть бути ширшими від зацікавлення дітьми діяльністю. Педагог слідкує за узагальненням, доречним переходом на новий лише за умови, що діти вичерпали всі можливі, творчі задуми з попереднього. Технологія проєктного планування має переваги в інтеграції знань дітей, практичній діяльності для розуміння знань у життєдіяльності людини, сприяє самостійності, активності, довільності участі дитини, розвиває комунікативні вміння, творчі задатки. Вихователь вільний у часі та способі побудови освітнього процесу, слідує за бажаннями та активністю до діяльності дітей, змінює хід чи зміст діяльності в межах теми, включає ігрові моменти. Педагог веде лінію теми проєкту, щоб знання та вміння дітей мали конструктивний розвивальний характер і були цілісними.

Завдання і питання для самопідготовки:

1. Проаналізуйте зміст понять «метод проєктів», «проектна діяльність», «технологія психолого-педагогічного проєктування».

2. У чому особливості виховання самостійності у дітей дошкільного віку на різних етапах становлення? Яка роль сім'ї та ЗДО у співпраці з формування дитячої самостійності?

3. Які умовності у вихованні дитячої самостійності? Визначте превентивні прийоми виховання від проявів дитячої сваволі? Складіть пам'ятку для батьків.

4. Назвіть основні новоутворення дітей старшого дошкільного віку, що сприяють їх участі в проєктній діяльності.

5. Які актуальні виховні завдання вирішують проєкти у соціальному розвитку дошкільника?

6. Визначте освітні завдання, які вирішує технологія психолого-педагогічного проєктування?

7. Сформулюйте актуальні теми для організації проєкту з дітьми середнього та старшого дошкільного віку.

8. Складіть план проєктної роботи за визначеною темою для дітей середнього дошкільного віку.

9. Визначте правила участі батьків в проєктній діяльності.

Творчі завдання:

1. Складіть схему-аналіз власних успіхів у вихованні позитивних рис характеру. Проаналізуйте способи їх формування. Як дорослий може допомогти дитині у процесі самоорганізації?

2. Проведіть теоретичний аналіз наукових джерел і розробіть презентацію на тему: «Проєктна технологія у діяльності в ЗДО».

3. На основі поданого алгоритму організуйте модель заняття за проєктною технологією. Тема заняття: «Хліб у житті людини». Алгоритм: перегляд мультфільму «Історія про дівчинку, яка наступила на хліб» – визначення проблеми – народна мудрість – дослідження процесу створення хліба – екскурсія до пекарні – випічка хлібних виробів – проведення театрального дійства за казкою «Колосок».

4. Створіть картотеку тематичних літературних творів, мультфільмів, відеороликів з короткою довідкою на одну із тем: «Козацькому роду нема переводу», «Весна у нашому краї», «Великдень», «Книга – джерело мудрості».

5. Проведіть заняття-презентацію проєктної діяльності з дітьми старшого дошкільного віку за самостійно обраною темою.

6. Робота у малих групах: застосувавши техніку оригамі (паперопластики), зробіть героїв пальчикового театру. Проведіть дійство. Опишіть враження учасників.

7. Заповніть діагностичну карту і розробіть програму саморозвитку.

***Діагностична карта самоаналізу готовності
майбутнього педагога до роботи за технологією
психолого-педагогічного проєктування***

Напрями діяльності	Оцінювання діяльності		
	Можу поділитись досвідом	Володію	Відчуваю труднощі
1. Організація дітей у групи для пізнавальної діяльності. Добір та успішна реалізація тем для застосування методу проєктів			
2. Презентація дослідницьких робіт як зразка для підготовки до самостійної роботи			
3. Презентація теми проєкту з використанням творчого підходу в зацікавленні дітей ідеєю			
4. Розподіл на етапи проєктної теми, визначення поетапних завдань, залучення дошкільників до партнерських взаємини (проблемні запитання, поради, допомога)			
5. Урахування індивідуальних особливостей розвитку дитини під час виконання завдань. Визначення лідера групи.			
6. Використання інтегрованих завдань в освітньому процесі для розвитку компетенцій дошкільників			
7. Проведення діагностики можливостей та здібностей дитини.			

8. Презентація результатів проєктів (виставка дитячих робіт, театралізоване дійство, висадка саджанців, створення годівничок тощо)			
9. Проведення аналізу результатів проєкту (педагог, діти, інші учасники)			
10. Психологічні й емоційні способи підтримки дітей			
11. Створення ситуації успіху, вміння творчо змінювати способи організації діяльності (варіативність) зі збереженням основної мети проєкту			
12. Залучення батьків до співпраці у проєктній діяльності. Наступність у діяльності педагога.			

Тема 4. Особистісно орієнтовані педагогічні технології

План

1. Концептуальні положення особистісно орієнтованої педагогіки І. Беха.
2. Вальдорфська педагогіка як альтернативна система освіти. Діяльність закладів загальної освіти в системі вальдорфських ініціатив в Україні.
3. Педагогіка саморозвитку дошкільника у системі М. Монтессорі.
4. Ідеї гуманної педагогіки Ш. Амонашвілі.
5. Змістові лінії програми «Лицем до дитини» О. Винницької.

Основна література:

1. Амонашвілі Ш. Школа життя: трактат. Хмельницький : Подільський культ.-просвітит. центр ім. М.К. Реріха, 2020. 172 с.
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» / наук. ред. та упоряд. О. Кононко. 2-ге вид., випр. Київ : Світич, 2008. 430 с.
3. Дудник Н. Сучасні технології дошкільного виховання : навч.-метод. посіб. : курс лекцій. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2013. 208 с.
4. Бех І.Д. Гідність як духовний геном особистості. *Педагогіка і психологія*. 2009. № 1. С. 76–89.
5. Вальдорфська педагогіки в контексті сучасних освітніх викликів : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 21 жовтня 2014 р. Київ / за заг. ред. В.Б. Халамендик. Запоріжжя : Дике Поле, 2015. 220 с.
6. Закон України «Про дошкільну освіту» <https://zakon.help/zakonodavstvo-ukraini/2628-14>
7. Калуська Л., Отрощенко М. Інновації в довкіллі. Програми, технології, проекти, ідеї: посіб. на допомогу дошкільним працівникам. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 376 с.

8. Медіадошкільник : парціальна програма з медіаосвітньої діяльності для дітей старшого дошкільного віку (6-й рік життя) / Г.А. Дегтярьова, О.С. Тарасова, А.П. Фоменко ; за заг. ред. О.В. Волошенюк, Г.А. Дегтярьової, В.Ф. Іванова. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2019. 118 с.

9. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2004. 360 с.

10. Стежина: комплексна альтернативна освітня програма для дошкільних навчальних закладів, що працюють за вальдорфською педагогікою / А.М. Гончаренко, Н.М. Дятленко. Київ : ТОВ «Інтерсервіс», 2014. 220 с.

Додаткова література:

11. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» / О.Л. Кононко, З.П. Плохій, А.М. Гончаренко. Київ : Світич, 2009. 208 с.

12. Косенко Ю.М. Система професійної підготовки педагогічних кадрів дошкільної освіти в Україні з позиції історико-педагогічного дослідження. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. Випуск 51. Херсон : Видавництво ХДУ, 2009. С. 17–22.

13. Свирська Л. Петрова Н. Взаємодія дорослих із дітьми раннього віку. Київ, 2004. 112 с.

14. Формування базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку в ДНЗ : монографія / Г. Беленька, С. Васильєва, Н. Гавриш, В. Маршицька, С. Нечай, О. Остряньська, О. Полякова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр ; за заг. ред. О. Рейпольської. Харків : «Друкарня Мадрид», 2015. 330 с.

15. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В.І. Шинкарука. Київ : Абрис. 2002. 751 с.

ТЕЗИ

Розробки педагогів-новаторів широко популяризуються через Інтернет-ресурси, створюються групи зацікавлених проблемами

дошкілля учасників освітнього процесу, зростає інтерес до обговорення й впровадження нових освітніх програм. Результатом педагогічної інноватики є поліпшення якості освіти, формування активної, діяльної, творчої особистості дитини, яка здатна орієнтуватися в світі людей, природи, техніки, вміє аналізувати життєві ситуації, знаходити раціональні шляхи їх вирішення, долати труднощі. Важливим виховним завданням залишається формування моральних цінностей, плекання позитивних рис характеру, національної ідентичності. *Інноватика в дошкіллі* – це відкритість новому, нетрадиційне використання відомих методів, засобів організації освітньої практики, оновлення стратегії, яка задовольняє запити сучасного суспільства на виховання особистості у гармонії зі світом, інформаційно грамотною, соціально активною, самостійною, освіченою, громадянсько свідомою.

Узгоджуючи основні положення Національної доктрини розвитку освіти й завдання оновленої програми «Я у Світі» (Витяг з листа МОН «Про переліки навчальної літератури, рекомендованої Міністерством освіти і науки України для використання у закладах освіти у 2019/2020 навчальному році» від 10.06.2019 № 1/9-365), увага науковців звернена на зміст освіти, внесено уточнення щодо *потреби врахування досвіду дитини* дошкільного та раннього віку в організації її життєдіяльності та розвитку в умовах ЗДО. Акценти зроблено на змістових компонентах і врахуванні досвіду дошкільників і дітей раннього віку в освітньому процесі, який набуває тенденцій до використання особистісно орієнтованих методів розумового, валеологічного, культурологічного впливу.

О. Кононко пояснює термін «досвід» як ключовий у початковому етапі організаційній діяльності вихователя та дитини: «Досвід – категорія суб’єктивна, наповнена особистісним смислом, який визначає стратегію, успішність діяльності дошкільника... і є ключовим елементом її розвитку, стійкості до негативних впливів соціуму, криз і змін у суспільстві та в системі освіти» [10]. Визначено *функції досвіду* у загальному розвитку дитини як регулятивний, що забезпечує успішність контролю власної діяльності і

поведінки, як морально-ціннісний, що формує інтереси, ідеали, згодом – переконання, як рефлексивний у вмінні співвіднести власні знання зі своїми можливостями, з вимогами наставників, діяльності в проблемній ситуації. Так формується компетентність дитини щодо її знань, умінь, можливостей. Цілеспрямований та організований педагогом освітній вплив має відповідати можливостям дитини і розвивати її досвідченість як інтегральну характеристику особистості.

Інноватика в освітню практику ЗДО впроваджується під керівництвом методиста з групою творчих педагогів, психолога, соціального педагога. Їй притаманний *алгоритм застосування* (етапи, схема дій, послідовність методів):

1) вивчення досвіду педагогів-новаторів, ідей сучасних науковців, ознайомлення з кращим досвідом зарубіжних та вітчизняних дослідників дошкільної педагогіки;

2) узгодження освітніх завдань із передбаченими нормативними документами;

2) аналіз практики діяльності ЗДО над певною педагогічною проблемою, зіставлення отриманих результатів із соціальними запитами;

3) пошук технологій, методик, ідей, рекомендацій, які відповідають розв'язанню основних освітніх завдань (урегулюванню педагогічних суперечностей) ;

4) моделювання (проектування) еталонних результатів, які очікуємо у результаті впровадження інноватики;

5) розроблення інноватики як комплексної програми;

6) підбір матеріальних, інформаційних, дидактичних матеріалів, розробка стратегії методичного впровадження інноватики;

7) теоретична, методична, психологічна підготовка учасників впровадження нового.

Результатами педагогічної творчості у процесі реалізації новацій можуть стати педагогічні відкриття як новаторські програми, методики сенсорного виховання дошкільників, методи розумового розвитку, техніки валеологічної освіти, які мають цілісну систему

обґрунтування та позитивні результати впровадження. Також цінними є результати педагогічної творчості у винаходах як комбінованій системі спеціального методу застосування прийомів у вузькій галузі освітнього розвитку дошкільників та дітей раннього віку. Наприклад, спосіб підготовки руки дитини до письма за допомогою залучення до занять народними ремеслами (ткацтво, бісероплетіння, гончарство, вишивка тощо). Ще одним результатом педагогічної творчості може стати педагогічна модернізація (вдосконалення) засобів, способів розвитку дітей дошкільного віку на основі відомих технологій. Наприклад, розробка авторських віршів та скоромовок для логопедичних вправ.

Над розробкою особистісно орієнтованої технології організації освіти наприкінці ХХ ст. працював академік І. Бех. Його парадигма враховує можливості дітей із врахуванням віку, способу сприймання нового, психо-емоційної реакції, формування моральних цінностей за допомогою педагогіки навіювання, навчання через приклад і на прикладі, апелювання до кращих людських чеснот. Автор пише: «На кожному етапі розвитку суспільства створюється специфічний набір і структура цінностей. Вони сприяють перетворенню соціальних норм і ідеалів у особистісні принципи життєдіяльності» [9, с. 5].

Організація ефективної діяльності вихователя у закладах дошкільної освіти має низку *суперечностей*: стрімкий розвиток суспільства та інноваційних освітніх технологій, які мають ефективність у процесі виховання дітей дошкільного віку і змістом застарілих методик підготовки вихователів, що розроблялися і використовувалися в авторитарній педагогіці (єдині вимоги до режиму організації роботи ЗДО, фонематична методика навчання дошкільників читання, обмеження набуття навичок прийому їжі тощо); недостатня організація співпраці педагогів, адміністрації ЗДО з метою врахування індивідуальних можливостей та задоволення потреб кожного вихованця і колективні форми діяльності під час занять; потреба діагностики професійної придатності педагога і

відсутність відповідної бази даних, яка надасть методичний супровід у професійному зростанні.

У процесі саморозвитку та у виробленні власного стилю діяльності вихователю необхідно знати вікові особливості розвитку дошкільників (дитяча психологія), особливості організації освітньої діяльності (дошкільна педагогіка, лінгводидактика, методики розвитку логіко-математичного мислення, фізичної культури та ін.), набувати вмінь використання професійних технік (педагогічна майстерність, сучасні освітні технології, робота з батьками вихованців). Основи наукових знань вихователі отримують під час навчання у закладах вищої освіти на спеціальності «Дошкільна освіта», а практику використання знань апробують впродовж розвитку своєї компетенції під час роботи в ЗДО. Важливо поглиблювати теоретичні знання і добирати ефективні методи їх застосування. Саморозвиток вихователя повинен спрямовуватися на створення умов для емоційно позитивних взаємин у групі, адже дошкільники мають високу чутливість, позаяк освоюють знання про світ за допомогою сенсорики, проявляють допитливість, як прагнення до самостійного пошуку часто не зберігаючи безпеки, тому необхідно створювати атмосферу довіри, задовольняти цікавість, зберігати спокійний позитивний мікроклімат в колективі. Т. Фасолько пише: «Розвиток особистості в дошкільному віці передбачає потребу дитини в активності, причому сьогодення висуває вимоги формування не стільки адаптивних, виконавських, наслідувальних дій, скільки ініціативну і творчу активність, тобто самоактивність» [20, с. 92]. Вихователі сьогодні не готові до врахування зазначених рис у створенні умов для їх формування в освітньому процесі, бо у групах велика кількість дітей дошкільного віку та диференціація за віковим статусом на одновікові набори дітей не сприяють цьому.

У науково-педагогічній літературі термін *«альтернативна освіта»* має таке пояснення: альтернатива як пропозиція більше, ніж одного варіанту, можливість вибору іншого. Філософський словник за редакцією В. Шинкарука дає визначення: «Альтернатива – необ-

хідність вибору між двома можливостями, що виключають одна одну» [24, с. 23]. Альтернативна освітня система має мету, завдання, методику реалізації, філософію освіти, необхідність дотримуватися усіх вимог українського законодавства. Альтернативна освіта – це можливість навчатися за іншою системою організації діяльності для отримання заданих кінцевих результатів (отримання знань, умінь та навичок відповідно до віку дитини, розвиток її природних задатків, виховання культури, громадянської активності, формування моральних норм соціального співжиття).

В основі освітньої системи вальдорфської педагогіки як альтернативної лежить антропософська теорія розвитку людини як індивіда, індивідуальності, неповторної особистості у світлі теософії (релігійного вчення), яке створив відомий німецький теоретик і практик педагогіки Рудольф Штайнер (1861–1925). *«Вальдорфська педагогіка* в своїй роботі спирається на потенціал та особистість дитини..., розглядає цей потенціал не тільки з точки зору психічних здібностей дитини, але й з точки зору неповторності особистості кожного індивіда, на формування якого одночасно справляють вплив спадкові (тілесні, душевні диспозиції) й набуті (цінності, культура, поведінка, переконання) риси» [9, с. 80]

Штайнерівська філософія освіти втілює ідею вільної педагогіки, яка спрямована на індивідуальний темп розвитку дитини у свободі вибору способу самостійного мислення, вихованні кращих рис характеру на засадах народної мудрості, з втіленням моральних цінностей соціальної рівності. Завдання педагога – цілісне сприймання дитини з її особливостями, природними задатками, задоволення потреби у пізнанні світу через сенсорне сприймання, створення умов для самостійної діяльності, творчого розвитку. Освітню філософію вибудовують з урахуванням вікових можливостей пізнання світу дитиною, застосовуючи систему ритмів у вихованні та побудові сталого за режимними моментами робочого дня, розрахунком затрат психо-емоційних сил і необхідністю відпочинку, активності у період весни та спокою взимку.

Вальдорфські заклади освіти в Україні спрямовані на цілісне запровадження основних принципів педагогічної системи. Вони складаються із закладів дошкільної освіти та загальноосвітньої школи, які цілісно займаються супроводом дитини в освітній практиці, відповідно до принципів вальдорфської педагогіки. Для підготовки педагогічних кадрів та популяризації альтернативної системи освіти в Україні на рівні Міністерства освіти було у 2001 р. проведено всеукраїнський експеримент «Розвиток вальдорфської педагогіки», який мав продуктивний результат і як наслідок – заснування освітніх закладів (Київ, Одеса, Дніпропетровськ, Кривий Ріг, Івано-Франківськ, Львів, Луцьк), а Національний університет імені М. Драгоманова на спеціальності «Початкова освіта» з 2015 р. почав готувати спеціалістів з вальдорфської педагогіки, що дає змогу удосконалювати і розширювати мережу освітніх закладів альтернативної педагогіки, залучати громадськість до розуміння і використання ідей антропософії. Вальдорфська педагогіка в сучасній Україні набуває популярності в останні десятиліття і викликає інтерес як гуманна та особистісно зорієнтована система освітньої практики.

ЗДО працюють згідно з вимогами Базового компонента і мають власну комплексну альтернативну програму для закладів дошкільної освіти «Стежина» (2014). Важливе місце займають особливі вимоги до організації освітнього процесу: збереження режимних моментів (ритмічність), наближеність до природи (іграшки з натурального матеріалу, майданчик для прогулянок у парковій зоні), відсутність змагальності між дітьми (визначенням поступу розвитку є порівняння сьогоденних успіхів дитини з минулими можливостями та вміннями), заняття, пов'язані з творчістю (розвиток уяви, прояв фантазії, знайомство з народними ремеслами), велика увага до духовного розвитку дитини (народна мудрість під час щоденного читання казок, роздуми над важливістю гармонії співжиття людини та природи). Відсутність цілеспрямованого навчання читання та лічби, розвиток сенсорики з обов'язковим залученням

емоцій, відчуттів (ліпка, малювання, робота з шерстю, вирізання з дерева, шиття, плетіння).

Р. Штайнер визначив циклічність розвитку дитини за семи-річчями. Перші сім років – найважливіші у формуванні процесів сприймання звуків, кольорів, форм, а основним методом їх розвитку є «душевна економія» (за Р. Штайнером), де процес навчання у дітей має на меті допомогти освоїти ту діяльність, яка на цьому етапі розвитку не викликає внутрішнього опору організму. Тому педагоги апелюють до дитячих відчуттів, задовольняють потреби у русі, спонтанному дослідженні предметів, а не до цілеспрямованого розвитку інтелекту на спеціальних заняттях. Дитяче світосприймання у дошкільний період потребує системності у способі організації, виправдання очікувань дитини (сталий розклад діяльності: понеділок – малювання, вівторок – робота з пряжею, середа – ліпка, четвер – випічка, п'ятниця – майстрування з дерева). Діти досліджують навколишній світ, який має колір, запах, смак, якісну структуру, кількісну характеристику, взаємозалежність розташування предметів у просторі.

Особливе значення у вальдорфській педагогіці відведено *вивченню природи*, постійному перебуванню дитини у близькості з природою, яка апелює до відчуттів малюка. У приміщенні завжди є тематичне оформлення куточка природи відповідно до календарних змін. Воно несе як природознавчу інформацію (сезонні квіти, макети птахів, звірів, події у полі тощо), так і естетичну (гармонія форм, кольорів, репродукції картин відомих митців). Поруч з дитсадком є паркова зона, ліс, який для дитячої безпеки огорожений, але має вільний вихід. Діти слухають спів пташок, роздивляються мурах, жуків, спостерігають за відмінностями дерев, кущів, спостерігають природні зміни лісу. Вальдорфські педагоги мають кредо: «Те, що добре для природи, завжди добре й для людей». Дітям створений майданчик для дослідження своїх фізичних можливостей, розвитку координації рухів, відчуття рівноваги, сили рухів, спритності. Близькість дітей і природи виховують емоційну, розумову, валеологічну сфери.

Педагоги застосовують *метод «образного викладу матеріалу»*. Щодня відбувається читання казки, яка може мати продовжаність у сюжетах, а у другій половині дня їм пропонують недосконалі матеріали для фантазування (напівпрозорі одноколірні тканини, дерев'яні фігурки або різної форми брусочки). Діти пригадують сюжет казки, моделюють свою історію, переосмислюють дійство, висловлюють почуття, думки, творять образи. Діти вчаться образно мислити, співпереживати, співчувати, пізнають відчуття інших, передають свої враження, розвивають фантазію. Спрацьовує *«гетеаністичний» метод пізнання себе у світі у взаємозв'язку*: дитина слухає, відчуває, думає, пізнає світ, пізнає себе, відтворює зрозуміле і відчуте.

Метод «навчання у супроводі почуттів» стає альтернативою популярному методу прямого наочного навчання. Новацією вальдорфської системи є те, що сенсорний розвиток відбувається за активної участі почуттів та відчуттів одночасно, щоб сформувати емоційний інтелект. Процес роботи пам'яті включає враження від пережитого, думки дослідника, реакцію слухача на розповідь чи казку, розуміння впливу кольору чи форми на сприймання дитячою уявою і асоціативне мислення. У період сензитивного (найсприятливішого) періоду досліджень світу в першому семиріччі дитини потрібно поступово розширювати знання, посилюючи кроками через усвідомлення за допомогою емоцій, переживань показати їх педагогу, друзям. Циклічність занять за розкладом розширюють умови для самостійних дитячих досліджень, експериментування, діти отримують емоційні враження, презентують зміст своїх робіт, пояснюють те, що хотіли передати малюнком чи виробом. Практичною працею педагог формує не тільки вправність дитячих рук, естетичну культуру, а й компетенції дитини у самостійній діяльності, де суб'єктні відчуття набувають змісту в мисленні і співвідносяться з об'єктивними науковими фактами.

Звертаючись до історії розвитку *педагогічної системи М. Монтессорі*, І. Дичківська зазначає, що дослідниця вела спостереження за дітьми, які фіксувала й аналізувала предмети на основі сенсорни-

ки, способами дослідницької діяльності. Педагог робить висновки, що «діяльність дітей має поступально розвивальний характер і є природною потребою їх саморозвитку» [2, с. 112]. Способи організації діяльності педагога авторка називала «принципами» (найбільш загальні рекомендації до діяльності). Основні умови, за яких означена система може ефективно використовуватися з урахуванням визначених принципів: сприяти природному розвитку дитини у певному темпі та ритмі (природовідповідності); самостійний вибір сфери пізнання у здобутті знань (індивідуалізація); активізація сенсорного сприймання за допомогою дидактичного монтесорі-матеріалу, перебування у підготовленому предметному середовищі в зоні простору (диференціація); свобода вибору й підтримання порядку речей (демократизація); емоційно сприятливе співіснування у сталому оточенні (гуманізація).

Умови організації діяльності дитини в умовах ЗДО за системою М. Монтесорі:

1. *Сприяти природній потребі у пізнанні світу*, де свобода пов'язана із особливим ритмом пошукової, дослідницької, експериментальної праці дитини в освоєнні навколишнього світу. Педагог стверджувала, що кожна дитина з народження має своє внутрішнє джерело творчої енергії і здатна до саморозвитку. В процесі саморозвитку дитина рухається у пізнанні невідомого, не маючи конкретних цілей, спосіб дослідження може бути відтворювальний (наслідування порядку дій за педагогом під час презентації матеріалу – «номенклатурний урок») або самостійний (комбінація предметів, розглядання, обстеження, вправлення), коли ведеться пошук на рівні інтуїції, цікавості, імпульсивності. Дитина розвиває розумові здібності, вчиться керувати своїм тілом у просторі, набуває сенсорного досвіду. Дорослий не втручається у процесі діяльності дитини, якщо з її боку немає прохання показати, продемонструвати спосіб використання дидактичного матеріалу (проявляти максимум позиції невтручання). При необхідності порада чи допомога дорослого має бути ненав'язливою, штрихом у

цілісній діяльності дитини як помічника, а не ведучого у освітньому процесі.

2. *Взаємодія у спеціально створеному розвивальному середовищі* полягає у тому, що простір поділено на п'ять основних зон (сенсорна, математична, мовленнєва, практичного життя і космічна) й містить тематичні дидактичні матеріали, які часто є автудидактичним. У дошкільника більшість інформації про світ надходить за допомогою органів відчуття (зір, нюх, слух, дотик, смак). Матеріали мають форму, структуру та інші диференціюючі ознаки. Вихованець вивчає функціональність дидактичних матеріалів, використовує їх, ставить на постійне місце. Педагог спостерігає за діяльністю дошкільників і за потреби на прохання дитини показує алгоритм.

Якщо дитина не знає, як працювати з певним набором, то педагог демонструє. Методика: сидячи праворуч від вихованця, без зайвих слів (рахуй слова!) у повільному темпі працює з матеріалом. Після демонстрації матеріал ставиться посередині між учасниками і вихователем. Педагог прямо не пропонує дитині повторити, а чекає на її ініціативу. Різновікові групи часто мають мимовільну презентацію діяльності з предметами досвідчених дітей, а новачки спостерігають, і згодом, коли дидактичний матеріал звільниться, беруть його у роботу. Діяльність дітей за чергою – це також виховний прийом організації розвивального середовища, бо діти вчаться сприймати інших з їхніми особливостями, темпераментом, часом виконання діяльності, виховують важливі грані характеру – терпеливість, повагу до праці інших. Навколишнє середовище є засобом розвивального, навчального впливу. Дидактичний матеріал розподілений тематично, відповідно до зон розвитку. Раз на три тижні матеріал, неактивний у використанні, замінюють іншим, таким, що викликає інтерес.

3. *Свобода вибору в умовах спеціально створеного середовища.* Вибір діяльності дошкільника може бути випадковим або імпульсивним. Дидактичний матеріал за своєю структурою є привабливим, приємним на дотик, простим у застосуванні, розміщений на

відкритих полицях у досяжному для малюка місці. Довільний вибір зони діяльності, матеріалу, темп роботи, час праці сприяють формуванню самостійності, утримують увагу, дитина задовольняє внутрішню потребу в розумовому розвитку на основі сенсорики. Підготовлене середовище, його організація мають послідовний характер у формуванні логіки мислення дитини (від простого до складного, від одиничного до загального).

М. Монтесорі ввела поняття «дисципліна у свободі», яке демонструє правило суспільного співжиття: діємо за власним вибором при умові, що свобода дій іншого не обмежується. Дитина обирає дидактичний матеріал, простилає спеціальний килимок (приблизно 1 м на 2 м), який окреслює місце її діяльності, створюючи умовну зону приватного простору. Усі дидактичні матеріали є в одному екземплярі, тому використання їх зобов'язує усіх підтримувати порядок (дидактичні матеріали розміщені на сталому місці). Існують і заборони у правилах свободи. Наприклад, не можна використовувати дидактичний матеріал не за призначення, переносити в іншу зону діяльності, брати наступний матеріал, не прибравши попередній. Важливо також, щоб педагог не прибирав за вихованцем. Адже працює алгоритм дій: вибір матеріалу, організація робочого місця, діяльність, демонстрація результату, завершення. Педагог спостерігає за дотримання умовностей дії. Якщо дитині потрібна допомога – надає, якщо помічає порушення – робить зауваження, однак зберігаючи правила приватної розмови (не підвищує голос, не повідомляє усім про недоречність поведінки одного).

4. *Індивідуальна активність, протяжність у часі, способи дії у роботі.* Природний пізнавальний інтерес до сенсорного вивчення, обстеження дидактичного матеріалу має внутрішню спонуку до дії з ним. У розвивальному середовищі, коли аналіз, синтез, порівняння, зіставлення набувають схеми дії (спостереження за іншим, процес демонстрації педагогом алгоритму дії), пробуджується природна мотивація до вибору матеріалу, на рівні уяви формується спосіб мислення дитини. Передумовою успішного індивідуального

розумового розвитку дошкільника є можливість занурення у діяльність, егоцентричність у способі дослідження, активність, свобода вибору діяльності, сприятливі умови праці, відсутність поспіху, критики, порівняння з успіхом товариша. Важливо, щоб процес самостійного пізнання, розвитку не мав з боку дорослого вимоги у результаті за визначений час (як під час традиційного заняття). Наприклад, якщо дитина складає рожеву вежу (кубики розміром від 1 см до 10 см) і не бачить неправильності у визначенні послідовного розташування малих форм, то педагог не виправляє, а чекає, коли дитина за допомогою власного окоміру правильно сконструює (індивідуальність у часі виконання завдання).

Вихователю у роботі за системою альтернативної педагогіки важливим є урахування попереднього теоретичного та практичного досвіду, прогнозування можливостей подальшого якісного удосконалення освітнього процесу, налаштованість на саморозвиток. Ознайомлення з навчально-методичним забезпеченням, актуальною літературою, презентація он-лайн освітніх сайтів для дошкільця. Важливою умовою професійного зростання є готовність спеціаліста дошкільньої освіти до співпраці з колегами, методистом, педагогами-новаторами у формуванні компетентностей процесу запровадження інновацій.

Завдання і питання для самопідготовки:

1. Обґрунтуйте необхідність вивчення та впровадження системи М. Монтесорі у сучасну освітню практику.
2. Назвіть основні труднощі щодо широкого впровадження педагогічної системи М. Монтесорі в Україні.
3. Проаналізуйте термінологію, яку запропонувала М. Монтесорі, пояснивши зміст понять: «сензитивні періоди розвитку дошкільника», «сенсорні еталони», «сенсорне виховання», «сенсорний розвиток», «сенсорне середовище».
4. Проаналізуйте наповнення дидактичним матеріалом однієї із зон розвитку.

5. Складіть таблицю дидактичних матеріалів і вправ, які розвивають зорові, слухові, тактильні, кінестетичні, нюхові, смакові сприймання у дітей дошкільного віку.

6. Визначте передумови розвитку дитиноцентрованої педагогіки на початку ХХ ст. Які принципи виховання є основою вальдорфської педагогіки?

7. Проведіть дослідження етапів розвитку вальдорфської системи освіти.

8. Випишіть зміст понять: «антропософія», «альтернативні системи освіти», «евритмія», «ритм життєдіяльності», «ботмерівська гімнастика».

9. Опишіть приміщення вальдорфського дитячого садка, основні зони для дитячого розвитку, відпочинку.

10. Які дидактичні матеріали використовуються у вальдорфському садочку. Поясніть їх розвивальну функцію.

11. Яка роль казки у вихованні дошкільника? Назвіть тематику казок.

12. Презентуйте програму «Стежина». Охарактеризуйте розділ «Художньо-творчої діяльності». Якими вміннями повинен володіти вальдорфський педагог?

Індивідуальні творчі завдання:

1. Розгляньте фото із зображенням дитячого майданчика вальдорфського дитячого садка. У чому особливості його обладнання? Які фізичні здібності дитина може розвивати? (Див. Додаток)

2. Проведіть аналіз власних творчих задатків і презентуйте свої вміння у трудовому, естетичному, моральному, фізичному вихованні дошкільників, як вихователь, що працює за системою вальдорфської педагогіки.

3. Проведіть дослідження поняття «ритм життя дитини» за теорією антропософії Р. Штайнера.

4. Цілісна картина світу сприймається дитиною, коли гармонійне співжиття у природі є основою її буття. Створіть природний куточок за сезоном.

5. У чому переваги використання воску під час заняття з ліплення? Які теми для дітей молодшого та старшого віку рекомендовані відповідно до програми «Стежина».

6. Розкажіть казку «Котигорошко». Назвіть героїв та назвіть їх риси характеру.

7. Розгляньте зміст вислову Р. Штайнера: «Дітям потрібен приклад, який може бути орієнтиром, гідним наслідування – приклад дорослих, які можуть уже багато зробити з того, чому дітям ще треба навчитися». Напишіть есе на тему: «Педагог для дитини є прикладом для...»

8. Опишіть вправи з ознайомлення з музичними інструментами в ігровій формі. Проспівайте дитячу або народну пісеньку з використанням музичного інструмента. Що розвиває музика і гра у дошкільників?

9. Перегляньте сенситивні періоди у розвитку дитини раннього та дошкільного віку і опишіть алгоритм діяльності дорослого у формуванні навичок малюка.

Сензитивні періоди розвитку дитини від 0 до 6 років

(за М. Монтессорі)

Порядок. Характеризується послідовністю і бажанням повторювати дії. Рутинність у діях, звичайний режим дня. Середовище повинне бути організоване відповідно. Вік 2–4 роки.

Рух. Рухи дитини стають координованими та контрольованими. Вік 0–1,5 року.

Дрібні речі. Фіксація уваги на дрібних речах та на деталях. Вік 1,5–4 роки.

Тактовність і ввічливість. Імітація ввічливого та шанобливого ставлення до навчання формує відповідні якості маленької людини як особистості. Вік 2,5–6 років.

Витонченість і вдосконалення відчуттів. Захопленість та бажання вивчити навколишній світ за допомогою відчуттів (смак, вага, звук, пахощі). Дитина вчиться спостерігати та точно розрізняти характеристики предметів. Вік 2,5–6 років.

Письмо. Бажання відтворити за допомогою олівця, ручки та паперу літери і цифри. Марія Монтессорі помітила, що письмо випереджає читання. Вік 3,5–4,5 року.

Читання. Спонтанний інтерес до символічного зображення кожної літери та складання слів. Вік 3–5,5 року.

Мова. Використання слів для спілкування, починаючи від «агукання», складання фраз, речень із постійним поповненням словника на підсвідомому рівні. Вік 0–6 років.

Орієнтація в просторі. Формування просторових уявлень та їх співвідношень. Макети, плани знайомих дитині місцевостей. Вміння знайти дорогу додому, час, коли дитина ставить запитання, які «заганяють» дорослого у глухий кут. Вік 4–6 років.

Музика. Спонтанний інтерес до розвитку слуху, ритму, мелодії. Вік – 26 років.

Математика. Формування поняття кількості та вміння оперувати математичними поняттями на рівні чіткого конкретного матеріалу. Вік 4–6 років.

13. Ознайомтеся з методичними рекомендаціями для батьків і поясніть важливість збереження методичних рекомендацій в організації діяльності дитини.

Методичні рекомендації до проведення дидактичних вправ батьків з дітьми за технологією М. Монтессорі

Унікальність і привабливість методики Монтессорі – все, що необхідно, ви можете створити самі, використовуючи непотрібні вам кришечки, баночки, клаптики тканини, гудзики та інші господарські дрібниці. Поради для батьків:

1. Перед кожною вправою потрібно повільно показати спосіб діяльності і ніколи (!) не лаяти малюка, якщо він раптом помилиться.

2. А після вправи все обов'язково разом прибрати.

3. Під час прибирання наспівувати просту мелодію пісеньки про те, що всі речі хочуть на свої місця (авторський текст)

Тема 5. Технології творчого мислення

План

1. Особливості формування творчого мислення. Діагностика творчості.
2. Методи формування емоційного інтелекту.
3. Ідеї та способи використання технологій раннього розвитку Г. Домана.
4. Технологія розвитку творчого мислення (ТРВЗ) Г. Альтшуллера.
5. Зміст програм «Розвиток творчих здібностей» Л. Шульги, «Кольорові долоньки» І. Ликової, «Радість творчості» Р. Борщ, Д. Самойлик, «Казка на долоньці» А. Остапенко, О. Тарасової та ін.

Основна література:

1. Глазкова О.О. Інтелектуальні ігри Нікітіних : методичний посібник. Хмельницький : Дошкільний навчальний заклад № 21 «Ластівка», 2017. 30 с.
2. Горошко Н.А. Зображувальна діяльність у дошкільних навчальних закладах: малювання, ліплення, аплікація. Харків : Ранок, 2007. 224 с.
3. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.
4. Дудник Н., Карпенко О., Свйонтик О. Сучасні технології дошкільного виховання : навч. посіб. Київ : Вид-во «Слово», 2023. 280 с.
5. Дуткевич Т.В. Психологія творчості : навч. посіб. для студентів ВНЗ психолого-педагогічних спеціальностей. Кам'янець-Подільський : Вид. М.І. Мошак, 2003. 134 с.
6. Закон України Про дошкільну (оновлений 12.10.21) освіту http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ЛЮ6190А.html

7. Зростаємо разом : книга для батьків дітей раннього віку. Посібник для батьків / за заг. ред., І.В. Братусь, Р.О. Моїсеєнко, О.Л. Шлемкевич. Київ : ВД «Калита», 2007. 154 с.

8. Каньоса Н.Г. Теорія та технології розвитку дитячої художньої творчості дошкільників : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Зволейко Д.Г., 2015. 188 с.

9. Ликова І.О. Програма художнього виховання, навчання і розвитку дітей 2–6 років. Харків : «Ранок», 2008. 128 с.

10. Павелків Р.В. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2008. 432 с.

11. Програма художньо-естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку «Радість творчості» / Р.М. Борщ, Д.В. Самойлик. Тернопіль : Мандрівець, 2013. 72 с.

12. Сак Л.А., Семенова Н.М., Харчук В.В. «Навчання ранньому читанню (читання за системою Глена Домана з дітьми раннього віку)» : методичний посібник. Тернопіль : Мальва ОСО, 2004. 56 с.

13. Шульга Л.М. Барвіста радість: розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях із малювання). Запоріжжя : ЛПС, 2007. 280 с.

Додаткова література:

14. Березіна О.М. «Грайлик». Програма з організації театралізованої діяльності в дошкільному навчальному закладі. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 56 с.

15. Васильєва О. Розвиток творчої особистості дитини в образотворчій діяльності. *Мистецтво та освіта*. 2012. № 2. С. 42–43.

16. Дмитрик О.О. В світі гри і фантазії: нетрадиційне заняття з елементами ТРВЗ у старшій групі. *Розкажіть онуку*. 2008. № 3/4. С. 18–19.

17. Піроженко Т.О. Особистість дошкільника: перспективи розвитку : навч.-метод. посіб. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 136 с.

18. Освітні технології раннього навчання. Технологія раннього навчання М. Зайцева http://lab-do.luguniv.edu.ua/04_tehnologyi/07_technology_Zaycev/index.htm

19. Сисоєва С. Основи педагогічної творчості : підручник. Київ : Міленіум, 2006. 344 с.

ТЕЗИ

Дослідженням питань формування особистості в процесі активної творчої діяльності присвячені праці психологів (Т. Дуткевич, Г. Костюк, С. Максименко, Т. Піроженко, О. Кононко, Д. Ніколенко, С. Ладивір та ін.) та педагогів (О. Кульчицька, І. Ликова, О. Матюшкін, О. Хартман, Р. Борщ, Д. Самойлик та ін.). Сучасний стан дослідженості творчості має тенденцію комплексного підходу, який робить процес пізнання світу дитиною культурно-ціннісним, самостійним, бо «розвиток емоційно-естетичного сприймання та ціннісного ставлення до краси навколишнього світу, формування уявлень про різні види мистецтва та їх характерні особливості, розвиток творчих здібностей і збагачення індивідуального художньо-естетичного досвіду кожної окремої дитини» [11, с. 54]. Здатність людини до творчості має пізнавальний інтерес прояву особистості у вивченні світу та освоєнні способів його дослідження, сприймання, розуміння.

Поняття «творчість» у своєму тлумаченні зазнало уточнень. У початкових дослідженнях (Дж. Гілфорд, З. Фройд, Е. Торренс, Г. Айзенк, О. Матюшкін) поняття стосувалося опису проявів спеціальних здібностей людей у зрілому віці. Творчість мала місце у разі визнання соціумом їх досягнень у певних галузях мистецтва: література, театр, образотворче, музичне мистецтво, архітектура тощо. Згодом творчість набуває характеру досліджень та опису методів навчання. Теоретики мають два підходи до існування та розвитку у людини творчого начала. Одні (А. Тейлор, Е. Торренс) твердять, що це є осяяння, талант вроджений, а інші (Дж. Гілфорд, Г. Альтшуллер, А. Осборн) переконують, що творчість можна розвинути, починаючи з раннього віку дитини. Так, на методичному рівні процес розвитку творчої уяви у дітей солодшого шкільного віку був досліджений Г. Альтшуллером, ним же створена згодом

технологія (ТРВЗ), яка розширила вікові межі у закладаннях творчих задатків, включивши дошкільників. Дж. Гілфорд виділив такі типи спрямованості людини, як конвергентність (послідовність, логічність, односпрямованість) і дивергентність (відхід від логіки, альтернативність, варіативність у розв'язанні проблем, що характеризується швидкістю, гнучкістю та оригінальністю). Важливими є якості, якими повинна володіти творча людина: оригінальність, швидкість, гнучкість і точність, зазначаючи важливість проявів їх у різних галузях наукового дослідження.

У ранньому та дошкільному віці дитини володіє здатністю до пізнання світу за допомогою органів чуття. Прагнення до пізнання, від чуттєвого та емоційного сприймання є природною потребою дитини. За допомогою сенсорних вправ розвивається комплексний взаємозв'язок психічних процесів, а засвоєний знання про світ на рівні відчуттів стають підґрунтям у процесі розумового розвитку, творчого мислення. Тому сучасні дослідники поняття «творчі здібності», «творче мислення», «креативність» розглядають як «синтез властивостей і особливостей особистості, які характеризують ступінь її відповідності вимогам певного виду навчально-творчої діяльності і обумовлюють рівень результативності (продуктивності) такої діяльності», «свідомість не повторює структуру діяльності, а включається в неї, вона відкрита для нових впливів соціального – через діяльність індивіда» [19, с. 112]; «творчі, винахідницькі завдання стають такими, оскільки містять у собі суперечності, в подоланні яких виявляється сутність творчого процесу» [17, с. 18].

Розглядаючи термін «креативність», Н. Каньоса пише про таку властивість особистості, що виявляється «в тенденції до вирішення проблем по-новому, суб'єктивно чи об'єктивно, новими засобами, семантичними «стрибками», новими конфігураціями дій або методів» [8, с. 18]. Таке мислення властиве дітям старшого дошкільного віку, бо способи їх бачення світу набувають суб'єктивності, а пошук нового стає у дослідженні й експериментуванні природним. У проявах цього креативність виявляється складовою

творчого потенціалу дитини, що певним чином є новацією, виходить за межі очікуваного і в основі має яскраве емоційне світосприймання. Такий підхід дає підставу розглядати креативність системотвірним фактором структури особистості, що впливає на процес розвитку з раннього дитинства і передбачає прийняття та розуміння дорослими самотності його проявів.

Творчою особистістю у креативному вираженні можна вважати людину, яка під впливом зовнішніх факторів набула необхідних для актуалізації творчого потенціалу мотивів, виявила здібності. «Працелюбність не обов'язково притаманна креативній особистості, але для результативної творчої активності вона має першорядне значення. Щодо терміна «креативні риси», який часто вживається дослідниками, то його слід застосовувати лише тоді, коли говориться власне про креативну особистість, тобто про характеристику внутрішніх передумов для творчості» [8, с. 28]. За умов виховання, коли задіяна творчість, самостійне мислення, підтримується ініціатива дитини і створене сприятливе для прояву креативності розвивальне середовище у дитини інтенсивніше формуються образне мислення, творча уява, сприйняття часу і простору, вдосконалюються способи виконання проблемних завдань.

Мета раннього розвитку – не виховати вундеркінда, а створити для дитини дидактичне середовище і методом візуалізації та вербального впливу дати їй можливість проявити «надвеликий потенціал, закладений природою» (за Г. Доманом). А ще важливо створювати дитині ситуацію щастя у спілкуванні та грі. Успіх застосування технологій раннього розвитку є незаперечним, адже батьківська безмежна любов та віра в те, що їхній малюк – «геній» та досягнення сучасної педагогіки й уміле використання методик матимуть успіх.

Доцільність раннього розумового розвитку дітей визнається психологами, а суперечки провадяться навколо питання про те, який напрям інтелектуальних здібностей доречно активізувати у малюків: сенсорні знання (М. Монтесорі), культурологічний досвід (М. Ібука), теоретико-практичні знання людства (Г. Доман),

мовленнєвий розвиток (С. Лупан), логіко-математичне мислення (Б. Нікітін). Деякі педагоги заперечують доцільність цілеспрямованого розумового розвитку у ранньому віці, схилившись до емоційного та фізичного розвитку дитини (К. Ушинський, Р. Штайнер, Б. Бех, О. Дьяченко), вказуючи на важливість близьких взаємин зі значимими дорослими, довільності у дослідженні власних фізичних можливостей, розвитку мовлення у наслідуванні звуковимови.

Велике місце у дослідженні себе у світі займає *предметна діяльність дитини як провідна* у ранньому віці: наочно-дієве і образне мислення, пізнавальна активність, мовлення, цілеспрямовані дії, випробування можливостей свого тіла, наслідування поведінки значимих дорослих. І робити це треба з річного віку, а деякі психологи стверджують, що і раніше (Г. Доман, М. Ібука, С. Судзукі), бо діти потребують системної подачі інформації, демонстрації моделі поведінки, можливості самостійної діяльності. «Дитяче мислення знаходиться на кінчиках пальців» – всім відомий висновок психологів спонукає педагогів до експериментування та розробки *дидактичного матеріалу*. Від наочно-дієвого дослідження до самостійної пізнавальної активності, від визначення величини, форми, кольору до досвіду практичного використання і розуміння фізичні якостей предметів.

Виховними завданнями діяльності вихователя є: осмислення розвивальних ситуацій, знання про індивідуальні особливості дитини, вибір методик освітнього впливу, які він має намір включити у виховний процес. «Період дитинства, безсумнівно, найбагатший. Він повинен бути використаний освітою максимально будь-яким можливим і мислимим шляхом. Втрату цього періоду життя не можна компенсувати. Замість того, щоб ігнорувати ранні роки, ми повинні розвивати їх з найбільшим піклуванням» (А. Каріел).

Дослідник розвитку дітей раннього віку Д. Ельконін аналізує особливості «першої вікової кризи» (1 рік): з'являються перші слова, проте мова має автономний характер, дитина починає ходити, розвиваються дії з предметами, проте фізичні можливості є

обмежені слабкою координацією рухів, надмірна безпечність у поведінці, допитливість, проте маніпуляція фрагментарна, вибіркова з швидкою змінністю концентрації уваги. Д. Ельконін зауважує, що допитливість і природна потреба заявляти про себе в малюку відображає сутність опредмечення світу через суб'єктивність. Цікавий предмет дитині завжди треба розкривати у його функціональності, демонструючи й словесно описуючи його призначення.

Новоутворення змінюють зміст спільної діяльності дорослого й дитини. У ранньому віці у дитини починають формуватися складні функції мозку, удосконалюється вища нервова система, регуляція рухів, збільшується час фізичної активності, денний сон стає коротшим, швидко освоюється наслідувальне мовлення, вдосконалюється сенсорні здібності, швидше формуються умовні зв'язки у дослідженні предметів, способів маніпуляції з ними. У віці двох років дитина вже добре ходить, рухи набувають більшої координації, передбачуваності у практичному використанні, психічні процеси стають складнішими, вміння практикуються й проєктуються на інші процеси, предмети, набувають усвідомлення прості навички. На третьому році життя у дитини зміцнюється нервова система, що сприяє більшій працездатності у діяльності, мовлення стає поширеним, чіткішими є звуки, сенсорика набуває орієнтовно-пізнавальної діяльності, удосконалюються фізичні можливості. Психолог О. Запорожець звертає увагу педагогів та батьків на те, що розвиток дитини третього року життя залежить від досягнутого нею у попередні два роки, бо є надбудовою у попередніх успіхів, особливо у сенсорному та розумовому розвитку, функціонуванні мови.

Існує низка методик та технологій (І. Ликової «Кольорові долоньки», Г. Альтшуллера «ТРВЗ», Т. Піроженко, О. Хартман «Радість розвитку», Н. Гавриш «Розумне виховання» та ін.), які дають змогу творчим педагогам практикувати способи розвитку творчості у дошкільників. Адже педагогічний вплив на формування творчих задатків дітей має враховувати вікові особливості, природні задатки, інтерес та можливості дитини до певної діяльності, а також

вихователь повинен зважати на те, що розвиток творчих здібностей дитини є самостійною і динамічною системою індивідуально особливих якостей, які утворюють інтегровану здатність до світосприймання та самовираження.

Американський дитячий психолог, педіатр Глен Доман (1919–2013) – дитячий лікар, фізіолог, автор теорії раннього розвитку, у 1955 р. заснував у Філадельфії Інститут розвитку людського потенціалу, який сьогодні очолює його дочка і послідовниця Джанет Доман. ***Г. Доманом була створена система розумового розвитку дітей*** з піврічного віку. Він є автором всесвітньо відомої серії книг «М'яка революція», яка складається з тематичних посібників: «Як дати дитині енциклопедичні знання», «Як навчити дитину математики», «Як навчити дитину читати», «Як розвинути розумові та фізичні здібності дитини» та ін. [7, с. 91].

Г. Доман аналізує два найважливіші *періоди розвитку*:

1. Від народження до 1 року. Дорослі багато уваги приділяють догляду й створенню безпечних умов існування дитині, «не приділяючи належної уваги формуванню її інтелекту та задоволенню пізнавального інтересу у дослідженні світу».

2. Від 1 до 5 років. Цей період є найвагомішим у розвитку інтелекту, «тому дорослі (педагоги та батьки) повинні стати ретрансляторами культурної та наукової бази світових знань для дитини». Організація розвивального середовища, системні пізнавальні та дослідницькі вправи і методика, побудовані на дидактичному матеріалі (картки Домана), є дієвим способом передачі знань, «відкриттям дверей у скарбницю історії, людської культури, науки знання». [1, с. 9]. Психологи розумовий потенціал дитини раннього віку розглядають з функціонального боку (знання, способи сприймання, час навчання, частотність) і з актуального (вікові можливості, природні задатки, здібності).

Г. Доман належав до прихильників соціологізаторських концепцій і дотримувався думки, що в поведінці людини важливе значення мають зовнішній вплив, інформація, демонстрація соціальних навичок. Шляхом організованого розвивального середовища і за

допомогою унікальної технології поділу знань на категорії, педагог пропонує у ранньому віці як сенситивному до високої сприйнятливості надати дитині знання, які вона згодом зможе диференціювати та застосовувати. Г. Доман пише: «Наша мета – аж ніяк не зробити дитину Нобелівським лауреатом, чи всесвітньо відомим скрипалем, чи олімпійською «зіркою». Головне – допомогти їй визначитися в житті, із різноманітних можливостей зосередитися на найважливіших для неї, тобто знайти потенційні таланти, які у майбутньому повинні враховувати батьки та вчителі при роботі з дітьми, адже за перші п'ять років життя дитина отримує 70 % інформації!» [17].

Методика використання технології Г. Домана. Метою є ознайомлення малюків з певними блоками знань – фактами розвитку світу, які автор тематично об'єднує і називає «бітами».

Дидактичний матеріал: тематичні картки по 20 штук у наборі, які відповідають конкретній галузі знань: біологія, література, математика тощо. Всі ці групи поділені на певні підгрупи, які відповідають вузькій тематиці. Важливим актом у методиці є презентація картинок. Дорослий чітко називає і показує картку, де у природних кольорах та розмірах зображено рослину, тварину і червоними друкованими буквами на білому тлі їх підписано (червоний на білому найбільш чіткий сигнал у мозковій роботі). На звороті картки описано у науково достовірній доступній та лаконічній формі інформацію про зображення. Озвучувати її потрібно точно, дивлячись на дитину, тому попередньо потрібно дорослому ознайомитися з текстом.

Навчання рекомендує автор розпочинати з піврічного віку дитини при умові доброго здоров'я. Заняття проходять у спокійній і доброзичливій обстановці. Перші заняття треба починати з показу п'яти карток із відомими дитині зображеннями (наприклад: яблуко, груша, банан, слива, виноград). Заняття тривають 1–2 хв., частота: 3–4 рази на день. Протягом тижня проводимо вправи у емоційно сприятливий спокійний час (коли дитина пробудилася, поїла і шукає цікавого, розглядає навколишню обстановку). Заняття може

вести дорослий у домашніх умовах і педагог з невеликою групою малюків в ЗДО. Оголошує: «Заняття!» і як сюрприз з посмішкою спокійно демонструє картинку, затримує її 30 секунд для розгляду і називає. Наступна... Через тиждень додаємо 1–2 нові картки. Картки збільшуємо до 20 і змінюємо порядок демонстрації. Демонструємо картки на відстані 35 см від обличчя дитини або 50 см від групи дітей. Малюкові в руки картку не дають, він дивиться і спостерігає дійство з показом карток та коментарями дорослого, які мають циклічність та повторюваність протягом дня. Демонстратор не відволікається на сторонні дії, швидко демонструє, фіксуючи момент здивування дитини. Інформація на картках не є сталою для використання батьками, її можна доповнити, змінити, врахувавши наукові новації, проте виголошувати її треба завжди у певній послідовності і відповідно до першого разу презентації.

Набори карток є тематичні і відповідають певним методикам навчання: математика, читання (вивчення рідної та іноземної мови), енциклопедичні знання.

У ранньому віці діти володіють природною здатністю мимовільного запам'ятовування і навчаються читати не фонемним способом, а простішим – словами, що є легшим і природним. «Фотографічна пам'ять» дитини має властивість цілісно вбирати (копіювати) величезну кількість інформації, яка згодом групується, сортується, диференціюється мозком для подальшого використання. З роками здатність відтворювати сприйняту інформацію поступово знижується у якості. Тому саме в ранньому віці надможливості в отриманні знань про світ є передумовою продуктивного їх використання в розумовому розвитку.

Методика навчання читання. Називаючи дитину «лінгвістичним генієм», Г. Доман пропонує вчити її повними словами, починаючи з 6–8 місяців. Запам'ятовування схематичного зображення слів приводить до усного читання, Тому дитина, ще не вміючи розмовляти, може навчитися читати подумки [13, с. 45]. Перші комплект слів для читання мають бути добре знайомими і викликати позитивні емоції дошкільника. Як правило, це імена родичів,

назви знайомих предметів, продуктів, домашні улюбленці, великі та малі тварини, предмети домашнього побуту та ін. Згодом, обираємо слова, які мають класифікацію за певною групою знань. Першими у вивченні є іменники. Наступна група частин мови – дієслова, які супроводжують демонстрацією дії, яку воно позначає. Потім поєднуються іменники з дієсловами, утворюючи змістові пари. Ще згодом пропонують малюнки із якісними ознаками, вивчаємо прикметники. А далі – поєднання слів у прості та поширені речення. Кожен новий етап поступово зменшує висоту букв, згодом переходимо від червоного до чорного кольору. Важливо дотримуватися правила, яке передбачає або зменшення розміру шрифту або збільшення кількості слів, але не одночасно. Для періоду дітей раннього віку характерними є особливості мовного розвитку (нечіткість вимови). Педагог не добивається правильності звучання всіх фонем, а підтримує повторенням, не акцентуючи увагу на дефектах вимови дитини.

Ця технологія успішно застосовується і при навчанні дітей іноземної мови. Дитина раннього віку, яка проявляє інтерес до читання, має змогу за технологією Домана без надмірних зусиль навчитися читати цілими словами, які сприймає як символічні зображення. Вона засвоює слова, не ділячи їх за фонемами чи буквами, згодом процес поділу допомагає усвідомити склад слова, словосполучення, виокремлювати прості речення від поширених. При вивченні іноземної мови, Г. Доман рекомендує змінювати обстановку вивчення (кімнату, певного кольору одяг), тоді асоціації з мовою будуть закріплені із зовнішньою атрибутикою. Дитина може вчити іменники англійською і українською паралельно, але в різний час і в різній обстановці протягом одного дня. «Коли дитина починає активно використовувати накопичений словниковий запас з обох мов, можна просити пригадати паралельні слова (м'яч – boll)» [1, с. 37]. Згодом дитина будує речення, починає засвоювати мовні конструкції, інтонаційно забарвлює за типами вимови речення (питальні, стверджувальні, окличні), відчуває внутрішню структуру речення (складно-сурядне, розповідне,

пояснювальне). Побудова речень іноземною мовою може відрізнятися, проте дитина раннього віку мислить цілісно, запам'ятовує конструкцію.

Методика навчання дітей математики. Математики вчимо, коли дитина може вимовляти слова. На картках зображено червоні точки на білому тлі. Перший набір: 1–20. Другий: 20–40 і т. д. Розташування точок не є симетричним для кращої фіксації зображення. Таке тренування сприяє розвитку просторового мислення і вчить дитину оперувати великими числами через візуальне сприймання об'єкта загалом як картинки. Мозок дитини здатен розрізняти кількість як певну структурну множину, яка представлена у вигляді схеми (узору, конструкції). «Навчання передбачає 5 етапів: упізнавання кількості; упізнавання рівності; розв'язання прикладів; упізнавання цифр; упізнавання рівності з цифрами. Послідовність дій: дитині тричі на день послідовно показують картки з кількістю кружалець від 1 до 5 і називають відповідне число; наступного дня проводять три заняття з першим комплектом, додаючи ще один комплект – з картками від 6 до 10» [6]. Набір за методикою демонструють з періодичністю не менше однієї години тричі на день. Рекомендується наприкінці заняття перетасувати картки, щоб змінити порядок чисел. За спостереженнями практиків, діти засвоюють інформацію з карток приблизно за два місяці (є діти, які сприймають швидше). Показ повинен бути швидким: тривати 1–2 секунди, тоді – наступна картка. Закінчувати потрібно заняття швидше, ніж у дитини пропав інтерес. Настрій у дитини і демонстратора повинен бути позитивний. Г. Доман зазначає: «Заняття – це як смачна цукерочка. Воно повинно бути доречним, поживним для розуму і щоб захотілося ще» [13, с. 24]. Приблизно за 50–60 днів дитина відрізняє картки і може шукати схожі за кількістю однорідні предмети, називаючи число. Щоб заняття було успішним, дитина повинна розмовляти. Діти раннього віку значно краще засвоюють навчальний матеріал, вони емоційно сприйнятливіші до всього нового. Оскільки розвиток математичного мислення у сучасній освіті є актуальним, то введення математики до переліку

обов'язкових дисциплін дає підстави стверджувати, що методика роботи за Г. Доманом є доречною як у широкому використанні в освітній практиці як ЗДО, так і в домашньому навчанні.

Методика формування в дітей енциклопедичних знань. Зміст та спосіб подальшого використання дитиною таких розумових здібностей полягає у збагаченні знань різноманітними фактами. За твердженням Г. Домана, існує певна аналогія між людським мозком і комп'ютером: «Мозок, як і комп'ютер, повністю залежить від набору фактів, закладених у його пам'ять» [1, с. 12]. За твердженням Г. Доман, мозок формує швидко базу даних саме в ранньому віці, а надалі, у дошкільному періоді інформація осмислюється, використовується як база знань (свого роду енциклопедія). Факти, якими володіють діти, набувають особистого зацікавлення і потреби у подальшому розвитку, формуючи сфери інтересу дитини, розвиваючи здібності. Коли дитина проявить інтерес до певної галузі знань, тоді дорослий може її презентувати, розширювати, адже самих фактів у розумовому розвитку недостатньо. Г. Доман: «Легше дати енциклопедичні знання однорічній дитині, ніж семирічній» [6]. Знання, отримані у ранньому віці, є своєрідними блоками наукової інформації, основою для пошуку, комбінування, диференціації, творчого використання.

Усі картки – однакового розміру, посередині кожної є правдиве зображення предмета, події, яка має підпис друкованим шрифтом (червоне по білому). Наприклад, тема: Транспорт. Набір: 20 карток. Види наземного транспорту (автобус, трамвай, тролейбус, легковий автомобіль, вантажівка, трактор, бульдозер тощо), водного (катер, корабель, човен), повітряного (вертоліт, літак, планер, повітряна куля). На зворотному боці картки – коротка наукова інформація, яку зачитує дорослий, загадка (для дітей середнього і старшого дошкільного віку), віршик. Факти можуть розширюватися і доповнюватися, але інформація має бути зафіксована дорослим на звороті, тому на картках завжди є місце для дописування власного тексту. Коли проводиться заняття наступного разу, інформацію

чітко, швидко з інтонацією зчитує або розповідає дорослий, спостерігаючи одночасно за реакцією дитини.

Відстань між картою і дитиною має бути приблизно 35 см. У демонстрації важливою є ритмічність: чітко називаємо (1–2 сек), фіксуємо погляд дитини і переходимо до наступної дії. Згодом, коли дитина дорослішає, тримає увагу, проявляє до картинки інтерес, читаємо текст зі звороту (розширену інформацію). Методом гри у циклічних повторах технологія Домана сприяє засвоєнню дитиною значною кількістю знань людства, точними фактами про світ природи, речей, які її оточують, цікавих фактів, які згодом стають передумовою самостійного мислення, розумових операцій. «Кожна дитина після народження володіє більшим потенційним інтелектом, ніж той, який використовував при житті Леонардо да Вінчі» (Г. Доман)

Вимоги до педагога та батьків, які виявляють бажання працювати за педагогічною технологією раннього навчання Г. Домана:

1) знати особливості режимних звичок дитини (пробудження, період активності, сну, потреби в їжі тощо);

2) спостерігати особливості сприймання інформації: на слух, за допомогою споглядання картинок, за допомогою дотику;

3) аналізувати, коли дитина внутрішньо спокійна (бавиться іграшками, сидить на руках, бігає по колу), тоді організувати заняття;

4) визначити, що дитину напружує, подразнює (навколо багато предметів, людно чи навпаки мало людей, звучить гучна музика чи тиша) і їх усунути;

5) ознайомитися із зображеннями, переконатися, що інформація вам зрозуміла;

6) виявляти емоційне піднесення при занятті, артистизм, інтонаційно забарвлювати процес;

7) вчасно зупиняти заняття до стомлення дитини (слідкувати за психологічним станом малюка, фізичним самопочуттям).

Модель планування та організації освітнього процесу на основі застосування *педагогічної технології розвитку творчого*

мислення Г. Альтшуллера набула у сучасній освіті широкої популярності. За допомогою проведення занять із застосуванням інтеграційних засадах, з урахуванням методичних розробок та рекомендацій Н. Гавриш, реалізує освітні завдання не з метою набуття дітьми знань, отримання власного досвіду на основі вже готових знань, вмінь та навичок, якими володіє людство, а спрямовує діяльність педагога та дітей на пошукову діяльність, висунення власних припущень, апробації нових способів реалізації поставлених завдань, які об'єднують різні галузі знань і допомагають досягнути взаємопов'язаність всього у світі, сформуванню власні способи мислення, виробити стратегію подальших пошуків істини, розвитку творчості.

ТРВЗ (технологія розв'язання винахідницьких завдань) Г. Альтшуллера пріоритетним завданням розумового розвитку ставить самостійність мислення, яке сприяє формуванню суджень, виробленню власної стратегії вирішення проблемних завдань. А інструментарій (способи активізації мисленнєвих процесів) цієї теорії автором розроблені так, щоб сформуванню в дитини пошукове мислення, яке не має шаблону, позбавлене прямого наслідування правил чи законів, щоб запобігти так званій психологічній інерції, яка виникає, коли знаючі дорослі дають для виконання завдання певну схему чи готовий спосіб, і дитина імпліфікує знання на відомому канву вже готових шаблонів чи привил життя, не включає критичного мислення, самостійного пошуку, емоційних вражень.

Сама технологія (ТРВЗ) була розроблена дослідником у галузі природничих наук Генріхом Альтшуллером у далекі 50-ті рр. ХХ ст. і запропонована широкому колу науковців та педагогів-практиків з метою активізації дитячого мислення, яке прагне творчості, пошуку власних способів розв'язання проблеми, готове до створення нового і має потенціал руху цивілізації. Існує багато варіантів визначення цієї технології як такої, що служить самостійному пошуку істини як такої, що творить нове, креативне, поєднує різні наукові пошуки та інтегрує дитяче мислення до відкриттів, спрямована на врегулювання суперечностей з

використанням доступних ресурсів у вільному комбінаторному поєднанні.

Головними ознаками характеризуваної технології є: наявність суперечностей, які потрібно врегулювати; системний підхід до оцінки проблемної ситуації з урахуванням раніше отриманих знань; спосіб прогнозування результату; залучення до розв'язання проблеми всіх резервних способів мислення та практичного досвіду. З технології вже відокремилася і самостійно розвивається система розвитку творчої уяви (РТУ), яка слугує засобом для розмірковування, самостійного пошуку шляхів подолання проблеми, позбавлена шаблонності та наслідування за стереотипом мислення. У практичному використанні для розвитку творчого мислення за Г. Альтшуллером часто використовують розвивальні ігри «Добре-погано», «Пряма аналогія», «Подолання суперечностей», «Доповнена реальність» тощо у роботі зі старшими дошкільниками. Переваги у проведенні таких занять у тому, що старші дошкільники вже володіють образною уявою, вміють робити самостійні припущення, узагальнювати і ще не зашорені шкільними вимогами, режимними моментами шкільного навчання та правилами у відповідях.

Гра «Добре-погано». Для обговорення пропонуємо дітям нейтральний предмет, який не викликає яскравих вражень чи емоцій. Наприклад, меблі в кімнаті (шафа, стіл, комод тощо). Пропонуємо для обговорення шафу. Завдання перше: постарайтеся уявити, що цей предмет приносить вам радість і охарактеризуйте його з позиції радості. Відповіді дітей: має гарний спокійний коричневий колір, зроблена зі справжнього дерева, має дверцята, які закривають все цінне, що в ній є, якщо приставити драбинку, то можна на неї залізти, вона міцна. Завдання друге: уявіть, що обраний предмет викликає у вас негативні емоції, перешкоджає. Тепер назвіть погані властивості шафи, яку плануєте викинути. Відповіді дітей: величезна, займає багато місця, незграбна, я завжди об неї вдаряюся, коли біжу, не зберігає нічого цікавого, має старі ручки, колір сумний, не вміє ні співати, ні розповідати щось цікаве, як телевізор

чи музична шкатулка. Висновок: діти дізналися про те, як багато можна підібрати прикметників та характеристик, якщо зосередити увагу на якомусь предметі і мати певну мету.

Гра «Подолання суперечностей». Проблемні запитання: чи дізналися ви щось нового про властивості шафи, що може стати для нас корисним у подальшій роботі? Що цікавого може містити наша шафа? Пропозиції: 1) оздобимо її великим цупким папером, на якому намалюємо щось веселе і цікаве; 2) купимо для неї музичну шкатулку, щоб вона могла веселити нас; 3) поставимо драбину, щоб можна було на шафу вилазити. Висновок: особистими пропозиціями, які діти висловлювали, мали на меті поліпшити функціональність шафи для всіх і подолати негативні враження, пов'язані з її незграбністю.

Гра «Пряма аналогія». Запитання: а чиєю домівкою може стати наша шафа? Завдання: вихователь пропонує пригадати всі казки, які діти знають і подумати, кому з героїв було б добре мати таку домівку. Відповіді дітей: «Рукавичка». Всі звірі помістилися б і не було б тісно. «Троє поросят». Був би кращий будиночок для Ніф-Ніфа, і вовк би його не здув. Завдання: давайте назвемо тих звірів, що були у казці «Рукавичка». А хто ще живе у лісі? Відповіді дітей: білка, їжак, сова, куниця, олень, лось, змія. Опишіть своїх звірів. Діти дають характеристику названим звірям. Висновок: діти пригадали відомий сюжет казок, спрогнозували застосування шафи при умові залучення казкових героїв до реальних умов; активізували власні знання про природу і жителів лісу, їх умови виживання, замислилися над природоохоронними заходами, які людина може організувати; побудували логічний ланцюжок прямих аналогій. Загальний висновок: діти засвоїли способи вільного висловлювання у способі опису об'єкта, навчалися зосереджувати увагу на емоційному стані та висловлюваннях у ньому, виробили спільну стратегію поліпшення життєдіяльності в групі, розширили вміння конструктивно мислити, виокремлювати суперечності, характеризувати об'єкт цілісно з умовою особистої участі в поліпшенні його функціональності.

Отже, основною ідеєю ТРВЗ є самостійне критичне мислення учасників занять: постановка запитань; використання способів урегулювання суперечностей; широті подачі матеріалу для обговорення. Педагогові у роботі за одною технологією важливо враховувати як освітні завдання, які він ставить (розвиток зв'язного мовлення, повторення змісту відомих літературних творів), так і спосіб формування самостійного мислення дітей, який через використання проблемних запитань та творчих завдань має змогу активізуватися і набути конструктивного самодіяльного характеру. За рахунок пошуку, знахідок виховуємо у дітей сміливість участі у спільних обговореннях, адже немає неправильної відповіді, а цікаве про природу діти завжди можуть розповісти, тому включення пасивних дітей до діалогу і формулювання своєї позиції через вербальну комунікацію вирішує головне завдання розвивального навчання – дати змогу висловитись, не перебивати, всі думки є цінними і панує атмосфера свободи мислення і творчості. Педагогічна технологія Г. Альтшуллера у розвитку критичного мислення пропонує педагогам знайти таку сферу позитивної діяльності, такі засоби виховання і пізнання, які сприяли б виробленню самостійного критичного мислення, і за таких умов будуть виявлятися дитяча індивідуальність, зацікавленість певною галуззю знань. Аналізована технологія може стати основою для подальшого задоволення пізнавального інтересу, дослідницької роботи, розвитку здібностей дошкільників.

Розвивальне середовище, яке облаштоване для конструктивного мислення, варіативності у застосуванні, має служити фоном для творчого використання. Завдання педагога: заохочувати до нестандартних способів реалізації практичного чи уявного застосування звичних речей, що спонукає до самостійних роздумів, вироблення конструктивних суджень у дітей. Тому для старших дошкільників потрібні засоби діяльності, які мають функціональність вищу, ніж для молодших дошкільників, адже вправність рук у них краща, координація та бажання самостійно діяти – вищі.

Думки щодо важливості творчого розвитку дитини висловлював В. Сухомлинський: «обдарування дітей на кінчиках їхніх пальців», від них «йдуть тоненькі струмочки, які живлять джерело творчої думки» (В. Сухомлинський). У процесі створення емоційно сприятливої атмосфери, коли дитина дошкільного віку оволоділа засобами для малювання необхідно надати їй аркуш паперу і необхідні засоби для творчості. Тому завданням в організації творчого розвитку дітей дошкільного віку найпростіше залучити малюка до практичної творчої діяльності, зокрема малювання, адже образотворча діяльність формує естетичні почуття (емоційна сфера), а спосіб самовираження – зняття напруги у взаєминах, подолання переживань (психологічна). Образотворча діяльність виконує низку освітніх розвивальних, комунікативних, естетичних завдань: розумовий, емоційний, сенсорний, культурологічний, соціальний розвиток.

На думку Т. Піроженко, «Із розвитком уяви і мови діти оволодівають довільними пізнавальними процесами: ставлять мету, наприклад, запам'ятати, спрямовують свої зусилля на її досягнення, або вже старші дошкільники при відтворенні прочитаного тексту шукають його основну ідею, передають зміст твору, вдаються до послідовного розгортання сюжету відповідно до складеного плану» [17, с. 14]. Педагогові важливо формувати в дошкільників культуру сенсорного відчуття (кольору, дотику, звуків природи), аналізувати і підкреслювати бережливе ставлення до природи, виробляти вміння бачити барви і їх відтворювати на папері, в музиці, танці. Творча майстерність педагога ЗДО полягає у вмінні бачити прекрасне в навколишньому світі, емоційно реагувати і привертати дитячу увагу до спостереження за красою світу, володіти засобами презентації культурологічних цінностей людства, методикою роботи з ними (Програма «Впевнений старт»).

Головною характеристикою творчої особистості вважаються її схильності (уподобання) та задатки (природні здібності). У системі групового чи колективного освітнього процесу ЗДО застосування індивідуального підходу до способів організації діяльності дитини,

психологічних особливостей самовираження, виховних моментів у залученні дитини до творчої праці (спостереження, співучасть, самостійна діяльність), які є умовою її успішного виконання. У процесі дошкільного зростання у дитини розширюється коло людей у спілкуванні, соціальні взаємини набувають прояву особистісних інтересів. Батьки часто залучають дітей до творчих студій (танці, музика, малювання, спів), де коло однодумців має особливий характер співпраці: матеріальне середовище, теми для розмов, способи взаємодії, доручення до світу мистецтва, правила співпраці тощо. У такій творчій атмосфері відбувається ампліфікація як збагачення змісту образів, символів в уяві людини через міфологічні, релігійні, літературно-художні традиції. Тому над розв'язанням проблеми організації цілісного педагогічного впливу для забезпечення сприятливих умов вихованцям у внутрішньому прагненні до творення нового, необхідне застосування способів створення емоційно сприятливої атмосфери, матеріальних умов, використання індивідуального підходу, володіння методиками залучення дітей до процесу творчості (особливо образотворчої, адже тільки у дитячі роки всі вірять у «геніальність своїх творінь»).

Упродовж дошкільного періоду ускладнюється провідна діяльність дитини, зміст та форма сюжетно-рольової гри. Якщо у молодшому та середньому віці дитина в грі розвивала моделі діяльності за схемою копіювання поведінки дорослих (продавець – покупець, лікар – хворий, перукар – клієнт), то у старшому дошкільному віці з'являються комбінаторні соціальні дії, де творча інтерпретація має місце (продавець – покупець, модельєр одягу, кондитер; актор – режисер, композитор; перукар – клієнт, візажист-стиліст). Така активна творча участь у розширеній схемі соціальних взаємин поєднує ширший досвід спостереження за життям дорослих, ознайомлення з соціальними ролями людей праці, розширення комунікації у різних групах людей. Така варіативність досвіду дитини втілюється у бажанні відтворення задуму у сюжетно-рольовій грі, яка має творчий прояв.

Сюжетно-рольові гри набувають творчого змісту: комбінуються дії реального та уявного світу, поліпшуються чи перебільшуються можливості супергероїв у досягненні гуманних цілей у перебудові соціальних взаємин у суспільстві (Наприклад: лікарі винаходять ліки від старості; пожежники вміють літати і мають стільки води, щоб погасити пожежу над великим лісом; художники створюють картину для людей, яка робить усіх добрими). У старшому дошкільному віці вже володіє навичками організації творчої діяльності: задум, варіативність шляхів втілення задуманого, володіння способами творчої діяльності, вправність і координація дій, бачення предметів у просторовій проєкції, ознайомлення з властивостями дій з предметами тощо.

Парціальні освітні програми покликані доповнювати варіативну складову програми «Я у Світі». В українській сучасній освітній практиці для використання педагогів-практиків запропоновано цілу низку додаткових програм для розвитку творчості дітей раннього та дошкільного віку. Зокрема, «Радість творчості» Р. Борщ, Д. Самойлик, «Кольорові долоньки» І. Ликової, «Грайлик» О. Березіної та ін. Перелічені програми мають на меті акцентувати увагу педагогів на спеціальній освітній діяльності і за допомогою активізації емоційно сфери формують у вихованців основи естетично-культурні цінності. Педагоги, застосовуючи програми для розвитку творчості, опосередковано розвивають розумові здібності, виховують самостійність бачення і виокремлення нової проблеми, осмислення і використання суспільного досвіду, сміливість у висловлюванні власної думки; гнучкість розуму у вмінні розглядати всі, навіть суперечливі точки зору, зважувати їхню істинність; аналітичність мислення, емпатію, вміння логічно висловлюватися; сприяють прояву винахідливості у знаходженні виходу із суперечливої ситуації тощо.

Педагогічними завданнями програми «Кольорові долоньки» І. Ликової, є розвиток естетичного сприйняття художніх образів у процесі опрацювання творів мистецтва і спостереження за навколишнім світом з естетичного боку; створення розвивального

середовища для вільного експериментування з художніми матеріалами й отримання навичок діяльності з художніми інструментами; можливість розвитку творчих задатків і художньо-творчих здібностей у художньо-творчій роботі; практичне формування художнього смаку й виховання почуття гармонії та ін. Автор визначає творчість як функціонування одного із аспектів інтелекту, як «несвідомий вияв емоцій у творчій формі асоціацій» [9, с. 10]. Через активізацію творчих умінь діти отримують можливість сприймати твори мистецтва, розуміти особливості побудови композицій, виявляти ініціативу у виборі техніки виконання творчої діяльності.

Програма «Радість творчості» Р. Борщ, Д. Самойлик провідними завданнями перед педагогами ставить формування у дошкільників компетенцій під час емоційно-естетичного сприймання і формування ціннісного ставлення до краси природи та предметів культури, створених людиною, вироблення уявлень щодо видів мистецтва. У розділі «Образотворче мистецтво та архітектура» автори особливу увагу приділяють процесу формування у дошкільників «здатності до емоційного сприймання твору та формуванню вміння передавати свої враження у малюванні, аплікації, ліпленні, конструюванні. До того ж під час створення дитячих шедеврів пропонується використання різноманітного обладнання та матеріалів – фарб, крейди, олівців, глини, тіста, пластиліну, паперу, природного та покидькового матеріалу тощо» [11, с. 9]. Програма має на меті як додаткові освітні послуги діагностувати та створити умови для розвитку творчих здібностей кожної дитини в умовах індивідуальної та групової діяльності на основі ознайомлення з традиційними і нетрадиційними техніками малювання й роботи з декоративно-ужитковим матеріалом.

Програма «Грайлик» О. Березіної творчим завданням для педагогів у роботі з дошкільниками ставить розвиток морально-естетичної складової цінностей. Особливістю програми є завдання у процесі читання художньої літератури (теоретична складова), ставити постановки творів (практична) для «вирізнювання гуманного

змісту і колективного у театральних виставах; виявлянні власної позиції, інтегрованих навичок під час перевтілення у сценічному образі (позитивний, негативний)» [14, с. 30]. Через художньо-театральну діяльність дошкільники перевтілюються в образи позитивних та негативних героїв, вчать емпатії, критично оцінюють дії персонажів, аналізують їх емоційні стани.

Охарактеризуємо *парціальну програму «Кольорові долоньки» І. Ликової*, метою якої є «формування у дітей раннього і дошкільного віку естетичного ставлення й художньо-творчих здібностей в образотворчій діяльності» [9, с. 7]. Сформульовані основні завдання, принципи, педагогічні умови у створенні розвивального середовища передбачають зацікавленість педагогів у широкому ознайомленні та оволодінні вміннями малювати традиційними та нетрадиційними техніками, володіти знаннями щодо пропорцій, стилів творення основних форм малюнку, практикувати методики розвитку креативності, формувати естетичний смак, творче ставлення до нового. Програма передбачає спеціальну підготовку педагогів через участь у майстер-класах, конференціях, обміні досвідом у виборі та застосуванні методів «пробудження у вихованців яскравих естетичних емоцій» з метою звертання до почуттів дитини у формуванні емоційних та культурологічних почуттів, захоплення красою мистецтва.

Освітня діяльність полягає в поетапному ознайомленні дітей в естетичному розумінні форм, колориту, ліній, фактури. Як підготовчий етап включення дітей до діяльності, важливим є процес сенсорного розвитку дошкільників (колір, розмір, величина, тактильні відчуття). Також необхідні вправи на спостереження за красою природи (милування). Програма передбачає застосування методів естетичного вибору (захоплення красою), набуття практики художнього малювання, співтворчості з народним майстром, художником, однолітком, «метод нетривіальних (небуденних) творчих ситуацій, що пробуджують інтерес до художньої діяльності; метод евристичних і пошукових ситуацій» [9, с. 34].

Методика застосування програми «Кольорові долоньки» передбачає формування у дітей дошкільного віку естетичних поглядів, ціннісних орієнтирів, особистісного ставлення до творів мистецтва. Важливим є індивідуальний підхід педагога як до теоретичної складової, так і емоційна атмосфера у підготовці середовища для дітей перед практичним застосуванням вправ у малюванні, ліпленні, аплікуванні. Застосовуються такі педагогічні прийоми: «пробудження яскравих естетичних емоцій і переживань; метод естетичного переконання (форма, колорит, лінія, маса і простір, фактура повинні переконувати собою безпосередньо); метод естетичного вибору (захоплення красою); метод нетривіальних (небуденних) творчих ситуацій, що пробуджують інтерес до художньої діяльності тощо» [9, с. 36].

Уважаємо, що важливим суб'єктивним фактором уміння педагога захопити дітей творчою діяльністю є підготовчий момент (надихання до творчості): цільові прогулянки, екскурсії до музеїв, де зберігаються мистецькі твори (картинна галерея), поєднання прекрасного у музиці та малюванні, художньому читанні віршів та зображенні емоцій за допомогою нетрадиційних технік малювання (долоньками, пальчикові зображення, трафарети, штампи). Такі нетрадиційні способи малювання доступні у роботі з дітьми, викликають здивування, несподіванку, формують сміливість.

До процесу використання сучасних технік малювання на основі методики І. Ликової не лише включається розвиток ока і руки, а й формується синхронність дій, урівноважується вправність обох рук, що сприяє розумовому розвитку дітей. Завдання для тренування у зображувальній діяльності передбачають заштриховування, симетричні малюнки (ялинка, метелик, яблуко), творення відтінків кольорової гами на основі експериментування з аквареллю, об'ємні малюнки з використанням олійних фарб, посиленних тонів. Діти практикують з малюнком як у кольорі, так і в техніці виконання (олівець, вуглинка, крейда). Діти знайомляться з особливостями створення картин у давні часи за допомогою пастелі, темпері (порошкова фарба на основі мінералу, води і яйця).

Методика програми І. Ликової дає можливість відійти від стереотипів, надати дитині максимальну свободу в творчості. Нетрадиційні техніки, які є відкриттям для дітей їх дивує, захоплює незвичайністю, робить перспективу для самостійного дослідження й експериментування. Програма передбачає інтеграцію дитячих знань з образотворчої діяльності з іншими видами діяльності дітей: ігровою, музичною, театралізованою, літературною, декоративно-ужитковою. Важливим вважаємо таке завдання для педагога: «Стимулюючи пізнавальну й оцінювальну діяльність дітей, спонукаючи до творчого пошуку системою методів, демонструванням раціональних способів утілення задуму, керівництвом і співробітництвом з дітьми, вихователь надає цьому процесу ту спрямованість, яка в кінцевому результаті притаманна творчості» [9, с. 7].

На основі методики І. Ликової «Кольорові долоньки» можемо визначити основні освітні завдання у творчому розвитку дітей дошкільного віку:

- активізація емоцій і яскравості переживань дітей з метою вироблення здатності до емпатії;
- заохочення до самовираження емоційних відчуттів, вміння аналізувати і виокремлювати красу у навколишньому світі;
- естетичне виховання і розуміння досконалості форм та створення аналогій у мисленні для відображення зовнішнього світу через малювання, ліплення;
- сенсорного насичення процесу мислення у відтворенні;
- естетичного вибору («переконання красою»), спрямоване на формування естетичного смаку;
- різноманітної художньої практики;
- співтворчості (із педагогом, народним майстром, художником, однолітками);
- пробудження інтересу до здійснення самостійного експериментування, творчих ситуацій, що формують інтерес до художньої діяльності;
- створення евристичних і пошукових ситуацій.

Для більш чіткого орієнтування в основних положеннях методики І. Ликової «Кольорові долоньки» виокремлюємо компоненти художнього розвитку дитини у формуванні естетичного ставлення до навколишнього світу:

1. *Здатність до емпатії* на основі прослуховування музики, участі у танці, синхронних ритмічних рухах, коли дитина не тільки бачить, але й відчуває за допомогою інших відчуттів (сенсорики) художній образ. Здатність до співпереживання має властивості розвиватися у дошкільників відповідно до вікового дорослішання. Так, діти молодшого дошкільного віку тільки спостерігають і копіюють емоції, діти середнього дошкільного віку здатні до пояснення стану, можуть співчувати, а старші дошкільники здатні до розради (заспокоюють, переключають увагу товариша при потребі корекції негативних емоцій).

2. *Спостереження з метою дієвого застосування художнього досвіду* (естетична апперцепція), яка на початковому етапі має споглядання, потім повторення дій, згодом – творчу самостійну верифікацію (експериментування за задумом). «Читаючи мову мистецтва» з використанням образотворчої діяльності (малювання як частина), дитина отримує практичні художні вміння і як результат – вміння у художньо-творчій діяльності. Педагог, малюючи, повільно демонструє спосіб творення, дитина, координуючи дії, застосовуючи здібності, відображає відчуття, самостійно формує власний досвід, творить свій малюнок (за сюжетом, як спогад про прогулянку, зображення героїв твору тощо).

Що стосується дошкільнят, то художня творчість – це здібність дитини передавати власні думки, почуття, стан, настрій, фантазії через самобутні, оригінальні художні засоби самовираження. Мистецтво – це «той канал, через який може виявитися та реалізуватися у матеріалі внутрішнє життя дитячої душі» [5, с. 11]. В образотворчій діяльності особливе місце займають творчі завдання. Їх мета – підвести дітей до образного відображення дійсності, бачення різноманітності кольорових поєднань, уміння їх самостійно створювати, у формах передавати відчуття. Щоб діти хотіли творити,

педагог повинен надихати їх власним прикладом. Через опосередковану участь у творчих завданнях педагог передає власне ставлення до твору мистецтва, дає схему для опису вражень під час спостережень, порівнянь, називанні відчуттів, визначенні якісних рис характеру персонажа тощо. Для успішного розв'язання зазначених завдань у ЗДО необхідні об'єктивні умови у створенні творчої атмосфери, наявності матеріальної бази, фахівця з уміннями до малювання.

Завдання і питання для самопідготовки:

1. Поясніть зміст термінів: «творче мислення», «критичне мислення», «самостійність», «розвивальні технології», «ранній розвиток».

2. Поясніть сутність поняття «емоційний інтелект». У чому важливість його розвитку в період дошкільного дитинства?

3. У чому суперечності виховання дітей щодо способів розвитку творчого мислення?

4. Назвіть основні завдання технологій творчого розвитку? Чим вони відрізняються?

5. Визначте основні завдання технології творчого розвитку (ТРВЗ).

6. Опишіть особливості розвитку дітей раннього віку (фізіологічні, психічні, біологічні).

7. Назвіть шляхи розвитку мовленнєвої компетенції дітей. Чи важливо сприяти розвитку зв'язного мовлення з раннього віку? Відповідь аргументуйте.

8. Назвіть переваги використання технології раннього розвитку Г. Домана. Опишіть її особливості застосування у домашніх умовах та в роботі вихователя ЗДО.

9. Поясніть розвивальне значення дидактичного матеріалу у роботі з використанням вправ «Добре-погано», «Пряма аналогія». Порівняйте їх, визначивши спільні ознаки для характеристики творчого розвитку дитини.

10. Назвіть принципи проведення дидактичних ігор Нікітіних. Продемонструйте одну з них.

Творчі завдання:

1. Презентуйте головні ідеї педагогічної системи М. Ібука. Спроектуйте їх на використання у діяльності вихователя.

2. Проведіть диспут на тему: «Переваги моделей взаємин батьків та дітей раннього віку «увага – інтерес» від «увага – опіка» за методикою Сесіль Лупан».

3. Прокоментуйте вислів: «Повноцінний розвиток рухової активності дитини може наступити за можливості прискореного розвитку в три роки, а за звичайного в шість, і пізньому – в дев'ять» (С. Лупан).

4. Створіть власний набір карток розвитку за технологією Г. Домана. До якої групи знань їх можна віднести? Проведіть їх презентацію.

5. Проаналізуйте переваги і можливі проблеми у застосуванні технологій раннього розвитку. Напишіть рекомендації для батьків.

6. Складіть план проведення заняття з використанням методики гри «Танграм»: мета, завдання, хід заняття, висновки.

7. Проведіть заняття з використання кубиків М. Зайцева. Складіть цікаві завдання для дітей.

8. Прокоментуйте важливість використання порад для батьків Г. Домана. Доповніть їх власними.

Правила навчання дітей раннього віку (за Г. Доманом):

1) Починайте якомога раніше, бо що менша дитина, то легше її усього навчити.

2) Радійте успіхам малюка та хваліть його.

3) Поважайте свою дитину та довіряйте їй.

4) Навчайте лише тоді, коли процес навчання подобається вам обом.

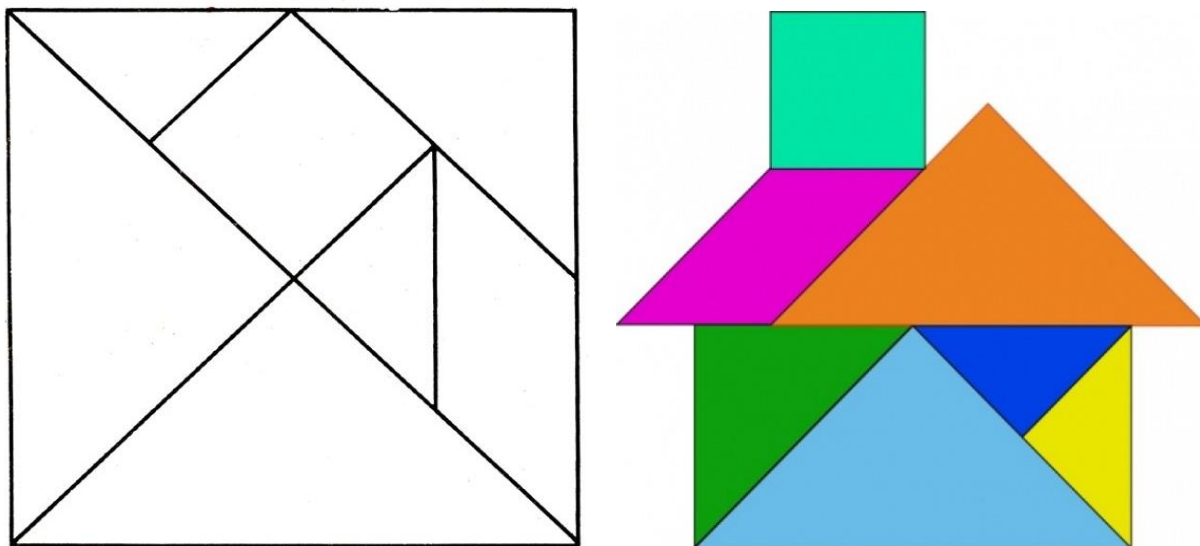
5) Створюйте розвивальне середовище для навчання.

6) Зупиняйте заняття перш, ніж дитина проявить втому.

7) Частіше презентуйте новий матеріал.

- 8) *Будьте організовані та послідовні, проводьте часто заняття.*
- 9) *Не перевіряйте знання дитини, працюйте без зворотності.*
- 10) *Готуйте навчальний матеріал та робіть все заздалегідь.*
- 11) *Коли інформація нецікава дитині, припиняйте заняття.*

9. Зробіть з картону заготовку танграма. Складіть творчі завдання і виконайте їх в групі.

10. Розгляньте зразок карток Г. Домана. Створіть власну серію з урахуванням вимог до змісту та методичних завдань. Проведіть заняття.

11. Спроектуйте і проведіть заняття з використанням творчості. Проаналізуйте подану схему і розробіть заняття на власний розсуд зі дітьми старшого дошкільного віку, додавши власні завдання і вправи.

Схема. На малюнку вихователь показує зображення грона калини. Розповідає про *символічність* калини в українських традиціях.

Текст. У всіх народів є улюблені рослини, так звані, символи. Канадійці обрали клен, він зображений на прапорі їхньої країни, французи люблять каштан і проводять щорічне осіннє свято каштанів, а українці шанують калину та вербу. Символ калини пов'язаний з народними уявленнями про мужність людей (князів, козаків, січових стрільців), які пролили кров у боротьбі з ворогами за рідну землю. Тому червоні ягоди калини – це символ рідної землі, волі,

свободи. За іншим повір'ям, калина символізує дівочу красу: ранньою весною кущ калини вкривається ніжними білими квітами, а восени квіти стають червоними соковитими плодами. Існує давня традиція садити біля хати кущ калини. Коли народжується донечка, батьки біля хати садять кущ калини. Коли підросте в матері син, вона благословляла його в дорогу, наказуючи не забувати калину. Калина уособлює той наймиліший серцю куточок землі, де ми народилися. Питання: «Якого кольору наші ягідки? Давайте їх виготовимо! Діти діляться на групи (по 4–5 осіб). Виготовляють ягідки (щипають, катають кульки червоного пластиліну). Роблять гілочки (щипають і катають ковбаски коричневого пластиліну). Показуємо як виглядають листки калини. Діти розминають зелений пластилін, вирізають ножиком листки. Формують гроно калини.

Тема 6. Технології виховання

План

1. Педагогічна обумовленість формування моделі поведінки дитини з дошкільного віку. Дитиноцентровані виховні стратегії.
2. Використання вихованих методик у формуванні моральності (за творами В. Сухомлинського).
3. Програми національно-патріотичного спрямування: «Українотворець» П. Кононенка, «Україна – моя Батьківщина» О. Каплуновської.
4. Виховання дітей з особливими потребами в умовах сучасних ЗДО. Основні положення програми «Віконечко».
5. Природоохоронні методики в освітньому процесі: «Дитячого експериментування в природі» Н. Лисенко, програми «Довкілля» В. Івченко, «Моє довілля» А. Богуш, «Театр фізичного розвитку та оздоровлення дітей» С. Єфименка.

Основна література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (12.01.2021) https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : підруч. для студ. Дрогобич : Коло, 2006. 326 с.
3. Гавриш Н.В., Ліннік О.О. Філософія для дітей. Цікаві уроки для молодших школярів : методичний посібник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2014. 232 с.
4. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.
5. Дудник Н., Карпенко О., Свйонтик О. Сучасні технології дошкільного виховання : навч. посіб. Київ : В-во «Слово», 2023. 280 с.
6. Дуткевич Т.В. Психологія творчості : навч. посіб. для студентів ВНЗ психолого-педагогічних спеціальностей. Кам'янець-Подільський : Вид. М.І. Мошак, 2003. 134 с.

7. Закон України Про дошкільну (оновлений 12.10.21) освіту http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Л06190А.html

8. Зростаємо разом: книга для батьків дітей раннього віку : посібник для батьків / за заг. ред. І.В. Братусь, Р.О. Моїсеєнко, О.Л. Шлемкевич. Київ : В Д «Калита», 2007. 154 с.

9. Емоційний розвиток дитини : навч. посіб. / упоряд. С. Максименко, К. Максименко. Тернопіль : Психологічний інструментарій, 2003. 260 с.

10. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / О.П. Аксьонова, А.М. Аніщук, Л.В. Артемова ; наук. кер. О.Л. Кононко. Київ : ТОМ «МЦФЕР Україна», 2019. 488 с.

Додаткова література:

11. Бех І.Д. Особливості особистісно-зорієнтованого виховання : наук.-метод. посіб. Київ : ІЗМН, 1998. 204 с.

12. Ващенко Г. Виховний ідеал : підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків. Полтава, 1994. 240 с.

13. Кононенко П., Усатенко Т. Концепція української національної школи – родини. *Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. Педагогічні концепції*. Київ : Школяр, 1997. С. 123–133.

14. Комплекти проекту «Впевнений старт» для дітей середнього дошкільного віку <https://vstart.com.ua/pedagogam/>.

15. Логвиненко Т. Соціальна педагогіка. Практикум : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка, 2011. 363 с.

16. Ладивір С. Перші уроки добра. *Дошкільне виховання*. 2008. № 12. С. 5–7.

17. Педагогічна спадщина Василя Сухомлинського в сучасному освітньому просторі : посібник / за заг. ред. А.Л. Черній ; упоряд.: В.Р. Данильчук, Л.В. Климко, Н.Г. Мінакова. Рівне : Волин. береги, 2019. 280 с.

18. Сухомлинський В. Казки школи під голубим небом. Київ, 1991. 165 с.

19. Сухомлинський В. Сто порад учителеві. *Вибранні твори* : у 5-ти т. Т. 2. Київ : Рад. шк., 1976. С. 419–654.

20. Тищенко В. Методика формування ймовірного прогнозування в мовленнєвій діагностиці дітей дошкільників із ЗНМ. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2012. Вип. 21. С. 269–273.

21. Українотворець : Програма для виховання дітей дошкільного віку. Рекомендації щодо роботи з програмою виховання дітей дошкільного віку «Українотворець» / Касян Л.Г., Семенюченко О.В. Київ : НДІУ, 2008. 40 с.

ТЕЗИ

Дошкільна освіта як первинна складова частина системи безперервної освіти функціонує з метою створення безпечних умов перебування дитини, де розвивальний простір сприяє формуванню компетенцій, задовольняє потреби у врахуванні індивідуальних, психічних та фізичних особливостей, культурних потреб. Основними завданнями у цілеспрямованому виховному впливі є розвиток розумовий, фізичний, культурологічний, формування моральних норм та набуття соціального досвіду співжиття. У ст. 7 Закону України про дошкільну освіту окреслено завдання, «які полягають у збереженні та зміцненні здоров'я дитини (фізичного, психічного і духовного); виховання любові до України, знання традицій і звичаїв українського народу, володіння державною мовою, повага до культурних відмінностей народів національних меншин; шанобливе ставлення до батьків; формування самосвідомості, бережливого ставлення до довкілля; розвиток творчих здібностей; набуття соціального досвіду» [1].

У контексті гуманістичної освітньої парадигми педагог належить бути помічником у процесі саморозвитку дитини, соратником і супутником на шляху пізнання істини людського буття і

визначення свого місця у ньому. Вихователь сповідує принцип дитиноцентрованого виховання, враховує особливості розвитку дитини, психологічні, фізіологічні можливості, творчі задатки, вчить комунікувати, співпрацювати, висловлювати думки тощо. Від майстерності педагога залежить якість формування особистісних здібностей та соціальних навичок дитини раннього і дошкільного віку в процесі індивідуального зростання.

Український дослідник І Бех досліджує *виховні технології і є автором технології особистісно орієнтованої*. Виховні технології основними завданнями визначають формування моделі поведінки дитини з певними характеристиками ціннісних орієнтацій. Як і всі технології, виховні мають ознаки: концептуальність (філософія освітньої системи, вибір стратегії морально-духовного, патріотичного, валеологічного спрямування); діагностичність (визначення цілей і отриманих результатів, які можуть мати дещо віддалений прояв у формі вчинків, переконань, суджень); економічність (розвивальне середовище, підготовка педагогічних кадрів, забезпечення умов праці тощо); алгоритмізованість (вироблення циклічності, схематичності як методики у організації співпраці дітей та педагога, яка емоційно налаштовує на передбачені способи взаємодії, дає змогу дорослому прогнозувати, розподіляти завдання, керувати процесом виховного впливу); коригованість (можливість використання варіативних засобів, лабільність до умов у кризових ситуаціях, врахування особливостей індивідуального розвитку вихованців, зворотний зв'язок на певних етапах діяльності).

Система контролю та оцінювання розвитку має дещо віддалений результат, адже ті книги, театральні вистави, відеофільми, які діти опрацьовують з вихователем, діяльність, яка пов'язана зі здоровим способом життя, можуть справити враження, а згодом продовжуватися у наступні періоди зростання і стати добрими звичками, ціннісними орієнтирами, виховними традиціями. Педагог ЗДО і батьки закладають основи виховання, школа, соціальне середовище продовжують наповнювати змістом виховні стратегії розвитку особистості в умовах певної культурної спільноти, етніч-

ної групи. Ази культурних цінностей, виховних правил, моральних норм спочатку сприймаються малюком як зразок для наслідування, згодом набувають осмислення у спілкуванні за допомогою критичного мислення, старші дошкільники здатні до філософських роздумів, оцінних суджень. Тому виховні технології, що мають наступність, і стратегічні завдання у формуванні валеологічної культури, моральної свідомості, національну самовираженні активно використовуються в дошкільній освіті як первинній ланці виховання дітей.

Працівники ЗДО забезпечують *розвивальне життєве середовище*, відповідно до сучасних досягнень науки й техніки. Вводяться інноваційні педагогічні технології, які передбачають ретельне дослідження і вивчення наявного стану та всіх складових розвивального середовища; створення перспективного плану впровадження новації для удосконалення організації життєвого простору дітей. Методист забезпечує актуалізацію проблеми за допомогою проведення тематичних семінарів, конференцій, творчих клубів, фотовиставок, після яких проходить обговорення нових педагогічних новинок, систематизуються наявні матеріали, визначаються шляхи забезпечення та модифікації нового; залучення до створення розвивального середовища (ігрових майданчиків, творчих куточків тощо) батьків вихованців, представників громадськості.

Сучасні ЗДО використовують право на демократичні вибори освітньої програми, за якою буде працювати педагогічний колектив. На розширених методичних об'єднаннях (педагоги, працівники, батьки вихованців, представники громадськості) обговорюються перспективи організації освітньої діяльності на рік (три чи п'ять – довготривалі проекти) і колегіально приймається рішення та затверджуються освітні програми. Ст. 22 закону України «Про дошкільну освіту» звертає увагу на організацію освітнього процесу відповідно до Базового компонента дошкільної освіти. Програма містить перелік питань, які винесені для засвоєння здобувачами (дітьми раннього та дошкільного віку), очікувані результати (отримані компетенції); окреслено форми організації освітнього процесу;

описано систему забезпечення якості освітнього результату. У змісті освітньої програми визначено процедуру соціальної адаптації та організацію процесу здобуття вихованцями життєвої компетентності, виховання основ природодоцільного світогляду, розвиток позитивного емоційно-ціннісного ставлення до довкілля, людей праці, формування потреби в реалізації власних творчих здібностей.

Педагогічні працівники мають право на педагогічній раді обирати програми для діяльності усім закладом чи групою педагогів, якщо матеріально-технічні умови та методична підготовка дають змогу їх реалізувати. Також кожен педагог може обирати зручні для себе форми планування (графічне, текстове) з урахуванням освітніх завдань Базового компонента дошкільної освіти. Сучасні освітні програми не мають завданням прямого навчання чи набуття дітьми вмінь у соціальній взаємодії, а формують компетенції під час освітнього процесу. *Компетентність* – це комбінація знань, умінь, навичок, ціннісних ставлень для вироблення здатності долати життєві проблеми, адекватно діяти у соціальних ситуаціях, бережливому ставленні до довкілля. Компетенції у дошкільників розвиваються у взаємодії з педагогом, товаришами, здійснюється процес методом навіювання, зацікавлення новою інформацією, відкриттям потенційних можливостей дітей, заохоченням до дослідницької, творчої діяльності.

Методичні рекомендації з питань виховання мольних чеснот у дітей дошкільного віку займають особливе місце, бо від них залежить формування світогляду. Проблеми моралі займають значне місце у науковій та методичній літературі. Швидкі зміни, що відбуваються у сфері освіти (поява приватних установ дошкільної освіти, нових освітніх технологій і тощо), поширення науково-технічного процесу, який передовсім проявляється у тотальній комп'ютеризації освітнього процесу, де місце живому спілкуванню, вимагають акцентів уваги на застосуванні одного з найбільш апробованих часом засобі виховання – авторська казка, яка

залишається особливим світом дитячих відчуттів, способом пізнання моральних істин.

Саме у дитинстві закладаються основи моральності, моделі соціальної поведінки, а це неможливе без виховного, творчого, захопливого впливу казки, пригод улюблених героїв, емоційної насолоди перемоги добра над злом. Казки впливають на моральність дитини, формують її поведінку через спеціально створені виховні, поведінкові, моральні ситуації. Улюблені герої стають прикладом для наслідування, створюють умови для усвідомленого і емоційного вибору вчинку.

Психолог С. Ладивір: «У дошкільників регуляторні функції поведінки починають формуватися у середньому дошкільному віці» [14, с. 6]. Тому застосування спеціальних дитячих творів, зокрема авторських казок, покликане сприяти розвитку дитини як у пізнавальному, так і моральному напрямі. Педагоги наголошують на необхідності застосування пояснень до прочитаного, зіставленні ситуації у спостереженні в реальному житті. Діти моделюють поведінку, наслідуючи значимих дорослих (батьків, вихователів, близьких людей), користуються правилами, які їм окреслюють, у старшому дошкільному віці у них починають формуватися оцінні судження, а моральні норми набувають смислу.

Сучасна педагогіка у своєму формуванні та розвитку основних принципів, методів щодо морального виховання звертає більше уваги на єдності морального виховання і духовного. В основі змісту морального виховання лежать загальнолюдські морально-духовні цінності: добро, справедливість, чесність, віра, надія, любов, гідність, здатність до жертвності тощо. Їх ще називають абсолютними або вічними, бо вони сповідувалися за всіх часів і народів.

Результат якості виховання визначається високим рівнем моральної вихованості дитини та комплексного використання усіх методів та засобів, які спроможні до самовдосконалення, усвідомлення потреби бути вихованою, володіти вольовими такими зусиллями, як: самостійність, організованість, цілеспрямованість,

наполегливість, дисциплінованість. Цінним є поведження вихователя з дитиною, а саме: ставитися прихильно до почуттів дитини, до її ідей; виділяти час для індивідуальних бесід; розвивати словниковий запас для характеристики переживань, емоцій та почуттів; уникати символізму; використовувати повторення і розширення як спонукальний прийом.

Дошкільники люблять слухати коли їм читають твори, де описані події, близькі дитячій уяві, переживаючи які, вони мимоволі знаходять потрібну відповідь на проблемне запитання: як почати взаємини з людьми, подолати страхи, попросити вибачення, допомогти товаришеві тощо. У процесі роботи над змістом літературних творів дитина ставить запитання, намагається з'ясувати ставлення дорослого до прочитаного. Герої літературних творів стають бажаними для наслідування у поведінці.

Великий внесок у виховну систему зробив відомий педагог Василь Сухомлинський, написавши цикл творів для формування світогляду дитини: «Серце віддаю дітям», «Шлях до серця дитини», «Духовний світ школяра», «Людна – найвища цінність», «Моральні цінності сім'ї», «Людина неповторна», «На нашій совісті людина», «Як виховати справжню людину», «Моральні заповіді дитинства і юності», «Обережно: дитина!», «Щоб душа не була пустою» та ін. Написав педагог для дітей дошкільного віку збірку казок та вихованих оповідань «Казки під голубим небом», які стали перлиною педагогічної мудрості. Сучасні вихователі активно використовують численні збірки дитячих творів педагога у виховній роботі. Азбука моралі сприймається та засвоюється дитиною разом із процесом активного пізнання світу. Педагог супроводжує малюка. Педагогічний доробок В. Сухомлинського став предметом дослідження педагогів і мав реалізацію у розробці освітньої програми для дітей дошкільного віку «Використання педагогічної спадщини В. Сухомлинського у вихованні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку» [17].

Авторські твори були написані невеликими оповіданнями і мають повчальний зміст, наводять дітей на роздуми про власні

добрі вчинки. Для роздумів автор залишає читачам питання, наводить на порівняння з реальними подіями в житті, надихаючи до бажання задуматися над власною поведінкою, докласти зусиль у самовихованні.

Сучасні реалії ставлять акценти на **виховній стратегії патріотичного виховання**. Сучасний українець, громадянин нашої держави має бути свідомим свого славного минулого, примножувати здобутки держави у світовому вимірі, вміти захищати кордони країни і сміливо відстоювати її територіальну цілісність, співпрацювати зі світом на засадах партнерства і поваги до представників інших націй і культур. Філософи дають опис двох рівнів патріотичної свідомості – суспільно-психологічної (Л. Вулвуд, П. Кононенко, В. Кузь) та ідеологічної (О. Забужко, В. Шинкарук, П. Штепа). Патріотичне становлення індивіда, охоплює двоєдиний процес: на рівні психологічному формує здатність до продукування особистісних почуттів, настроїв, прагнень; на виховному у формуванні свідомості у поглядах на етнічну ідентичність, народну культуру, у виробленні поглядів і переконань у життєдіяльності.

Базовий компонент дошкільної освіти як державний стандарт, визначає ознайомлення дітей з поняттями «держава»; «народ»; «людство», з правами та обов'язками громадян України. Головна функція патріотичних почуттів полягає має функціональність у позитивному ставленні до культурної спадщини свого народу, України. Способами формування почуття патріотизму є створення атмосфери гордості за переможні сторінки історії свого народу, возвеличення успіхів українців у світовому поступі через навіювання, пряме навчання цінностей, залучення до культурної скарбниці (література, мистецтво, народний промисел).

Відомий український педагог проф. Омелян Вишневецький виділяє три рівні формування *почуття патріотизму у дітей*.

Етнічний патріотизм, ґрунтується на розумінні територіальної приналежності до свого краю, у виробленні сентиментів у любові до рідної культури, історії, традицій тощо. Етнічний патріотизм започатковується з народження як родовидова ознака певної

спільноти як народу, і має ознаки не штучно вихованих, набутих форм поведінки, суспільних взаємин, способів самовираження. Ці ознаки вдосконалюються у спостереженні за життєдіяльністю членів спільноти, якщо дитина виростає у національно свідомій і національно-орієнтованій сім'ї, навчається в українській школі. Важливим є освоєння культури рідної мови, первинне ознайомлення з переможними сторінками історії, кращими зразками літератури, мистецтва.

Територіальний патріотизм – «ґрунтується на любові до того місця на землі, до місцевості, ландшафту, клімату тощо, де людина народилася. На думку Г. Ващенко, є всі підстави вважати, що любов до рідного заснована передовсім на ранніх дитячих переживаннях, захопленнях.

Державницький патріотизм. Головною метою виховання є розвиток у наших дітях державницького світогляду і державницького почуття – того вищого патріотизму, який ґрунтується на державній ідеології й пов'язується з поняттям громадянськості. В ідеалі до етапу формування державницького патріотизму повинні вести етнічний та територіальний чинники, хоча етнічний патріотизм має тут значення вирішальне» [2, с. 118].

Виховання патріотизму як інтеграційної моральної якості особи повинно здійснюватися комплексно через розвиток і збагачення емоційної, когнітивної і мотиваційної сфер психіки дошкільника. У вихованні дошкільнят велике значення має приклад емоційного ставлення дорослих до дійсності. Від багатства проявів почуттів дорослих залежить емоційне сприйняття дітьми того або того явища дійсності.

Патріотизм є ознакою виховання і охоплює громадянські та моральні характеристики, тому має інтегральний зміст. Педагог і батьки вихованців, оточення, засоби мас-медіа ознайомлюють дітей із суспільним життям, презентують збереження народних традицій у побуті й духовному житті, народознавчі знання дитина отримує під час знайомства з побутом, мистецтвом, у трудовій діяльності своїх предків. Вихователі розширюють відомості про країну,

багатства мовної культури, досягнення відомих представників славного українського народу, віртуальні та реальні екскурсії до музеїв, народних театрів, створення інсценізацій народних казок стають практичним підґрунтям у виховному процесі.

Основними завданнями освітньої лінії «Дитина і навколишній світ» у сучасних умовах кризових явищ в українському суспільстві є напрямками патріотичного виховання: «Формування уявлень про сім'ю, родину, рід і родовід; краєзнавство; ознайомлення з явищами суспільного життя; формування знань про історію держави, державні символи; ознайомлення з традиціями і культурою свого народу; формування знань про людство» [1]. У молодшому дошкільному віці виховні впливи мають зовнішні ознаки національної ідентифікації: прослуховування державного гімну, знання символіки, виконання народних пісень, ознайомлення з усною народною творчістю тощо. Діти середнього та старшого дошкільного віку з розумінням ставляться до пізнавальної інформації, здатні до висловлювання суджень, проявляють патріотичні почуття, адже активізується інтерес дитини до подій у соціальному світі, аналізуються суспільні явища.

Важливо застосовувати послідовні відповідні віку виховні системи у виховання підростаючих патріотів нашої держави. Тому цілісна інтегрована у пізнавальній, практичній діяльності народознавча, краєзнавча, державотворча робота необхідна в сучасних умовах діяльності ЗДО. Однією з таких патріотично спрямованих є педагогічна методика виховання, яку створили науковці Інституту Українознавства в м. Київ під керівництвом проф. П. Кононенка. Йдеться про низку програм «Українотворець» для виховання від дошкільного віку до студентських років. Тому вважаємо таку виховну стратегію педагогічною технологією, що актуальна для сучасних умов розвитку нашої освіти.

Програма виховання дітей дошкільного віку «Українотворець» слугує першим етапом у формуванні патріотизму, національної свідомості у створенні міцного підґрунтя для подальшого виховання патріота, громадянина Української держави, чесного і розум-

ного державотворця, творчої особистості. Метою програми «Українотворець» для дошкільнят є: «Сприяння становленню кожної дитини як гармонійно розвиненої особистості; усвідомленню її як творця себе, своєї родини, держави, світу. Формування соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу. Виховання любові до України, шанобливого ставлення до родини, народних традицій, звичаїв, поваги до цінностей інших націй і народів, свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля» [19]. Програма реалізує Базовий компонент дошкільньої освіти в Україні. Вона структурована відповідно до його основних змістових сфер, а саме, розділ «Українці» відповідає сфері «Дитина в соціумі», розділ «Природа України» – сфері «Дитина в природному довкіллі», розділ «Я – українець, Я – українка» – сфері «Особистість дитини», розділ «Українська культура» – сфері «Дитина в світі мистецтва». Кожна зі сфер підпорядковується макросфері «Мова», яка вважається провідною у засобі впливу на світорозуміння дитини.

Освітня програма «Українотворець» потребує авторських корекцій та доповнень сучасними педагогами, проте пропонує для організації цілісної діяльності такі основоположні циклічні заходи виховного спрямування, які мають територіальне наповнення змісту певного регіону України та календарний характер, зокрема: напрями «Люби та знай свій рідний край», «Національні герої України», «Від роду до роду слався, країно», «У боях відстояли Вітчизну свою», «Про що співає рідна земля». Виховне значення виховної роботи полягає зосередженні діяльності навколо провідної ідеї патріотичного виховання: підвищення педагогічної культури педагогів, співпраця з батьками у питаннях патріотичного виховання; зміст та якісна організація виховної роботи.

У сучасних програмних та законодавчих документах **питання здоров'язберезувальних заходів** і способів організації діяльності дошкільників в умовах ЗДО мають відображення у змісті Базової програми виховання дітей дошкільного віку «Я у Світі». Із семи основних ліній розвитку дві присвячені проблемам формування здорового способу життя, а отже, валеологічній культурі.

Освітня лінія «Особистість дитини» завданнями розвитку дитини вбачає формування таких компетенцій: «Обізнаність із будовою свого тіла, гігієнічними навичками за його доглядом; належністю до певної статі; продуктами харчування; основними показниками власного здоров'я, цінністю здоров'я для людини; уміння виконувати основні рухи та гімнастичні вправи; застосовувати здобуті знання, вміння і навички щодо збереження здоров'я, не зашкоджуючи як власному, так і здоров'ю інших людей; дотримання правил безпеки життєдіяльності» [10, с. 11].

Освітня лінія «Дитина у природному довкіллі» передбачається завдання з «формування уявлень про природу планети Земля та Всесвіт, розвиток емоційно-ціннісного та відповідального екологічного ставлення до природного довкілля» [10, с. 6]. Спрямованість знань дитини у підготовці до самостійного буття та навчання має вимогу розвитку компетенцій про себе як особистість, світ природи навколо і своє місце у взаємодії. «Ціннісне ставлення дитини до природи виявляється у її природодоцільній поведінці: виважене ставлення до рослин і тварин, готовність включатись у практичну діяльність, що пов'язана з природою, дотримування правил природокористування» [9, с. 7]. Основними складовими здорового способу життя для дітей дошкільного віку є: раціональне харчування, фізична активність, збереження сталого режиму життєдіяльності, дотримання правил гігієни, отримання позитивних емоцій, задоволення пізнавальних інтересів у процесі розумового та соціального розвитку.

В останні десятиріччя значного розвитку набуває наука *валеологія* (лат. *valeo* – бути здоровим і грец. *logos* – учення, наука), яка працює над формуванням, збереженням та зміцненням здоров'я людини в духовному, психічному, фізичному і соціальному плані. Ця наука є новою, бо виникла на потребу суспільства у другій половині ХХ ст. і об'єднала досягнення медицини, фізіології, психології, гігієни, спеціальної педагогіки (олігофрено-, тифло-, сурдопедагогіки), дошкільної педагогіки, сімейної педагогіки тощо. Об'єктом науки медицина виступає людина як функціональний

організм, який дав збій і потребує «налагодження», а у валеології людина розглядається як цілісний функціональний організм зі своїми сталими показниками здоров'я чи з певними вродженими або набутими (діти з особливими потребами) вадами і має на меті розв'язання завдань для збереження того, що є сьогодні здоров'я, вироблення світоглядних орієнтирів з уможливленням використання знань та умінь профілактики захворювань й підвищення якості життя людини.

Збереження і зміцнення власного здоров'я вимагає спеціальних знань та оволодіння способами створення умов для гармонійного життя у природному доквіллі. Для дитини дошкільного віку є певні етапи сприймання норм здорового способу життя: у ранньому та молодшому дошкільному віці – через зовнішній вплив дорослих та створення режимних моментів існування набуваються звички здорового способу життя. У середньому та старшому дошкільному віці усвідомлене сприймання дає змогу залучати критичне мислення, процес наслідування поведінки дорослих набуває змісту, а діяльність дитини стає цілеспрямованою і свідомою у використанні засобів та способів здоров'язбережувальних технологій. Освітніми завданнями у дошкільному вихованні є створення педагогічних умов для пізнати себе вихованцем у цілісності біологічного світу, набути навичок гігієнічних й культурно-естетичних у зміцненні свого здоров'я, отримати знання про світ природи і усвідомити своє місце в ній.

Валеологічний світогляд дитини дошкільного віку – це усвідомлені та прийнятні на рівні розуміння дитиною знань та вироблення практичного досвіду життєдіяльності, де акцентується увага на здоровому харчуванні, використанні гігієнічних навичок та вмінь самообслуговування, шанобливому ставленні до природи й раціональному використанні її благ, активність у заняттях фізичною культурою і загартувальних процедурах. Здоровий спосіб життя передбачає організацію освітнього середовища для створення умов індивідуального активного фізичного, психо-емоційного, розумового розвитку дитини в ЗДО, а також залучення батьків вихованців

до підтримання основних правил здорового способу життя вдома як процесу гармонійності виховання.

Педагогічні технології за основу в організації діяльності з дітьми раннього та дошкільного віку беруть гру як природне середовище пізнання дійсності і себе у ній, в якій моделюється реальність, апробуються різні схеми виконання творчих завдань, знаходяться шляхи реалізації моделей соціальної поведінки. Педагоги створюють розвивальне середовище, яке формує світогляд та виховує відповідальну особистість через освоєння знань про природне довкілля, гармонійного співіснування у ній та способів збереження власного здоров'я.

Розроблено низку освітніх програм, які забезпечують валеологічне виховання дошкільників у послідовному розвитку компетенцій. Програма «Природа і рух» (Г. Беленька, О. Богініч) спрямована на формування розумового розвитку дитини, де змістовий компонент є природа і діяльність людини, програма «Юний еколог» (С. Ніколаєва) для дітей середнього та старшого дошкільного віку має на меті розширити дослідницьку діяльність вихованців, освітні програми «Ми» (Н. Кондратьєва), «Павутинка» (Ж. Васякіна-Новикова) зосереджують увагу на питаннях здоров'я дитини, регламентують рухливі ігри, загартовувальні процедури у дорученні дитини до активного способу життя. Популярними є освітні програми «Наш дім – природа» (Н. Рижова), «Екологічна Стежка» (А. Корольова), в яких проблеми екологічної спрямованості мають науково-пізнавальний характер, акцентується увага на питаннях вироблення екологічного світогляду дитини, формування компетенцій щодо взаємин людини та природи на доступному для дошкільників рівні з проведенням досліджень і цілеспрямованого спостереження. Існують також програми соціально-виховного спрямування, де питання екологічної культури та здоров'язбережувальних технологій займають провідне місце: «Веселка» (В. Ашиков, С. Ашикова), «Планета – наш дім» (І. Булавіна, М. Найдєнська), «Світ навколо нас» (Т. Попова), «Дитячий садок ХХІ ст» (Т. Потапова), «Природа і художник» (Т. Копцева) та ін. Перелічені програми основні

завдання вбачають у виробленні світогляду, де питання здорового способу життя домінують. Український педагог М. Єфименко розробив систему виховного розвитку особистості впродовж дошкільного та шкільного віку: Технологія фізичного виховання. Для дітей дошкільного віку перший розділ програми «Театр фізичного розвитку та оздоровлення» має широку презентацію у практичному використанні у сучасних ЗДО.

Програма «Екологічна стежина» у практичному використанні продуктивно реалізується у системі застосування проєктної технології. Для дослідження обираємо доступні для вивчення об'єкти природи і теми, орієнтовні на валеологічне виховання, які можна розглядати з дошкільниками впродовж року. Доречним є використання методу *короткотривалого проєкту*, який передбачає такі етапи: I) вибір теми, пов'язаний з календарними та погодними змінами в природі; під час мінібесіди педагог актуалізує проблему; II) окреслення завдань для дітей і прийняття пропозицій у видах діяльності (прогулянка, розповідь, розучування пісень, інсценізація, малюнок, збір природного матеріалу для гербарію тощо); III) розробка завдань проєкту у підтемах (осінь у природі, городі та полі, осінь як підготовка до зими, осінь як одна із пір року) є актуальна протягом двох тижнів, розміщенні матеріальних результатів на виставці досягнень вихованців, фрагменти відеоробіт надсилаємо батькам у онлайн групу; IV) підсумкове заняття у вигляді вистави, ігрова вікторина, розваги з дітьми; V) визначення наступних освітніх завдань, пов'язаних з валеологічними темами виховання.

Згідно із суспільних процесів та здобутків педагогів у галузі педагогічних технологій проблема виховання дітей з особливими потребами набула форми соціальної адаптації до умов ЗДО. Наказ МОН від 31.12.2015 № 1436 «Про затвердження Плану заходів щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому просторі» спонукав до розробки нових освітніх програм та створення умов для надання рівних прав в отриманні освіти дітям з особливими потребами. Завдяки урядовим програмам реформовано освіту в ЗДО і створено підготовку

приміщень, забезпечення кваліфікованими кадрами (помічники вихователя, спеціальні педагоги), доповнено освітні програми змістом діяльності з інклюзивної освіти. *Інклюзивна освіта* – це система послуг, які надає освіта (в тому числі ЗДО) і забезпечує основне Конституційне право кожного громадянина на отримання освіти за місцем проживання, а державні органи зобов'язує створити умови для забезпечення їх у загальноосвітніх закладах.

Програма розвитку дітей дошкільного віку «Віконечко» (для дітей із затримкою психічного розвитку) (2018) поділена на частини, в яких описано освітні завдання для дітей молодшого, середнього, старшого та передшкільного віку (більшість малюків із затримкою психічного розвитку мають відтермінування на рік у вступі до школи). Означена програма набула актуальності в новому читанні відповідно до рекомендацій введення інклюзивної освіти в ЗДО, проте як варіативність в організації освіти дітям із затримкою психічного розвитку (ЗПР) працюють спеціальні освітні заклади з вузькими спеціалістами, які мають медико-психолого-педагогічну підготовку. Програма «Віконечко» може також реалізовуватися паралельно з основною програмою в ЗДО у роботі компенсаторної групи, а також в інклюзивно-ресурсних центрах.

Особливість програми: створена для надання послуг в отриманні освіти в межах державної програми для «дітей із затримкою психічного розвитку, що зумовлені специфікою структури дефекту, яка характерна для зазначеної аномалії розвитку – зниження інтелекту, недостатність пізнавальних процесів, незрілість емоційно-вольової сфери» [14, с. 6]. Важливо, що у дітей із ЗПР при умові раннього корекційного впливу можливе суттєве поліпшення інтелектуального, соціального, комунікативного розвитку. Програма розрахована на організацію як групових, колективних та індивідуальних вправ стосовно ступеня та якості ЗПР дитини.

Програмою виконується завдання у застосуванні індивідуального підходу в комплектуванні груп (менша кількість дітей), постійною співпрацею психолога, логопеда, лікаря, корекційного педагога у веденні спостереження за кожною дитиною та поетапного

аналізу змін. В організації виховних заходів оптимальне узгодження змісту, способів взаємодії, форм організації дитячої пізнавальної діяльності, довільність участі у заходах, поступовий перехід від індивідуальних до парних та групових форм дитячої діяльності з метою набуття навичок соціальних взаємин. До кожного розділу, присвяченого віковим можливостям, визначено рекомендовані у формуванні дитячих компетенції, які містять навчально-виховні завдання, поради батькам, зміст педагогічної роботи.

Завдання і питання для самопідготовки:

1. Назвіть основні пріоритети діяльності відповідно до закону України «Про дошкільну освіту» (2020). Які актуальні проблеми розвитку суспільства знайшли відображення у оновленій редакції Закону України «Про дошкільну освіту» у 2022 р.?

2. Визначте завдання патріотичного виховання як стратегії громадянського розвитку особистості.

3. Чому в технології виховання напрям патріотизму відіграє важливу роль? Наведіть аргументи важливості формування національної ідентичності особистості з дошкільного віку.

4. Які завдання виконує варіативний компонент освітньої програми «Я у Світі»?

5. Охарактеризуйте освітні завдання програми «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку з позиції реалізації валеологічної стратегії розвитку особистості.

6. За програмою «Українське дошкілля» розробіть цикл занять з морального виховання. Використайте твори дитячих письменників, народну творчість, традиції.

7. Які парціальні програми для дітей дошкільного віку знаєте? Проаналізуйте наступність виховної стратегії як педагогічної системи впливу на дитину впродовж освіти, починаючи з дошкільного періоду.

8. Дайте визначення понять: «інклюзивна освіта», «інклюзивно-ресурсний центр», «діти з особливими освітніми потребами», «компенсаторні групи в ЗДО».

9. Визначте актуальність інклюзивної освіти в ЗДО? Чим відрізняється діяльність інклюзивно-ресурсного центру від діяльності педагога з дітьми з особливими потребами в групах ЗДО?

Творчі завдання:

1. Поясніть актуальність проблеми «булінгу» в діяльності сучасного вихователя. Складіть і проведіть бесіду з батьками вихованців на тему: «Протидія булінгу у взаєминах дітей та дорослих».

2. Проаналізуйте зміст програми «Стежинки у Всесвіт» (К. Крутій). Порекомендуйте для домашнього перегляду мультфільм з виховним змістом. Поставте до нього проблемні запитання. Створіть картотеку виховних мультфільмів для батьків вихованців з коротким описом змісту.

3. Ознайомившись зі змістом програми «Театр фізичного розвитку та оздоровлення дітей» М. Єфименка, розучіть та проведіть музичну вправу (руханку) для дітей.

4. Опрацюйте рекомендації для батьків у патріотичному вихованні дошкільників і висловіть власні судження щодо методів організації роботи педагогів та батьків. Складіть виховний захід (сценарій).

Рекомендації для батьків та педагогів

1) Розповідайте дитині більше про красу своєї Батьківщини, родючість ґрунтів, чарівність степів та велич Карпатських гір. Це допоможе візуально розвинути любов до природної краси нашої землі.

2) Розповідайте дітям легенди про давніх козаків та князів Київської Русі, їхні славетні подвиги та перемоги, прославляйте звитягу та сміливість хоробрих українців, про яких знають у всьому світі. Змалечку прищеплюйте дітям цікавість до історії та культури нашого народу. Тоді дитина розумітиме, що вона представник славної сильної нації.

3) Намагайтесь виховувати полікультурність у більш зрілому віці, коли дитина вже усвідомила рідну мову, пізнала традиції та

історію свого народу. У вивчення іноземних мов не ведіть пропаганди культурних цінностей іншого народу, вивищуючи їх перед культурними та громадянськими здобутками власного народу.

4) Розмовляйте літературною українською мовою, показуйте, яка наша мова милозвучна та красива. Слухайте українську музику, підтримуйте наш кінематограф. Будьте прикладом для своїх дітей, покажіть, що культури творить весь народ через визнання та популяризацію.

5) Привчайте з раннього віку любити Україну, не закриваючи очі на проблеми в економіці, політиці, правознавстві, освіті, медицині... Дайте зрозуміти дитині, що наша держава гідна значно більшого, ніж має зараз. Якщо діти ростимуть з любов'ю у серці до рідної землі, вони зможуть зробити Україну кращою, гідною слави героїчних предків. Адже діти – це майбутнє нашого народу, нашої землі, нашої культури. Будьмо толерантні та патріотичні у вихованні кращих рис українця – будівничості, працьовитості, гідності, відповідальності, ліричності, гостинності, щедрості тощо.

5. Напишіть есе на тему «Патріотичне виховання сучасних українців», використавши тезу Н. Міщенка, вже «...з перших днів свого життя діти вбирають той національний і соціальний дух, який формує в них типові особистісні риси і якості, властиві своєму, а не іншому народові».

Тема 7. Технології розумового розвитку

План

1. Психологічні та фізіологічні умови розвитку мовлення дошкільників.
2. Технологія використання схем-моделей у розвитку мовлення дошкільників (Н. Гавриш, Т. Ткаченко, К. Крутій). Методика «Мовленнєве зростання дошкільника» Т. Піроженко. Методика «Виховання казкою» Л. Фесюкової.
3. Логічне мислення і філософії формування світогляду дитини. Схеми-моделі К. Крутій у серіації та класифікації понять і предметів. Методика Ж.-О. Декролі у практиці логічних завдань та схем для дошкільників.
4. Принципи використання конструктивних ігор в інтелектуальному та соціальному розвитку дошкільника. Технологія Lego-конструювання (Т. Пеккер).
5. Творчі завдання у формуванні критичного мислення дошкільнят. Використання STEM- та SNREAM-технологій у інтерактивній освіті дошкільників.

Основна література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (12.01.2021) https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvityi.pdf
2. Богуш А. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років : монографія. Київ : Слово, 2004. 376 с.
3. Богуш А.М., Гавриш Н.В., Саприкіна О.В. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку : підручник. Київ : Слово, 2009. 409 с.
4. Гавриш Н. Художнє слово і дитяче мовлення : навч.-метод. посіб. Київ : Ред. загальнопед. газ., 2005. 128 с.
5. Дудник Н., Карпенко О., Свйонтик О. Сучасні технології дошкільного виховання : навч. посіб. Київ : В-во «Слово», 2023. 280 с.

6. Дуткевич Т.В. Психологія творчості : навч. посіб. для студентів ВНЗ психолого-педагогічних спеціальностей. Кам'янець-Подільський : Вид. М.І. Мошак, 2003. 134 с.

7. Закон України Про дошкільну (оновлений 12.10.21) освіту http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ЛЮ6190А.html

8. Крутій К., Стеценко І. STREAM-освіта: розвиваємо критичне мислення дошкільнят. *Дошкільне виховання*. 2020. № 3. С. 3–8.

9. Литвиненко І.С. Формування пізнавальної активності як засіб розвитку індивідуальності дошкільників. Одеса, 2002. 108 с.

10. Логвинчук С.Л. Дидактичні ігри, вправи, творчі завдання: розвиток мовленнєвої компетентності дошкільників : методичний посібник. Харків : Основа, 2013. 191 с.

11. Програма розвитку конструктивних здібностей дітей дошкільного віку «ЛЕГО-конструювання» / Пеккер Т.В., Голота Н.М., Терещенко О.П., Резніченко І.Ю. Київ, 2010.

12. Програма розвитку дитини від 2 до 6 років та методичні рекомендації «Безмежний світ гри з LEGO» / Рома О.Ю., Близнюк В.Ю., Борук О.П. the LEGO® Foundation, 2016. 140 с.

13. Старченко В.А. Формування логіко-математичної компетентності у старших дошкільників : навчально-методичний посібник до Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі». Київ : Світич, 2009. 80 с.

14. Сучасне заняття в дошкільному закладі : навчально-методичний посібник / за ред. Н.В. Гавриш. Луганськ : Альма-матер, 2007. 496 с.

Додаткова література:

15. Бондар В.І. Психолого-педагогічні основи розвитку дітей в системі М. Мотессорі : навч. посіб. Полтава : РВВ ПДАА, 2009. 252 с.

16. Дичківська І., Поніманська Т. Марія Монтессорі: теорія і технологія : зб. пр. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2006. 213 с.

17. Калмикова Л.О. Формування у дітей старшого дошкільного віку мовленнєвої діяльності: діагностико-розвивальний комплекс. Київ : Вид. дім «Слово», 2014. 384 с.

18. Крутій К., Лопатинська Н., Маковецька М. Вчимося мови та розмови : навч. посіб. Запоріжжя, 1999. 148 с.

19. Паласевич І.Л., Федорович А.В. Формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців дошкільної освіти у педагогічних ВНЗ. *Формування цінностей особистості: теорія і практика* : монографія. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2017. С. 293–244.

20. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. для студ. Київ : Академвидав, 2006. 456 с.

21. Чепіль М., Дудник Н. Педагогіка Марії Монтесорі : навч. посіб. Київ : Видавничий дім «Слово», 2017. 248 с.

ТЕЗИ

Компетентність має характеристики вікового процесу розвитку дошкільника, виокремлює базисні ознаки у діагностиці знань, умінь та їх способів використання у життєдіяльності. Бувають компетенції мовленнєві, логіко-математичні, соціальні, ігрові та ін. І. Паласевич, А. Федорович зазначають, що «погляди науковців є суголосні в тому, що компетенція як сукупність якостей особистості є вужчим поняттям порівняно з компетентністю, що є результатом набуття компетенцій і передбачає особистісну характеристику, ставлення до предмета діяльності» [19, с. 297] Отже, поняття «компетентність» окреслює інтегровану особистісну якість, а «компетенція» відображає діяльнісну складову оволодіння знаннями та демонстрацію умінь у практичному застосуванні.

Базовий компонент у визначенні мовленнєвого розвитку знань, умінь, навичок дитини старшого дошкільного віку має певні ознаки вияву мовленнєвих компетенцій. А. Богуш зазначає: «Вона виявляється у загальній культурі мовленнєвого спілкування, що є

кінцевою метою всієї роботи з розвитку мовлення в дошкільному закладі» [2, с. 5] Показником *мовленнєвої компетентності* виступає «спроможність дитини будувати мовне спілкування з іншими людьми з огляду на інтуїтивно або свідомо історично сформовані мовні канони фонетики, лексики, етично цінні зразки поведінки, семантики, граматики, а в немовних формах – загальнолюдські способи виразної поведінки» [17, с. 58].

Мовленнєвий розвиток дошкільника – складний процес, який передбачає як мимовільне засвоєння мовних конструкцій, так і довільну розумову діяльність у сформованих вербальних засобах, що визначаються мірою сформованості знань, умінь та навичок дитини і виявляються у міжособистісній взаємодії. Для створення оптимальних умов для мовленнєвого розвитку дошкільника, педагоги мають володіти широким лексичним запасом літературної мови, творчо його застосовувати, емоційно забарвлювати, а також проводити спеціальні заняття із розвитку мовлення.

Проблема розвитку мовлення дитини завжди займала чільне місце у становленні процесу надання дошкільної освіти в умовах ЗДО. Провідною лінією у розвитку дошкільної освіти є лінгводидактика – наука виховання мовної культури особистості. Вона вивчає та вдосконалює процес організації розвитку мовлення дитини дошкільного і раннього віку для активізації її мислення, бажання висловлюватися, будувати речення, добирати слова (частини мови), формувати словотвори тощо. Для дитини дошкільного віку важливим є формування *мовленнєво-пізнавальної активності* як «дієвого ставлення до сприймання і перетворення світу, яка виявляється через запитання, висловлювання, відображення у мовленні власних дій, думок, уявлень» [4, с. 2].

Важливим моментом розвитку мислення дитини та мовлення є вміння самостійно висловлюватися, розвивати думку, формулювати висновки тощо. Розвиток *мовлення у діяльності* А. Богуш розглядає як один із важливих способів розвитку дитячого мислення для підготовки дитини до школи. Автор подає мовлення як формування компетенції дитини в інтеграції знань людства як

показник особистісного зростання в інтелектуальному процесі. Т. Дуткевич наголошує на тому, що для результативного розвитку мовлення дитини необхідно розвивати мовлення від ситуативного до контекстного, діалогового: «Ситуативне мовлення цілком зрозуміле лише у зв'язку із ситуацією. Контекстне передбачає опору кожного наступного висловлення на попереднє. У розвитку спілкування дошкільника із дорослими та з ровесниками ситуативно-ділове спілкування спонукає до узгодження дій дітей у процесі обговорення, пояснення один одному своїх бажань, прагнень» [6, с. 184]. Допомагають розвивати мовлення літературні твори, які дітям читають батьки та педагоги. Казки, вірші, оповідання, енциклопедичні тексти, розповіді, загадки, повчання та інші літературні твори для дітей дошкільного віку, які зараз широко представлені численними виданнями і мають ілюстративне доповнення користуються великою популярністю у дошкільників.

Отже, *мовленнєва компетенція* – це оволодіння способами практичного користування мовою (висловлювати свої думки, бажання, наміри, прохання тощо), використовувати прямі засоби (мовні), невербальні засоби комунікації (міміка, жести, рухи), інтонаційні; виявляти самостійність мислення та застосовувати творчість у висловлюваннях. Це полікомпонентне надбання, що формує такі знання, вміння у таких комунікативних проявах: «Лексичні (наявність певного запасу слів у межах вікового періоду, їх доречне застосування, вживання засобів мовної виразності: приказки, прислів'я, фразеологізми, епітети, порівняння); фонетичні (правильна звуковимова, розвинений фонематичний слух, володіння інтонаційними засобами виразності); граматичні (практичне вживання відповідних граматичних форм рідної мови: рід, число, відмінки, час тощо); діалогологічні (розуміння зв'язного тексту, вміння відповідати та звертатися із запитаннями, вести діалог, складати різні види розповідей, переказувати); застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування» [10, с. 13].

Мовлення дитини формується у процесі спілкування, слухання літературних текстів, а також на спеціальних мовних заняттях. Відбувається процес розвитку під час різних *видів діяльності* (гра, діалог, розповідь, репліки). На заняттях з мовленнєвого розвитку дошкільники не тільки засвоюють матеріал про навколишній світ, а й вправляються (збагачують лексику, осмислюють зміст понять) у мовленнєвій діяльності. Під час роботи з дітьми педагог передає мовні конструкції для засвоєння норм рідної мови (фонетичні, лексичні, граматичні). Вихователеві необхідно звертати увагу на практичне засвоєння навичок у логічній конструкції побудови мовних фраз. На заняттях у формуванні мовленнєвого спілкування педагог за програмою («Я у Світі») має вести двічі на тиждень заняття у підгрупах дітей (8–10 осіб), бо тільки в невеликих групах можна організувати мовленнєву активність дітей.

Педагог проводить мовні вправи під час спеціальних занять із розвитку мовлення і в процесі взаємодії упродовж дня (на прогулянці, на логіко-математичних заняттях, в образотворчій діяльності). У саморозвитку вихователь повинен вправлятися у літературному мовленні, вміти конструювати розвивальні завдання під час діяльності дошкільників, які формують компетенції з мовлення, бо краса рідної мови має бути як засобом розвитку, так і метою національного виховання. У методичній роботі необхідно використовувати вправи, які долають несміливість. Мовознавець А. Богуш рекомендує такі:

- «повернутись обличчям, висловити речення з особистим звертанням, виявити готовність слухати співрозмовника;
- запросити до спільної діяльності, попередньо запитавши про власні наміри, бажання, стан
- застосовувати експресивні методи: сісти поруч, запропонувати свою руку у грі чи на прогулянці, жестом запросити сісти поряд;
- обирати несміливу дитину на роль помічника ведучого, подякувати за допомогу, згодом дати вести гру, якщо правила вже зрозумілі;

– тримати несміливу дитину в полі зору і бути готовим заговорити або відповісти на виявлену ініціативу» [3, с. 43].

Емоційному забарвленню та пробудженню інтересу до мовленнєвої діяльності сприяють улюблені персонажі з мультиплікаційних чи художніх дитячих фільмів. Дорослому належить бути в курсі таких переглядів, спонукати дитину до висловлювання думки про дії героя, давати змогу перевтілюватися у таких персонажів, активізуючи до мовних реплік, пісень, висловів щоб дитина на основі власного вибору (мотиву) моделювала зв'язне мовлення, а також формувала поведінкові навички.

Ігровий елемент у мовних іграх є важливим для створення позитивної емоційної атмосфери. Так, вправа під назвою «Показуха», в яку люблять грати сучасні діти, передбачає опис персонажа мультфільму чи казки, якого треба вгадати, опосередкованими словами. Ще розвивальна вправа: назвати епізод, у якому герой був сміливим (смішним, впертим, злим, хитрим тощо). Такі завдання, які переносять дітей у світ уяви, позитивних емоцій, сприяють мимовільному бажанню передавати враження, підтримувати діалог, висловлюватися. Часто повторюваним і різноплановим у широко відомих казках народних і авторських є Вовк.

Можна запропонувати таку гру. Етапи: I. Актуалізація знань. Пригадати короткий зміст казки; охарактеризувати характер Вовка, показати за допомогою міміки, відтворити характерні репліки героя. II. Робота над презентацією. Діти грають парами або малими групами, відтворюють героїв мімічно на початку гри, а потім описують словесно (відтворюють яскраві сюжетні репліки). Такий прийом спонукає дошкільнят спочатку увійти в гру, не прислухаючись до слів, а відчувати їх в емоційних проявах персонажів. III. Робота над помилками чи аналіз вдалих висловлювань (рефлексія). Беруть участь усі почергово. Відповіді не критикуються. Приймаються за підтримки команди і вихователя. Розширені варіанти відповідей (емоційні та словесні) заохочуються через навідні питання і моделювання емоційних зображень, які є на картинках. У дівчаток уважніше спостереження за емоціями, тому

варіативні і точніші мимічні моделі, а у мовленні більше прикметників. У хлопчиків є більш детальний опис сюжетної лінії, характерні риси діяльності персонажа фіксуються через дієслова, прислівники.

Доцільно використати в напрямі формування компетенції ситуативного та контекстного мовлення такі дидактичні вправи, які зацікавлюють дітей темою, пізнавальний інтерес та емоційно позитивний клімат розширюють мовленнєве середовище, а форма тематичної бесіди розвиває словниковий запас, сприяє мовленнєвій активності, поповнює знання з теми обговорення, додає сміливості у роздумах та логічній побудові висловів.

Сучасні діти мають змогу користуватися *вімельбухами* – «мерехтлива книжка», призначення якої – активізувати розвиток уяви та мовлення дитини за допомогою опису деталізованих яскравих малюнків. Ці книги появилися досить недавно, але уже набули попиту. Їх винайшли німецькі дослідники, зокрема дитячий художник Алі Мітгуч у 1960-х рр., а також сучасна художниця Сюзанна Ротраут Бернер, яка вклала відомі серії книг за темами пір року, побутових та культурних локацій перебування дитини в суспільному житті (кухня, кабінет лікаря, аеропорт, супермаркет, аптека, цирк тощо).

Методичні прийоми. Основною метою занять з розвитку мовлення є активізація до процесу мовлення кожного вихованця. Педагогу важливо створювати такі умови, які стимулюватимуть максимальну мовленнєву активність дошкільників. К. Крутій, Н. Лопатинська у методичних рекомендаціях зазначають: «Уміння педагога викликати у дітей інтерес до теми заняття та розумно співвідносити власну мовленнєву активність і мовленнєву активність дітей – неприпустимо, щоб дорослий говорив більшу частину заняття. Проведення занять підгрупами до 10–12 осіб. Правильне розташування дітей. Забезпечення оптимальної інтенсивності мовленнєвого навантаження дітей – надто прості завдання знижують інтерес дітей, послаблюють готовність до подолання труднощів. Здійснення індивідуально-диференційованого підходу – уміння

педагога бачити в колективі кожну конкретну дитину і враховувати її індивідуальні особливості, пристосовуватися до них. Уміння педагога бачити особисті досягнення дитини, а не порівнювати її з іншими дітьми» [18, с. 45].

До реалізації поставлених освітніх завдань вихователеві треба ретельно готуватися, добираючи теми з урахуванням досвіду дітей та кола їхніх інтересів. Наприклад, навчаючи дітей словесно описувати зображення на картині, вихователь може обрати картину чи подію, яка є цікавою дітям і містить актуальний для їхньої життєдіяльності сюжет: герої улюбленого мультфільму здійснюють діяльність (Білосніжка прибирає у хатинці гномів, Попелюшка шие одяг зведеним сестрам для балу, Герда з Каєм вирощують троянди, хлопчик Лінкольн Лауд організовує життя у багатодітній сім'ї тощо). *Питання загальні:* хто бачив такі мультфільми? Виберіть картинки зі знайомими героями. Назвемо героїв фільму. *Питання індивідуальні:* хто має бажання розповісти, що зображено на сюжетній картинці? Що не потрапило до зображення, а ти б домалював? Якими барвами доповнимо зображення? *Виховні запитання:* що об'єднує всі зображення? Що є оригінальним? Чому важливо бути корисним людям? З ким ви працюєте? Що разом робите по господарству? *Мовознавче завдання:* добери слова, схожі за значенням (робота, праця, допомога, труд; добрий, щирий, шляхетний, привітний, відданий; друг, товариш, побратим, подруга, однодумець). *Фонематична вправа:* назви слова, в яких є звук «Й», які слова починаються з нього, закінчуються? Які особливості написання? На яку букву схожа «Й»? На який звук схожа? *Проблемні запитання:* хто з героїв мультфільмів вам подобається? Чому? Якими словами можете описати свого героя? Чи допомагаєте рідним у побуті? Які справи можете виконувати самостійно? Як розумієте значення слів: «працьовитий», «доброзичливий»? Хто такий ледар?

Сучасний вихователь працює над оволодінням інноваційних методик, використовує творче мислення, метод проблемності, задачності. Також важливо забезпечити психологічну підтримку

дітям, оцінювати зусилля та особистий поступ у розвитку кожного вихованця. Коли діти висловлюються, не поспішати доповнювати, не перебивати того, хто говорить. Темп заняття повинен бути динамічним, проте вихователь повинен слідкувати за допомогою контакту очей за усіма вихованцями, хто хоче висловитися. Позитивна емоційна атмосфера також підтримує продуктивну словесну діяльність.

Технологія Т.О. Піроженко «Мовленнєве зростання дошкільника».

Мета технології: розвиток комунікативних задатків дітей дошкільного віку в умовах ЗДО. Застосовуються методи групової та індивідуальної роботи. Мовленнєве становлення дошкільника формується позицій комунікативного (вербального підходу, невербальних засобів як додаткових). «Міжособистісна взаємодія – основа взаєморозуміння. Неможливо зрозуміти іншу людину поза особистісних контактів з нею» (Т. Піроженко). Діагностика мовленнєвих компетенцій дошкільників, спонукання до мовлення за допомогою внутрішньої мотивації (зацікавлення, необхідність включення в діалог). Комунікативний підхід означеної технології має на меті не лише засвоїти суспільний досвід (мову), але й у грі, взаємодії, життєдіяльності використовувати знання та вміння, проявляти ініціативу у спілкуванні. Організаційний підхід: комплексний (діагностика, навчання, посилене формування вмінь, задоволення потреб комунікації, розвиток інтересів, творче самовираження). Координати соціальної взаємодії: «людина – людина», «людина – оточуючий світ».

Методика Т. Ткаченко «Використання схем-моделей для навчання дітей описовим розповідям».

Мета: мовленнєвий розвиток дітей старшого дошкільного віку, формування вмінь вести послідовний змістовий опис предмета чи об'єкта. Засоби: набір знайомих із життєвих ситуацій картинок із зображенням подій певної пори року, де змінними є події, якісні ознаки того самого об'єкта. Картинки величиною 45 x 30 см., у наборі шість сюжетів. Педагог на вибір пропонує розмістити

послідовно картинки і за логічною розповіддю їх презентувати. Навички: побудови розповіді, увага до основних та другорядних об'єктів, динаміки змін, доповнення власних вражень чи переживань. Схеми-моделі можуть містити поступальність у розвитку подій за сюжетом. Оповідач спочатку досліджує зображення, вибудовує схему для розповіді, враховуючи завдання для логічної послідовності подій за кольором, формою, величиною, дією, властивостями основного об'єкта. Використання схем-моделей дає змогу розвинути зв'язне мовлення, вчитися порівнювати, аналізувати, збагачує словниковий запас, наводить аналогію з власним досвідом тощо.

У Базовому компоненті дошкільної освіти *«логіко-математична компетентність»* визначається як уміння здійснювати класифікацію геометричних фігур, предметів, множин; серіацію за величиною, масою, об'ємом, розташуванням у просторі й часі; обчислення та вимірювання кількості, довжини, висоти, ширини, об'єму, маси, часу» [1]. М. Монтессорі: «Математичне навчання дитини – це єдиний процес розуміння природи і людської культури. А розвиток і удосконалення математичного мислення – це розвиток і удосконалення людини загалом. Педагогиня розглядала предмет математики не як суму деяких спеціальних знань, а як позицію людини, як особливий спосіб оволодіння світом за допомогою його пізнання, діяльності і емоційної участі у ньому» [21, с. 44]. В. Старченко пише: «Стійкість і дієвість математичних умінь дошкільнят залежать від синтезу різного змісту в цілісній математичній дії. Вона пропонує загальні математичні операції та дії з числом поєднати з логічними операціями, замінити просте відношення предметна дія-операція з числом на складнішу структуру: предметні дії чи ситуації; загальні математичні поняття (множина, рівність, ціле – частина); логічні операції; дії з числом» [13, с. 28]. Автор наголошує на тому, що, крім числових операцій, зміст початкового етапу навчання математики має включати узагальнені способи розв'язування навчальних задач, формування яких базується на засвоєнні дітьми логіко-математичних понять.

У розвитку дитини з раннього віку сенсорне виховання займає провідну роль як основу світовідчуття та світосприймання і будується на формуванні узагальнених способів обстеження і прийняття особливих якостей предметів, формування узагальнених і систематизованих знань (уявлень) про ці якості шляхом зіставлення їх із загальноприйнятими сенсорними еталонами. Сенсорні еталони – «це уявлення про чуттєво сприймані властивості предметів, які склалися в ході історичного розвитку людства. Ці уявлення характеризуються узагальненістю, оскільки в них закріплені найбільш істотні якості» [21, с. 26]. *Сенсорний розвиток* дитини – це вдосконалення знань про світ за допомогою органів відчуттів: «Чуттєве пізнання займає основне місце у розвитку дошкільника, це сприятливий період для формування та вдосконалення діяльності органів чуття, накопичення індивідуального досвіду, відкриття талантів дитини» [20, с. 254]. У процесі пізнання навколишньої дійсності, участі у різних видах діяльності збагачується емоційне життя дитини, відбуваються зміни у сфері моральних почуттів, які поглиблюються і чіткіше проявляються. Процеси мислення набувають особистісного розуміння та потреби об'єктивного сприймання навколишніми.

Даючи визначення поняття «*мислення*», науковці визначають його як «процес опосередкованого і узагальненого пізнання людиною предметів і явищ об'єктивної дійсності в їх істотних властивостях, зв'язках і відношеннях» [20, с. 196]. Мислення формується від наочно-дійового до наочно-образного, до наочно-схематичного, до логічного. В період дошкільного дитинства процеси сприймання та засвоєння знань про навколишній світ відбуваються як розумовий розвиток: самостійне узагальнення, виокремлення, здійснювати порівняння, зіставлення, пошукову діяльність, розвивається світогляд, понятійний апарат, бажання проявляти ініціативу.

Розумовий розвиток найефективніше формується паралельно з фізичним, коли вдосконалюється опорно-руховий апарат, регулюється поведінка, свідомість набуває логічності. В. Боднар зазначає, що у «шестирічному віці дошкільники застосовують

ситуативно-ділову форму спілкування з однолітками. Взаємодія з ними на цьому етапі життя є особливо актуальною, що зумовлено підвищенням ролі у їхньому житті сюжетно-рольової гри та інших видів колективної діяльності. Дошкільники намагаються налагодити ділове співробітництво, узгодити свої дії задля досягнення мети, що породжує потребу у спілкуванні» [15, с. 25].

Мислення дитини молодшого дошкільного віку є наочно-дієвим: у процесі виконання тих чи тих дій, коли пояснення супроводжуються наочним еталоном. У середньому дошкільному віці починає діяти наочно-образне мислення, яке допомагає виконати завдання подумки, без участі практичних дій, а завдяки оперуванню уже отриманих еталонів, що залишилися в уяві як образи. Таке мислення є вже логічним, оскільки людина оперує наявними у своїй пам'яті образами предметів і явищ. Доволі інтенсивно розвивається і пам'ять, що дає змогу утворювати мисленнєві операції у здійсненні логічних дій та побудові образів та сталих конструкцій для подальшого якісного мислення. У старшому дошкільному віці діти навчаються аналізувати, виділяючи істотні ознаки предметів та явищ, за якими їх можна віднести до певної категорії або групи. Такі ознаки чи еталони діти отримують під час роботи з дидактичним матеріалом, який має на меті презентувати знання людства у певних схемах, групах за особливими ознаками. На початковому етапі розвитку мислення діти виокремлюють (синтезують) поняття, здійснюючи логічні пояснення. Наприклад: «Вовк – це звір, який живе у лісі», «Стіл, крісло – це меблі», «М'яч – це засіб для гри », «Виделка – це посуд». Для дошкільників старшого віку характерне намагання пояснити власними судженнями зміст тих понять, які часто зустрічаються, але не пояснюються дорослим. Тоді він знову опускається на рівень безладного перелічування їхніх зовнішніх ознак, так званого *синкретичного* мислення, коли власні емоції та враження синтезуються у логічну схему опису та пояснень і базуються на суб'єктивному сприйманні. Ж. Піаже: «Синкретизм – це якість мислення, властива дитині-дошкільнику. Вона характеризує доаналітичний ступінь мислення. Дитина мислить схемами,

злитими, нерозчленованими ситуаціями відповідно до того образу, який в неї зберігся на підставі сприймання, без його розчленування, без послідовного аналізу, способом довільного з'єднання найбільш помітних частин» [9, с. 19].

За умови збереження суб'єктивних способів світосприймання (синкретизму) дитиною важливим засобом освіти є методика педагогічної культури вихователя, який покликаний відповідально ставитися до передачі знань людства дитині на початкових етапах пізнання світу. Наприклад, на запитання: «Що таке шлагбаум?» йде очікувана відповідь: «Шлагбаум – це велика перешкода на шляху автомобіля, смугаста дерев'яна палиця». Таке мислення є логічним, але має суб'єктивний характер і потребує педагогічної корекції для подальшого розвитку у формуванні об'єктивності. Педагог розширює і уточнює знання дітей через проблемні запитання: «Де можемо побачити? Що там знаходиться? Як працює? Коли відкривається?». Тому розширення знань на основі спостережень, особистого досвіду сприяє також розвитку мовлення, логічного мислення. Своєрідним є і сам спосіб узагальнення різного змісту, який використовує дошкільник. Згідно з дослідженнями І. Литвиненко, дитина часто орієнтується на найрізноманітніші ознаки, використовуючи ті чи ті як основу для об'єднання предметів у групи, категорії. «В одному випадку дошкільник об'єднує предмети загальним словом (тобто без усякого абстрагування й узагальнення окремих ознак предмета), наприклад: береза, дуб, ялина – усе це «парк», «ліс»; в іншому випадку об'єднує об'єкти за тими суб'єктивними переживаннями, які вони в ньому спричиняють: пожежа, повінь, хвороба – усе це «погані справи». І тут же дитина об'єктивно правильно узагальнює більш знайомі предмети: чашка, блюдце, склянка, цукерниця – усе це «чайний посуд» [9, с. 85].

Програма «ЛЕГО-конструювання» (автор Т. Пеккер) створена для розвитку логіко-математичного, конструктивного, комунікативного мислення дітей дошкільного віку. Засобом розвитку є конструктор ЛЕГО, який набув популярності у середині ХХ ст. і

став основою для розробки методики роботи з дітьми дошкільного віку. Диференціація за формою, кольором, можливість самостійної конструкційної діяльності, комбінаторність у розвивальних вправах стала передумовою структурування занять, ліній розвитку у роботі педагогів ЗДО. Гру як спосіб діяльності дітей, можливість втілювати задумане, виправляти невдачі, моделювати уявні образи допомагає реалізовувати ЛЕГО.

У червні 2010 р. між Міністерством освіти і науки України та компанією LEGO Foundation було підписано Меморандум, згідно з яким почала діяти благодійна програма «Навчання через дію» у межах проєкту «Сприяння освіти» (керівник О. Рома). Головним завданням програми «Навчання через дію» є застосування інноваційних методів розумового розвитку у систему освіти, починаючи з дошкільного віку.

LEGO-технологія на основі ігрових процесів доповнює знання, розвиває комунікацію, сприяє самостійній діяльності, вияву творчості, експериментуванню. Ігри для дітей за системою LEGO мають широку палітру комбінаторності в елементах: від брусочків до архітектурних конструкцій, від транспорту до тварин і рослин, від природного ландшафту до людей різного віку і професій. Гра слугує способом дослідження і орієнтації дитини в реальному світі, створює умови для інтелектуального, соціального, культурологічного, сенсорного, конструкційного розвитку. Мислення «на кінчиках пальців» захоплює можливістю самостійно моделювати, презентувати витвори, залучати до сюжетної гри інших учасників, виражати бажання і прагнення, фантазувати. Технологія містить блоки розвивальних вправ, які удосконалюють психічні функції (пам'ять, увага, мислення, уява), сенсорні вміння (дотик, форма, колір, величина), фізичні здібності (симетричність роботи дрібної і великої моторики рук, окомір, координація рухів). У виховних напрямках ЛЕГО-технологія сприяє індивідуальному розвитку дитини, формує вміння співпрацювати, сміливо висловлювати власні думки, чути товаришів тощо.

В умовах діяльності сучасних ЗДО інновації відображені у таких програмах: «ЛЕГО-конструювання» (автор Т.В. Пеккер), програма розвитку дітей від 2 до 6 років та методичні рекомендації «Безмежний світ гри з LEGO» (під керівництвом О.Ю. Рома), програма «Лего-майстер» (автор Є.С. Коробейникова), програмою «Лего-конструювання» (автор О.Н. Єлфімова), «Строим с LEGO», програма «Формування сенсорно-пізнавальної компетентності дітей дошкільного віку засобами LEGO-конструювання» (вихователь Р.В. Меренкова) та ін.

У педагогічному процесі застосування технологічного підходу в роботі з дошкільниками у напрямі розумового розвитку необхідно враховувати їхні психологічні, фізіологічні можливості. Як результат, у старшому дошкільному віці з'являється здатність до утворення нових мисленнєвих процесів: роздуми та висновки поступово набувають абстрактності, узагальнення, не прив'язується до конкретних практичних дій, як у попередньому віковому етапі. Тому зростає потреба у розширенні мовленої компетенції. Діти мислять (подумки), оперують термінологією, узагальнюючи чи виокремлюючи об'єкти, зіставляють, розкривають їхні властивості, вибудовуючи судження. Застосовуючи технологію М. Монтесорі, де домінує самостійна діяльність, активне пізнання дитиною світу за її вільним вибором успішно долає бар'єри синкретичності у старшому дошкільному віці. Мислення розвивається на основі понять, які є загальноприйнятими у науковому обігу (принцип науковості) і об'єктивними. На відміну від уявлень, які мають суб'єктивність у сприйманні (синкретичність) і є менш узагальненими, поняття має еталонну форму, хоч і будується на сенсорній основі. Процес удосконалення мислення: від синкретичного (суб'єктивного, уявного) у ранньому та середньому віці дошкільника до понятійного (об'єктивного, загальнонаукового) є важливим у виробленні логічних суджень, комбінуванні абстрактних категорій під час самостійного розмірковування.

Завдання і питання для самопідготовки:

1 Назвіть особливості розвитку мисленневих процесів у дітей раннього та дошкільного віку. Опишіть їх прояви у комунікації, організації життєдіяльності.

2 Уточніть зміст термінів: «розумовий розвиток», «комунікативні компетенції», «логіко-математичне мислення», «критичне мислення», «синкретичність мислення».

3 У чому переваги застосування педагогічних технологій у розумовому розвитку дошкільників? Назвіть найпопулярніші з них, опишіть основні освітні завдання.

4 Проаналізуйте і порівняйте етапи розвитку мислення дошкільників від раннього віку до старшого дошкільного. Наведіть приклади посильних видів діяльності для них, визначте відповідно до програмних вимог («Українське довкілля», «Я у Світі», «Дитина у дошкільні роки») орієнтовні вміння та компетенції у мовленні та логіко-математичному мисленні.

5 Охарактеризуйте змістові лінії технології «Мовленнєве зростання дошкільника» (Т.О. Піроженко). Сформулюйте завдання для педагога, які включають роботу дітей над змістом літературного тексту.

6 За методикою схем-моделей спроектуйте заняття спостереження за змінами в природі.

7 Що таке «вімельбух»? У чому його розвивальні особливості? Використайте зображення з вімельбуха для планування завдань зі старшими дошкільниками. Сформулюйте проблемні запитання для обговорення (10–15).

Творчі завдання:

1. Проаналізуйте думки сучасного педагога С. Логвинчук щодо підбірки творів для дітей у розумовому розвитку. «Батьки часто дивуються: «Чому у рекомендованій літературі для дітей трирічного віку немає такої цікавої пригодницької, героїчної казки як «Котигорошко», адже дитина дуже уважно її слухає?» [10, с. 45].

Висловіть власні судження. Дайте пропозицію у підборі текстів для дітей у мовленнєвому розвитку.

2. Чи знайомі ви з казками Братів Грім, В. Гауфа, Ш. Перро? Презентуйте одну з казок (художнє читання, постановка в особах, театралізація).

3. Доведіть твердження. Сучасні діти залюбки можуть сприймати різножанрову дитячу літературу, зокрема українські народні казки зі складним героїчним сюжетом («Котигорошко», «Яйце-райце», «Ох», «Летючий корабель» та ін.). Ознайомтеся з їх змістом.

4. Висловіть свої думки з приводу залучення дитини до активної роботи з книгою. Відреагуйте на зауваження педагогині К. Крутій, яка зазначає *типові помилки* у поведінці батьків щодо способу використання дитячої книги. Наприклад, дитина погано їсть, а мати читає їй книжку, відволікаючи увагу. Причиною цього є умовне відволікання дитини, яка має поганий апетит. Книгою батьки переключують увагу від прийому їжі на читання цікавої літератури, а ще підсилюють театральними ефектами перевтілення голосу.

5. Проведіть дискусію щодо проблеми читання книги перед нічним сном чи під час хвороби малюка. Психологи (С. Ладивір, С. Максименко) не рекомендується читати стомленій та хворій дитині, бо в такому стані їй важко зосередити увагу на змісті прочитаного, а згадки про важкий емоційний стан підсилюються і асоціюються з певною книжкою. Проте існує і протилежна думка, що читання сюжетно оптимістичної літератури відволікає від занурення у симптоми хвороби і навіть є добірка спеціальних творів «Казки для гірчичників», зібрана і опублікована видавництвом Веркор (<https://prom.ua/ua/Detskaya-hudozhetsvennaya-literatura;c249465>).

6. Проаналізуйте технологію «ЛЕГО-конструювання», визначивши освітні завдання. Проведіть творчі вправи за методикою «Шість цеглинок».

7. Проаналізуйте завдання для педагога-новатора, визначені П. Підкасистим: «Знання про новітні педагогічні технології, розуміння новаторських методик роботи; зорієнтованість на творче прийняття нового, самоаналіз, готовність до експериментів; вміння долати труднощі, здатність до рефлексії, професійний оптимізм; широта мислення, прийняття нового на рівні філософії освіти, у методологічному підході визначення пріоритетів; фахова компетентність, ерудованість, здатність до інтеграції знань; володіння культурологічними знаннями для формування широти поглядів щодо важливості професії педагога у житті суспільства [14, с. 76]. Оберіть три найважливіші, аргументуйте свою позицію.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

1. Розробіть презентацію однієї з парціальних освітніх програм у розвитку дітей раннього та дошкільного віку за схемою.

Схема презентації парціальної програми розвитку дитини дошкільного віку:

- філософська стратегія,
- основна мета,
- засоби, методи реалізації,
- очікувані результати.

Презентація повинна включати візуальні, відео, музичні, технологічні, інформаційні засоби.

2. За технологією психолого-педагогічного проектування визначте вимоги до сучасного педагога-новатора в удосконаленні знань для організації індивідуального підходу у залучення дітей з особливими потребами до саморозвитку в умовах ЗДО. У завданнях професійного зростання зазначте наукову та методичну літературу, яка сприяє фаховій підготовці, розвитку ерудиції, здобуттю практичного досвіду, вдосконаленню особливих талантів і задатків, моральних якостей, формують вміння співпрацювати, навчатися новому.

3. Презентуйте одну з методик у розвитку мовлення із застосуванні новації, розробивши цикл занять з використанням алгоритму дій педагога, створенням дидактичного матеріалу, розвивального середовища. Розробіть методичні рекомендації для педагогів та батьків.

4. Прокоментуйте вислови, аргументувавши свої думки щодо використання педагогічних технологій вихователем у ЗДО:

«Від того, куди йдуть корінці перших педагогічних задоволень і радостей, як на основі повноти духовного життя формується особисте уявлення і поняття про щастя, повністю залежить сприйнятливність вихованцем оцінки своїх вчинків іншими людьми, а отже, і власна оцінка, самооцінка, зрештою – сумління»

(В. Сухомлинський). Як Ви розумієте потребу у вихованні моральних якостей у дітей дошкільного віку?

«...коли б знайшли казковий мішок, з якого вискакує все, чого душа забажає, або винайшли машину, що цілком замінить всяку працю людини; одно слово, досягли тих результатів, яких добиваються техніки та політ-економи, то сам розвиток людства припинився б...» (К. Ушинський). Яку роль відіграє працелюбність у вихованні дошкільників? Які виховні педагогічні технології долучають малюків до праці дорослих, роблять дитячу діяльність соціально значимою?

«Суспільство є дуже важливим чинником у формуванні людської особистості. Але дія цього чинника цілком інакша, ніж темпераменту і обдарованості. Тим часом, коли останні визначають риси, якими людина відзначається від інших людей, під впливом суспільства у людини виробляються риси, спільні з іншими членами свого народу» (Г. Ващенко). Яке значення відіграє народознавче, патріотичне виховання у розвитку особистості дитини з раннього віку? Назвіть засоби та способи формування громадянських чеснот у наступності виховного процесу.

5. Виберіть тему для написання есе («Оповідання для дітей В. Сухомлинського у вихованні відповідальності», «Сенсорний розвиток дитини раннього за технологією М. Монтесорі», «Творче мислення за системою ТРВЗ»). Твір передбачає аргументацію актуальності теми, філософську тезу відомого мислителя щодо проблеми, думки щодо реалізації виховної ідеї у роботі з дошкільниками, спосіб практичного використання, інноваційність, дискусійні проблеми, власну позицію автора в організації професійної діяльності.

6. Згідно з вимогами розробіть тематичний дидактичний матеріал для занять з дітьми раннього віку за методикою Г. Домана (розмір карток, зображення, написи, тематика, зручність презентації, варіативність застосування). Продемонструйте його застосування. Опрацюйте методику використання схем-моделей у лексично-граматичній роботі (за К. Крутій) за таким алгоритмом:

«1) первинне ознайомлення з предметом і його назвою; 2) дослідження властивостей предметів: колір, відтінки, форма, розмір, звуки, шуми; співвідношення в просторі; вага; властивості поверхні; ритм; рух предмета; назва деталей предмета; 3) групування. Узагальнення і найпростіша класифікація предметів, формування родових і видових понять, наступна класифікація – диференціація родових понять; 4) розвиток елементів логічного мислення шляхом складання моделей, схем, коректурних таблиць разом із дітьми» (http://innovation-technology-kadukalo-elena.blogspot.com/2018/03/blog-post_18.html).

Проведіть фрагмент заняття.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

- 1) Поясніть поняття «освітні технології», «виховні технології», «педагогічні технології».
- 2) Визначте спільне і відмінне у поняттях «педагогічна система», «методика», «педагогічна технологія».
- 3) Окресліть процес технологізації сучасної освіти. Назвіть спільні та відмінні риси процесу впровадження педагогічних технологій та технологізації освіти.
- 4) Визначте пріоритети й особливості функціонування традиційного та інноваційного підходу в освітньому процесі.
- 5) Як ви розумієте поняття «професійна культура», «процес саморозвитку педагога», «професійне зростання», «професійний експеримент»?
- 6) Створіть образ сучасного педагога (вік, якості характеру, вміння, інтереси, комунікабельність, співпраця, здатність до експериментування, особливі здібності, організація діяльності тощо).
- 7) З досвідом якого педагога-новатора ви знайомі? Опишіть особливості його діяльності.
- 8) Які педагогічні технології вважаєте актуальними для застосування у власній професійній діяльності?
- 9) За якими ознаками диференціюють педагогічні технології?
- 10) Яка класифікація педагогічних технологій відносно застосування для розвитку дитини раннього та дошкільного віку?
- 11) У чому особливості технологізації виховного процесу?
- 12) Якими є завдання педагога у підготовці до застосування новацій?
- 13) Якими є запити суспільства до освіти, фахової підготовки педагогів, організаційного середовища?
- 14) У чому особливість впровадження інклюзивної освіти у ЗДО?
- 15) Які вимоги повинен виконувати педагог-новатор у роботі з дітьми з особливими потребами?

16) Чим зумовлена важливість співробітництва і співтворчості учасників освітнього процесу ?

17) Які основні напрями професійного зростання сучасного педагога?

18) Обґрунтуйте важливість педагогічного просвітництва батьків вихованців у процесі популяризації педагогічних інновацій.

19) Поясніть важливість проведення науково-методичних семінарів у освітньому процесі.

20) Розташуйте у порядку пріоритетності якості, якими повинен володіти сучасний педагог.

21) Яка мета, завдання та особливості організації освітнього середовища в процесі застосування технології розвивального навчання?

22) У чому полягає наступність теорії розвивального навчання для дітей старшого дошкільного віку та молодших школярів?

23) Розкрийте зміст понять: «зона найближчого розвитку», «цілеспрямована навчальна діяльність», «принцип сходження», «особистісно розвивальне навчання», «робота на межі можливостей», «метод навчальних задач», «теоретичне мислення», «продуктивне мислення», «інтерактивне навчання».

24) Які практичні завдання для дошкільників можете сформулювати на основі використання принципу проблемності?

25) Охарактеризуйте особливості пізнавальної мотивації (за теорією Д. Ельконіна).

26) У чому переваги групової діяльності дітей? За якими освітніми завданнями ділимо вихованців на групи?

27) Які особливості освітньої організації дітей для роботи в малих групах?

28) Назвіть етапи і завдання у застосування проєктної технології?

29) Проаналізуйте історичний процес запровадження проєктної технології в дошкільну освіту.

30) Визначте переваги діяльності дітей за методом проєктів в ЗДО.

31) Назвіть особливості розумового, фізичного та психо-емоційного розвитку дітей раннього, молодшого, середнього та старшого дошкільного віку?

32) Які методи індивідуальної роботи доцільно застосовувати під час проєктної діяльності?

33) Назвіть тематику популярних проєктів, які відповідають програмі «Українське дошкілля»?

34) У чому особливості парціальних програм? Охарактеризуйте одну з них.

35) Яке місце педагога в процесі організації проєктів?

36) Чому метод проєктів вважають технологією майбутнього?

37) Які критерії оцінки навчальних, виховних, експериментально-дослідних проєктів?

38) Як проєктна діяльність впливає на загальний розвиток особистості?

39) Назвіть умови успішного застосування інформаційних технологій у дошкільній освіті?

40) Які функції виконують інформаційні технології в професійному зростанні майбутнього педагога?

41) Розвитку яких якостей особистості сприяють глобальні телекомунікації?

42) Дайте власне формулювання дефініції «інформаційна культура» сучасного вихователя.

43) Розкрийте сутність педагогічної системи М. Монтесорі.

44) Охарактеризуйте зміст понять: «всотуючий розум», «здатність до самобудівництва», «сенсорний розвиток», «сензитивні періоди» (за М. Монтесорі).

45) Охарактеризуйте сензитивні періоди розвитку дитини раннього та дошкільного віку (за М. Монтесорі).

46) У чому переваги організації освітньої діяльності у різновікових групах?

47) Яка роль самонавчання у процесі здобуття знань людства дитиною? Як створити умови для саморозвитку дошкільника?

48) У чому особливості організації освітнього простору при зонуванні (за М. Монтессорі)? Опишіть дидактичні матеріали.

49) Які філософські ідеї педагогіки М. Монтессорі є актуальними для сучасної української освіти? Чому популярність означеної технології є широкою у світовій практиці? Визначте провідні гасла педагогіки М. Монтессорі. Поясніть їхній зміст.

50) Визначте вимоги до монтессорі-педагога.

51) Яка особливість формування знань за технологією раннього розвитку Г. Домана?

52) У чому сутність методики індивідуального та групового застосування карток Домана?

53) Розкрийте антропософську теорію розвитку людини Р. Штайнера.

54) Охарактеризуйте теорію життєвих ритмів Р. Штайнера.

55) Проаналізуйте умови організації розвитку дитини у вальдорфському дитячому садочку.

56) Яке місце педагога у системі вальдорфського ЗДО?

57) Поясніть у чому відображаються ідеї антропоцентризму в педагогічній технології Ж.-О. Декролі.

58) У чому виховна функція технології С. Френе у процесі виховання активної громадянської позиції?

59) Фребелівські дитячі садочки: історія та сучасність.

60) Яка роль «дарів Фребеля» у розумовому розвитку дошкільників?

61) Охарактеризуйте кейс-метод у педагогічній діяльності.

62) Опишіть застосування кейс-методу в професійному розвитку майбутнього педагога.

63) Назвіть та охарактеризуйте прогресивні методи керівництва освітньою взаємодією.

64) Яка виховна функція портфоліо для особистого саморозвитку педагога?

65) Назвіть переваги демократизації у налагодженні конструктивної співпраці учасників виховного процесу в ЗДО. Окресліть

теми для спільної діяльності педагогів, громадськості, батьків вихованців.

66) Проаналізуйте авторську програму «Лицем до дитини» О. Винницької і назвіть переваги її використання у сучасних умовах розвитку суспільства.

67) Назвіть особистісні та професійні якості педагога, які сприяють впровадженню інноватики в діяльність.

68) Чому важливо володіти особливими талантами і їх розвивати педагогу, який працює в ЗДО?

69) Використання комп'ютерних технологій у дошкільному вихованні мають перестороги у застосуванні з боку фізіологів та психологів. Опишіть позитивні та негативні впливи інформаційних засобів на розвиток дитини дошкільного віку.

70) Проаналізуйте твори дитячої літератури виховного та розвивального характеру для дітей дошкільного віку. Складіть добірку ваших книг, які стали значимими у вихованні.

71) Назвіть переваги раннього розвитку у процесі розумового зростання дошкільника.

72) Назвіть способи діагностики ранньої обдарованості. Опишіть шляхи організації розвивального простору для дитини, яка виявляє талант.

73) Яка роль додаткової освіти, відвідування гуртків у процесі плекання обдарованості?

74) Порівняйте педагогічні технології з провідними лініями освітньої програми «Я у Світі».

75) Як ви бачите реалізацію завдань громадянського виховання дітей дошкільного віку? Назвіть комплексні освітні програми, які їх ставлять провідними у завданнях розвитку дитини принцип громадянської свідомості.

76) Чим зумовлена необхідність наступності комплексних освітніх програм?

77) Визначте філософське спрямування авторських освітніх програм («Моральне виховання дошкільнят через літературну спад-

щину В. Сухомлинського», «Українотворець», «Духовно-моральне виховання дошкільників на засадах християнських цінностей»).

78) Назвіть освітні програми, які забезпечують умови для розвитку дітей з особливими потребами в ЗДО. Охарактеризуйте способи залучення дітей з вадами розвитку до діяльності з вихованцями в загальній групі.

79) Які педагогічні технології застосовуються в Українській дошкільній освіті?

80) Які вимоги до педагога-новатора ставить суспільство?

Електронне навчально-методичне видання

**Надія Дудник, Світлана Гірняк,
Олександра Свйонтик**

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ

**Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка**

Редактор

Ірина Невмержицька

Технічний редактор

Лужецька Ольга

Коректор

Артимко Ірина

Здано до набору 30.03.2023 р. Формат 60x90/16. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 9,75. Зам. 22.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка.
(Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників та розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 5140
від 01.07.2016 р.). 82100, Дрогобич, вул. Івана Франка, 24, к. 31.